

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
BASIN EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI

**CUMHURİYETİN İLANINDAN SONRA YAŞANAN
EKONOMİK KRİZLER VE MEDYANIN BU KRİZLERE
YAKLAŞIMI**

Yüksek Lisans Tezi

SAMET ÜLKER

İSTANBUL - 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
BASIN EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI

**CUMHURİYETİN İLANINDAN SONRA YAŞANAN
EKONOMİK KRİZLER VE MEDYANIN BU KRİZLERE
YAKLAŞIMI**

Yüksek Lisans Tezi

SAMET ÜLKER

Danışman: Yrd. Doç. Dr. EMİNE SAYILGAN

İSTANBUL - 2011

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı BASIN EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ
Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi SAMET ÜLKER nın CUMHURİYETİN İLANINDAN
SONRA YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER VE MEDYANIN BU KRİZLERE YAKLAŞIMI
adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 01.06.2011 tarih ve 2011-10/24 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak
kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

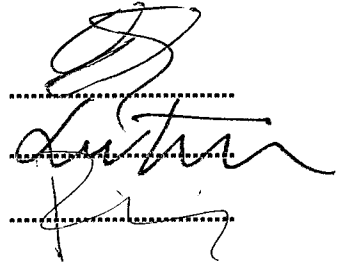
İmzası

Tez Savunma Tarihi : 20.6.2011

1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. EMİNE KOYUNCU SAYILGAN

2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. LEVENT ELDENİZ

3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. FİLİZ AYDOĞAN

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Samet Ülker
Anabilim Dalı	: Gazetecilik
Programı	: Basın Ekonomisi ve İşletmeciliği
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Emine Sayılğan
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Haziran 2011
Anahtar Kelimeler	: Ekonomik Kriz, Medya, Medya Yaklaşımı

ÖZET

Cumhuriyet'in ilanından sonra ülkemizde küçük veya büyük ölçekte krizler yaşanmıştır. Yaşanan bu krizlerin bazıları küreselleşmenin etkisiyle dış ülkelerde başlayan ve ekonomimizi de etkisi altına alan krizler olurken, bazıları da hükümetlerin yanlış ekonomi politikalarından kaynaklanmıştır. Yaşanan bu krizlerin bazıları çabuk atlatılmış, bazıları da etkisini uzun yıllar sürdürmüştür. Medya, bu kriz dönemlerini yakından takip ederek halkı kriz konusunda bilgilendirmiştir. Medyada yer alan haberlerin kimi bu krizleri tüm gerçekliğiyle gösterirken, kimi de vatandaşları tedirgin etmemek için krizin tüm gerçekliğiyle anlatılmadığı haberlerdir. Bu çalışmada, ülkemizde yaşanan bu krizlere medyanın yaklaşımı ele alınmıştır.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname	: Samet Ulker
Department	: Journalism
Programme	: Media Economics and Administration
Thesis Advisor	: Asst. Prof. Emine Sayılğan
Class of Thesis and Date	: Master Thesis – June 2011
Keywords	: Financial Crisis, Media, Approach of Media

SUMMARY

There were small and large scale crisis was occurred after founding of Turkish Republic. Some of these crisis started in foreign countries under the effect of globalization and then effected our country; rest of these crisis caused by the wrong politics of governments. Some of these crisis rode out easily; rest of these crisis effected the country for a long time. Media, watched these crisis closely and informed the public about these crisis. Some of the news which were published in the media, revealed in all reality of these crisis; rest of the media were not revealed in all reality of these crisis in the aim of not to make citizens anxious. In this thesis, approach of media to these crisis was analysed.

ÖNSÖZ

Medyaya yönelik araştırmalarda; yazılı basın, radyo veya televizyonu kapsayan, genel yaklaşım olarak; tarihi, hukuki, sosyo-politik değerlendirmeleri ön plana çıkartmaya ağırlık verilmiştir. Ülkemizde son yıllarda bu kesime yönelik araştırma ve yayınların farklılaştığı ve medyaya yaklaşımda ekonomik yaklaşımların ağırlık kazanmaya başladığı görölmektedir. Bu alışma çerçevesinde de medyanın ekonomi boyutu üzerinde durularak Cumhuriyet'in ilanından sonra meydana gelen ekonomik krizlere değinilerek, ekonomi medyasının yaşanan bu krizlere yoğunlaşması ve krizleri yorumlaması, ulaşılan bilimsel bilgiler çerçevesinde değerlendirilecektir.

Bu vesileyle; basın kavramına ekonomi boyutu açısından bakmamı sağlayarak, akademik gelişimim için deneyimlerini, engin bilgi birikimini esirgmeden paylaşan ve manevi desteğini her zaman hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. Türkan Uğur DAİ'ye, tezimin hazırlığı ve sonuca ulaşması aşamasında her türlü yardımını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Emine SAYILGAN'a, tez yazımı esnasında akademik birikimleriyle tezin sağlam bir temele oturmasına destek olan sevgili hocalarım Yrd. Doç. Dr. Levent ELDENİZ ve Yrd. Doç. Dr. Orhan BAYTAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Samet ÜLKER

Haziran 2011

İÇİNDEKİLER

Tablo Listesi	VI
Şekil Listesi	VII
Kısaltmalar	VIII
1. GİRİŞ	1
2. MEDYA ve EKONOMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	4
2.1. Medya Ekonomisi	4
2.1.1. Basın ve Medya Kavramları	4
2.1.2. Basında Ekonomi Düşüncesinin Oluşumu	5
2.1.3. Ekonomi Haberciliği	9
2.2. Basın-Ekonomi İlişkisi	10
2.3. Medyanın Fonksiyonları	13
2.4. Medyanın Gündemini Etkileyen Unsurlar	17
2.4.1 İşletme Yapısından Kaynaklanan Unsurlar	17
2.4.2. Medya İçeriklerinden Kaynaklanan Unsurlar	18
2.4.3. Özel Unsurlar	19
2.5. Medya ve Ekonomi İlişkisinin Gündem Belirleme Üzerindeki Etkileri	21
2.5.1. Gündem Belirleme Kuramı	22
2.5.2. Ekonomi ve Medya İlişkisinin Gündem Belirlemedeki Etkileri	24
2.5.3. Medyanın Etkinliği	26

3. CUMHURİYETİN İLANINDAN SONRA MEYDANA GELEN KRİZLER 29

3.1. Ekonomik Kriz Kavramı	29
3.1.1. Ekonomik Kriz Türleri	31
3.1.1.1. Reel Sektör Krizleri	32
3.1.1.2. Finansal Krizler	33
3.1.1.3. Bankacılık Krizleri	33
3.1.1.4. Dış Borç Krizleri	34
3.1.1.5. Borsa Krizi	35
3.1.1.6. Döviz Krizleri	35
3.1.2. Ekonomik Krizlere Neden Olan Faktörler	38
3.1.2.1. İçsel Faktörler	38
3.1.2.1.1. İçsel Ekonomik Faktörler	38
3.1.2.1.2. İçsel Politik Faktörler	40
3.1.2.1.3. İçsel Sosyo-Kültürel Faktörler	40
3.1.2.2. Dışsal Faktörler	41
3.1.2.2.1. Dışsal Ekonomik Faktörler	41
3.1.2.2.2. Dışsal Politik Faktörler	42
3.1.2.2.3. Dışsal Sosyo-Kültürel Faktörler	42
3.2. Cumhuriyetin İlanından Sonra Dünyada Meydana Gelen Krizler	43
3.2.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı	43
3.2.2. 1974 Birinci Petrol Krizi	45
3.2.3. 1979–1980 İkinci Petrol Krizi	46
3.2.4. 1994 Meksika Krizi	47

3.2.5. 1997–1998 Asya-Rusya Krizi	48
3.2.6. 2008 Küresel Kriz	52
3.3. Cumhuriyetin İlanından Sonra Türkiye’de Meydana Gelen Krizler	55
3.3.1. 1929 Krizi	55
3.3.2. 1958 Krizi	58
3.3.3. 1978 Krizi	61
3.3.4. 2000–2001 Krizleri	64
3.3.5. 2008 Krizi	68
4. BASININ CUMHURİYET SONRASI KRİZLERİ ELE ALIŞ BİÇİMLERİNİN SÖYLEM ANALİZİYLE İNCELENMESİ	71
4.1. Araştırmanın Metodolojisi	71
4.1.1. Araştırmanın Konusu	71
4.1.2. Araştırmanın Amacı	71
4.1.3. Araştırmanın Yöntemi	71
4.2. Dünyada Meydana Gelen Krizlere Basının Yaklaşımı	71
4.2.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı	72
4.2.2. 1994 Meksika Krizi	74
4.2.3. 1997–1998 Asya-Rusya Krizi	76
4.2.4. 2008 Küresel Kriz	77
4.3. Cumhuriyetin İlanından Sonra Türkiye’de Meydana Gelen Krizlere Türk Basınının Yaklaşımı	80
4.3.1. 1929 Krizi	80
4.3.2. 1958 Krizi	86

4.3.3. 1978 Krizi	90
4.3.4. 2000–2001 Krizleri	93
4.3.5. 2008 Krizi	106
4.4. Değerlendirme	118
5. SONUÇ	120
6. KAYNAKÇA	123

Tablo Listesi:

Tablo 1. Bankacılık Krizinin Gerçekleşme Olasılığı	34
Tablo 2. Para Krizinin Gerçekleşme Olasılığı	37
Tablo 3. Asya Krizinin Gelişme Süreci (Şubat 1997-Mart 1998)	50
Tablo 4. 1929 Krizi Döneminde Türkiye'nin İhracat ve İthalatı (Milyon TL)	57
Tablo 5. ABD'de Büyük Bunalım Sonrasında GSMH'nin Düşüşü	73
Tablo 6. 1928 Aralık'ın İlk Haftasında Günlük Gazete Tirajları	81
Tablo 7. 1929 Krizi Döneminde Para Piyasaları ile İlgili Haberler.....	82
Tablo 8. 1929 Krizi Döneminde Cumhuriyet Gazetesindeki Yorumlar	83
Tablo 9. 1929 Krizi Döneminde Yerli Malı Kullanılması Kampanyasının Gazetelere Yansıması	85
Tablo 10. 1958 Kriz Döneminde Gazetelerdeki Yorumlar.....	87
Tablo 11. 1958 Krizinde “Piyasalar” İle İlgili Haber	88
Tablo 12. 1958 Kriz Döneminde Gazetelerdeki “Zam” Haberleri	88
Tablo 13. 1958 Kriz Döneminde “Hükümet Tarafından Yapılan Açıklamalar”	89
Tablo 14. 1958 Kriz Döneminde “Halkın Tepkisinin Ulus Gazetesine Yansıması”	90
Tablo 15. 1978 Kriz Döneminde “Hükümet Tarafından Yapılan Açıklamalar”	91
Tablo 16. 1978 Kriz Döneminde Milliyet Gazetesinde Yer Alan Yorumlar	92
Tablo 17. 1978 Kriz Döneminde “Piyasalar” İle İlgili Haberler	92
Tablo 18. 1978 Krizine Uzman Yaklaşımı	92
Tablo 19. 2001 Yılı Günlük Ortalama Tiraj Bilgileri	94
Tablo 20. Kasım 2000 Krizi Döneminde “Borsa ve Para Piyasaları ile İlgili Haberler”	95
Tablo 21. Kasım 2000 Krizi Döneminde “Hükümet Tarafından Yapılan Açıklama”	97
Tablo 22. Kasım 2000 Krizi Döneminde Zaman Gazetesindeki “Zam” Haberi	97
Tablo 23. Kasım 2000 Krizi Döneminde Gazetelerde Yer Alan Yorumlar	97
Tablo 24. Kasım 2000 Krizine “Uzman Yaklaşımı”	98
Tablo 25. Şubat 2001 Krizi Döneminde “Borsa ve Para Piyasaları ile İlgili Haberler”	99
Tablo 26. Şubat 2001 Krizine Uzman Yaklaşımı	100
Tablo 27. Şubat 2001 Krizi Döneminde Gazetelerdeki “Zam” Haberleri	101

Tablo 28. Şubat 2001 Krizi Döneminde “Hükümet Tarafından Yapılan Açıklamalar”	102
Tablo 29. Şubat 2001 Krizi Döneminde Gazetelerde Yer Alan Yorumlar	103
Tablo 30. Şubat 2001 Krizine “Dış Basının” Yaklaşımı	104
Tablo 31. 2008 Yılı Ekim Ayı Günlük Ortalama Tiraj Bilgileri	106
Tablo 32. 2008 Krizi Döneminde Gazetelerde Yer Alan Yorumlar	107
Tablo 33. 2008 Krizi Döneminde “Hükümet Tarafından Yapılan Açıklamalar”	110
Tablo 34. 2008 Krizine Uzman Yaklaşımı	113
Tablo 35. 2008 Krizi Döneminde “Borsa ve Para Piyasaları ile İlgili Haberler”	116
Tablo 36. 2008 Krizi Döneminde Sabah Gazetesindeki “Zam” Haberleri	117

Şekil Listesi:

Şekil 1. Dışsal Baskılara Neden Olan Sosyal Güçlerin Alanı	15
Şekil 2. Ekonomik Krizlerin Oluşumu	30
Şekil 3. Ekonomik Krizlerin Oluştukları Piyasalara Göre Sınıflandırması	32
Şekil 4. Gelişen Ekonomilerde Finansal İstikrarsızlığın Yayılması	36
Şekil 5. İngiliz Lirasının Bir Yıl İçindeki Dalgalanmasını Gösterir Grafik	83

Kısaltmalar:

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade

IMF: International Monetary Fund

İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

İTO: İstanbul Ticaret Odası

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

OPEC: Organization of Petroleum Exporting Countries

S&P: Standard & Poor's

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TEFE: Toptan Eşya Fiyat Endeksi

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

1. GİRİŞ

Medyanın asli görevi, toplumu bilgilendirmek, aydınlatmak, kamuoyu oluşturmak; toplumu siyasi, sosyal, ekonomik ve teknik gelişmelerden haberdar etmektir. Medyanın bu görevini özgürce yapabilmesi hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemlidir.

Güçler ayrılığı prensibi ortaya atılırken; yasama, yürütme ve yargının ayrılığı ve bağımsızlığı düşünülmüştür. Bu ifade toplum yapısını şekillendiren, yöneten ve yönlendiren üç büyük gücün varlığının ifadesi olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Yirminci yüzyılın özellikle son çeyreğinden itibaren toplumda ağırlığını hissettiren medyanın gücü, medyanın dördüncü kuvvet olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Basın sahip olduğu bu güç ile insanlar tarafından ilgi duyulan konulardan biri olan ekonomiye de etki etmiş, bu doğrultuda ekonomi basını doğmuştur. Ekonomi kelimesinin günlük hayatımızın önemli söylemleri arasında olduğu şüphesizdir. Gerek bireysel harcamalar ve kazançlar, gerek işletme nezdindeki harcamalar ve elde edilen kârlar ile ülke genelinde ortaya çıkan mali göstergeler, bizleri ekonomi kavramından bağımsız kalma lüksünden mahrum etmiştir. Bu durum çeşitli işletmelerde de daima ön planda tutulmuştur. Bu işletmelerden biri olan medya işletmeleri de 1980’li yıllardan sonra ekonomi ile ilgili haberleri okuyucuyla/izleyiciyle daha sık buluşturma yoluna gitmiştir. Ekonomik gelişmelerin önemli bir parçası olan ve hatta yaptıkları manipülasyonlarla bu sürece kimi zaman yön verme gücüne de sahip olan medya işletmelerinde ekonomik gelişmeler ile ilgilenen yazarların, kanalların, gazetelerin ve medya kuruluşlarının sayısı artmaya devam etmektedir.

24 Ocak 1980 Kararlarından sonra Türkiye’de “Ekonomi Basını” önemini arttırmıştır. Ekonomi Basını’nın gelişiminde siyasetin rolü büyüktür. Çünkü Türk halkı 12 Eylül 1980’den sonra partilerin siyasi görüşlerine gösterdiği ilgiyi, ekonomi merkezli programlarına da göstermiştir.

Türk Ekonomi Basını, 1990'lı yılların başlamasıyla pek çok yenilikle tanışmıştır. Gazete sayfalarının yanı sıra televizyon kanalları ve internet siteleri ekonomik göstergelere yer açarak, erken uyarı görevini yerine getirmeye çalışmışlardır.

Ekonomi Basını olmadan bir ekonomik faaliyet ve başarıdan söz etmek de mümkün değildir. Çünkü sanayinin, ticaretin kısacası toplumun tamamını doğrudan ilgilendiren ve etkileyen ekonominin iletişim kanalı, genelde basın, özelde ise Ekonomi Basınıdır. Diğer taraftan ekonomik gelişmeleri hızlandıran da yine Ekonomi Medyasıdır. Ekonomi Basını; teknolojik gelişmelerin, yeni bir ürünün, dünyada ortaya çıkmış yeni bir pazarın kitlelere ya da konunun ilgililerine ulaşmasını gerçekleştirir.

Bu noktadan hareketle “Cumhuriyetin İlanından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizler ve Medyanın Bu Krizlere Yaklaşımı” isimli tezin çalışılmasındaki amaç; bu denli büyük bir gücü elinde bulunduran medyanın, yaşanan krizlere karşı nasıl bir tutum sergilediğini söylem analizi çerçevesi içinde ortaya koymaya çalışmaktır. Geniş kitlelere ulaşan gazetelerin, kriz haberlerini nasıl işlediklerine değinildiği çalışmaya her ne kadar “medya'nın yaklaşımı” adı verildiyse de, çalışmada yalnızca gazete tarama yöntemi kullanılmış, radyo ve televizyon uygulamaya tabi tutulmamıştır. Çalışmanın isminde “medya” kelimesinin kullanılmasındaki asıl amaç, gazete'nin medya çatısı altında bulunması ve medya ile gazetenin birbirinden bağımsız değil; her ikisinin de aslında bir bütün olarak düşünülmesidir.

Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde medya ve ekonomi arasında kurulan ilişki açıklanmış ve bu ilişkinin tarihçesinden başlanarak ele alınan konu; gündemi belirleme bağlamında anlatılmış, gündem belirleme kavramı, ekonomi basını açısından değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, Cumhuriyetin ilanından sonra meydana gelen krizler başlığı altında öncelikle ekonomik kriz türlerine değinilerek, bu türden krizlere neden olan faktörler açıklanmıştır. Daha sonra, söz konusu tarihten itibaren meydana gelen krizler, dünyada ve Türkiye'de olmak üzere iki ayrı alt başlık altında incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, basının Cumhuriyet sonrası krizleri ele alış biçimlerinin söylem analizi ile incelenmesi başlığının altında, araştırmanın metodolojisi anlatılarak, dünyada ve Türkiye’de meydana gelen krizlere basının yaklaşımı ele alınmıştır. Burada özellikle gazete haberlerine başvurulmuş, krizlerin meydana geliş tarihlerinde basılan gazetelerin kriz haberciliği üzerinde durularak, yayınlanan bu haberlere yorumlar yapılmıştır.

2. MEDYA ve EKONOMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

2.1. MEDYA EKONOMİSİ

2.1.1. Basın ve Medya Kavramları

Toplumun en küçük birimi olan insanoğlu daima çevresinde olup bitenleri öğrenmek, kendi başına gelenleri başkalarına duyurmak, bunlar üzerinde düşünmek ve düşündüklerini de başkalarına iletmek ihtiyacını duymuştur. İşte bu ihtiyaç, diğer bir deyişle yaşanan anda olup bitenleri öğrenme merakı, haberleşme eylemini yaratmıştır. ¹

Basın; geniş anlamıyla ifade edilecek olursa, belirli zamanlarda basılıp, her çeşit haberi ve fikirleri topluma ulaştıran tüm yayın ürünlerini kapsamaktadır. Genellikle günlük basın ürünlerine gazete; haftalık, on beş günlük ve aylık basın ürünlerine de periyodik (dergi) denilmektedir. Dar anlamda ise basın; sadece gazete ve dergileri kapsamakta diğer basın ürünleri bu kavramın dışında kalmaktadır. ²

Bu noktada aydınlatılması gereken diğer bir kavramda “medya”dır. Medya kavramı günümüzde çoğunlukla, önceleri “görsel-işitsel basın” diye adlandırılan radyo ve televizyon yayınları için kullanılırken “basın” kavramı da yalnızca gazetelere mahsusmuş gibi algılanmaktadır. Media kelimesi İngilizce bir terim olup, Türkçeye “yayın araçlarının tümü” olarak geçmiştir. Kitle iletişim araçları anlamına gelen medya; radyo gibi yalnızca sesli, televizyon gibi sesli ve görüntülü, gazete ve dergi gibi basılı kitlesel iletişim ortamlarının genel adıdır.

---

¹ Nuri İNUĞUR, Basın ve Yayın Tarihi, Der Yayınları, 3. Basım, İSTANBUL, 1993, s.25

² Nuri İNUĞUR, a.g.e., s.19

Özetle basın kavramını; haberleri ve fikirleri toplama, değerlendirme, işleme ve bunları başkalarına ileterek kamuoyu oluşturma sanatını mümkün hale getiren yazılı kitle haberleşme araçlarının bir bütünü olarak tanımlamaktadır.³

2.1.2. Basında Ekonomi Düşüncesinin Oluşumu

Ekonomik hayatın önemli öğelerinden birinin ticaret olduğu, ticaretin gelişebilmesi içinde düzenli haberleşmeye ihtiyaç duyulduğu bilinir. Nitekim günümüz ticaretini, gittikçe gelişen ve genişleyen haberleşme ağı olmadan düşünmenin bile imkânsız olduğu bir olgudur.⁴

Bir mal alışverişinden önce mutlaka bir bilgi alışverişi gereklidir. En ilkel pazarda bile haberleşme olmadan ekonomik faaliyetten söz etmek mümkün değildir. Kısacası “evde yapılan hesabın çarşıya uyabilmesi” için bazı bilgilere ihtiyaç vardır. Alınacak malların fiyatının bilinmesi gerekir. Elbette ihtiyaç duyulan bu pazar bilgilerinin bir bedeli olacaktır. İşte, dünyada da ekonomi basınının gelişimi de bu fikir çerçevesinde olgunlaşmıştır.⁵ Basının doğuşuna paralel bir şekilde bu kez ihtiyaç duyulan şey, ekonomik bilgidir. Müşteri ekonomik bilgi talep etmektedir ve ekonomi basını bu ihtiyaca cevap vermek üzere harekete geçmiştir.

Basın genel ismi altında topladığımız süreli yayınlarla ekonominin ilişkisi, başlıca iki yönden ele alınabilir. Bunlardan birincisi; ekonomi ile ilgili teorik bilgilerin yayılmasına basının katkısı, ikincisi ise; üretici ile tüketici açısından aynı derecede önem taşıyan ticari haberleşmeyi gerçekleştirmesidir.⁶

İlk ekonomi gazetelerinin yayın hayatına başlamasında endüstri devriminin payının büyük olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Devrimle birlikte hem tek tek ülkelerde, hem de dünya çapında bir iş bölümü gelişmiştir. Kişiler mal ve ihtiyaçlarını karşılamada pazara

---

³ Enver Behnan ŞAPOLYO, Türk Gazeteciliği Tarihi ve Her Yönüyle Basın, ANKARA, 1969, s.314

⁴ Nesimi YAZICI, “Tanzimat Döneminde Ekonomi Basını; Takvim-i Ticaret”, Tanzimat’ın 150. yılı Sempozyumu, ANKARA, 1989, s: 55

⁵ Cahit DÜZEL, “Ekonomi Basınının Gelişimi”, Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983, s:8

⁶ Nesimi YAZICI, a.g.m., s: 56

bağlanmaya başlamışlar; dolayısıyla ulaştırma imkânlarının geliştirilmesi, pazarlama usullerinin yaygınlaştırılması için bir baskı gelişmiştir. Ticaretle uğraşan kişiler fiyatları ve fiyat değişikliklerini günlük olarak öğrenmek ve şartlar aleyhlerine dönmeden önce siparişlerini vermek ihtiyacına girmişlerdir. Satıcıların ve alıcıların bazı temel malları alıp satabilmeleri için pazarlıkla fiyatları oluşturabilecekleri piyasalara ihtiyaç duyulmuş ve bu yüzden haberleşme büyük önem kazanmıştır.⁷ Aslında basının yaygınlaşmasının ilk ışıkları olan bu ihtiyaçlar bir anlamda da ekonomi basınına doğurmuştur. Kısacası, ekonomi basınına gelişimi, basının gelişimine paralel bir seyir izlemiştir.

Haberleşme alanında kaydedilen her ilerleme yaşamın ekonomik boyutunu da yakından etkilemiştir. Basın tarihi içinde görülmüştür ki, herhangi bir yerde meydana gelen herhangi bir olayın, örneğin bir kıtlık ya da savaş haberinin, önceden haber alınmasıyla tüccarların gelirleri büyük ölçüde artmış ve borsada büyük servetler kazanılmıştır.⁸ İş adamları daha 18. yüzyılda haber göndermek için posta güvercinlerinden yararlanmaya başlamışlar; ancak bunların pek de güvenilir olmadığı görülmüş ve zamanla devreye elektronik haberleşme araçları girmiştir.

Sosyal olayların gazeteye yansımaları gibi, başlangıçta entelektüel bir fikir hareketi şeklinde filizlenen ekonomi konusunun çarşı-pazar haberleriyle süslenmesi çabaları arasında “ekonomi basını” gelişmiş ve bugünkü şeklini almıştır.⁹

İnsan gazeteyi aldığı zaman, ekonomiyle ilgili haberleri öğrenmek ihtiyacı da duymuştur. Ardından da toplumda ihtiyaçların ihtisas alanları yarattığı gibi zamanla gazetelerde ihtisaslaşmak zorunda kalmışlardır.¹⁰ Aslında Eflatun’un dediği gibi, bütün icatların anası ihtiyaçtır. İhtiyaçlar yeni bünyeleri yaratırlar. Bir başka deyişle, ihtiyaçlar gerektirdiği için icatlar yapılmıştır.

---

⁷ Cahit DÜZEL, a.g.m. , s:8

⁸ Cahit DÜZEL, a.g.m. s:9

⁹ Hakkı SAYIN, Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983, s: 26

¹⁰ Erol CİHAN, Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983, s: 25

Dünya üzerindeki güç dengelerindeki değişimler, sanayi ve ticaretin birbirini besleyerek hızla gelişmesi, taşımacılıkta sağlanan gelişmeler; Osmanlı döneminde yeni bir ekonomik sistemin başlatılmasını sağlamıştır. O güne kadar uygarlık ve gelişmenin örnek coğrafyası kabul edilen Doğu imparatorluklarının önündeki yeni problem; “Modernleşme” ile beraberinde gelen farklı bir “ekonomi” anlayışı olmuştur.

Dünya’da basın tarihinin ve belki de dünya ekonomisinin gelişmesinin en büyük etkenlerinden biri olan ekonomi basınının ülkemizdeki gelişimi hem matbaanın, hem de gazetenin ülkemize gelişinden daha da gecikmeli bir şekilde gerçekleşmiştir.

Türkiye’de basının tarihsel gelişimi, batıdakinin tersine olmuştur. Orada ekonomi basınından başlayıp, haber basınına geçiş söz konusu iken; bizde haber basınından başlayıp ekonomi basınına geçiş söz konusudur.¹¹

Batı daha 17. yüzyılda siyaseti, ekonomik menfaatlerinin gerçekleştirilmesi için bir araç olarak görmüşken, Osmanlı Devletinde ise siyaset, belirli makamların ele geçirilmesi için yürütülen bir faaliyet şeklinde belirmiştir.

Tanzimat’ın ilanı sırasında Osmanlı başkentinde yalnızca bir Türkçe gazete vardır ve o da devletin resmi gazetesi Takvim-i Vekayi’dir. Onu da daha birinci yılı dolmadan bir yenisi, Ceride-i Havadis, takip etmiştir. Takvim-i Vekayi bir resmi gazete olmanın sınırları içerisinde, ekonomi için gerekli haberleşmeyi temin etmeye çalışmış, dolayısıyla da ticarete katkıda bulunmuştur. Temmuz 1840’ta yayınlanmaya başlanan Ceride- i Havadis ve ondan yirmi yıl sonra, Ekim 1860’ta, ilk sayısı çıkan Tercüman-ı Ahval’in bu konuda daha ileri adımlar attığını düşünmek gerekir.¹² Fakat *The Wall Street Journal*’ın 180. yılını kutladığı 1969’da, Türkiye’de gazete bayilerinde satılan bir genel ekonomi gazetesi yoktur. Sadece Süha Sükuti Tükel’in kurduğu *İzmir Ticaret*’in bölgesel yayınları söz konusudur. Daha sonra *Milliyet*’te ilk defa 1963’te hazırlanan ve yaygın kitlelerin dikkatini çeken ekonomi

---

¹¹ Nuri İNUĞUR, a.g.e., s. 28

¹² Abdüllatif ŞENER, Osmanlı Mali Düşüncesinin Çağdaşlaşması (Tanzimat Dönemi), ANKARA, 1994, s: 215–242

sayfalarının ardından geçen 32 yılda 4 günlük gazete, 10'un üzerinde dergi ve bir özel televizyon kanalı ile güçlü bir "ekonomi medyası" doğmuştur.¹³

Yılmaz Karakoyunlu, Türk basınında ekonomi basını diyebileceğimiz bölümün, bir ekonomi doktrini telkin etmek ihtiyacından kaynaklanarak başladığını belirtmektedir.¹⁴ Ekonomi basınına oluşumunda bir etken olarak *Marshall* yardımının Türkiye'ye gelmesi, tarımın makineleşmesi, o yıllarda "bereketli" büyüme hızına ulaşılmış olması, köylünün bundan yararlanması bu tip meseleler üzerinde basın aracılığıyla kamuoyu oluşturmak ihtiyacı ile basında yer almış ve ekonomi basınına ilk örnekleri ortaya çıkmıştır.

Hemen her ülkede olduğu gibi sosyalist ekonominin tartışmaya girmesiyle birlikte; ancak, hazır olmayan bir ortamda ekonomi basını kendisini hissettirmiştir. Bir diğer etken olarak, bu gelişmelerle birlikte bir takım hevesler de ortaya çıkmış; ekonomiden bahsetmek bir sükses konusu, aydınlığın bir şartı sayılmıştır. Bu doğrultuda köşe yazarları kendilerinin uzmanlık alanları olmadığı halde, ekonomi konularına sık sık değinmişlerdir.¹⁵

Yine bu dönemde dikkati çeken önemli olgulardan biri de TÜSİAD 'tır.¹⁶ TÜSİAD yayınladığı bilgilerle, raporlarla basına hazır halde birtakım imkânlar vermiştir. TÜSİAD bu arada meseleye bir de siyasal açıdan değerlendirmeye alarak, devasa ilanlarla devrin iktidarının ekonomi politikasını tartışan grafikli, tablolu yayınlar hazırlamıştır.¹⁷ Bunlardan da yararlanmak durumunda olan basın, ekonomi olayının içine girmeye başlamıştır.

---

¹³ **Erkan YÜKSEL**, Türk Basınına Gelişiminde Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ESKİŞEHİR, 1996, s. 202

¹⁴ **Yılmaz KARAKOYUNLU**, "Ekonomi Haberciliğinin Gelişimi" , Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983, s: 44

¹⁵ **Gökhan EVLİAOĞLU**, Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983, s: 22

¹⁶ **Yılmaz KARAKOYUNLU**, a.g.m. , s: 45

¹⁷ **Yılmaz KARAKOYUNLU**, a.g.m. s:46

2.1.3. Ekonomi Haberciliği

Toplumsal yaşamın kültürel, sosyal, siyasal ya da toplumsal boyutları gibi ekonomik boyutları da bu bütünün bir parçasıdır. Daha yeryüzündeki ilk haberlerden başlayarak, yaşamın ekonomik yönünün diğer yönlerinden ayrılmadığı fark edilebilir. Toplumsal yaşamın boyutları arasında ticaretin önem kazanmaya başlamasıyla birlikte, ekonomi haberleri de gündemin ilk sıralarına yükselmeye başlamıştır.

Ekonomi haberciliği, diğer haber türleri arasında dikkatle ayrılmaktadır. Kimi zaman yaygın gazetelerde ekonomi haberleri birinci sayfaların önemli haberleri olmakla birlikte; iç sayfalarda da ekonomi bölümleri beş-altı sayfaya kadar çıkabilmektedir. Yalnızca ekonomi alanında yayın yapan gazete ve dergilerin sayısındaki gelişmelerde değerlendirildiğinde, Türkiye’de doğup gelişen bir ekonomi haberciliği olgusundan ayrıntıları ile söz etmek mümkün hale gelmektedir.¹⁸

Ekonomi haberleri genellikle sanayi, finans, borsa, tarım, ticaret, ithalat-ihracat sektörleri ile borsa ve piyasa haberleri olarak düzenlenir. Bu alanda meydana gelen gelişmeler ekonomi haberlerinin temelini oluşturur. Enflasyon olgusu da ekonomi haberleri içinde önemli bir yere sahiptir.

Ekonomi haberi içeriklerinde olayların ekonomik yönlerinin işlendiği açıktır. Yıllara göre ekonomi haberciliğinin içeriğine bakıldığında konuların gerçek yaşamdan hiçte uzak olmadığı görülür. Haber konularının ülkenin siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmesine paralel bir seyir izlendiği dikkati çekmektedir.¹⁹

Ekonomi basınının okurlarından söz edilirse, ekonomi haberlerinin içeriğine uygun biçimde tarihi bir saptamayı göz önünde bulundurmak gerekir. Ekonomi haberciliği konusunda, 1980’li yıllarda görülen elitist yaklaşımlar içindeki etkiler, okurlar açısından da genelleştirilebilmektedir. Bu ekollerden birinde, tüm toplumda yaşayan bireylerin ve

---

¹⁸ Erkan YÜKSEL, “ Türk Basınında Ekonomi Haberciliğinin Kilometre Taşları”, Ekonom, Sayı: 10-11, Temmuz 1998-Ocak 1999, s.10

¹⁹ Erkan YÜKSEL, a.g.t., s. 198

diğerinde ise profesyonel olarak ekonomik bilgiye ihtiyaç duyan bireylerin, okul olarak hedef alındığı görölmektedir.²⁰

Ekonomi haberciliğinin altı çizilmesi gereken bir başka özelliği, bu haber türüne müdahale eden unsurlardır. Diğer haber türlerinden ayrı olmasa da grup ve çıkar baskıları, reklâm ve halkla ilişkiler faaliyetleri, kişisel menfaat ve ilişkiler gibi unsurlar arasında, ilk ikisi, ekonomi haberciliğinde daha etkin söz sahibidir.²¹

Ekonomi haberciliğinin iletişim, kitle iletişimi ve basının işlevlerinden ayrı görölmemesi gereken ortak işlevlerinin yanı sıra bazı özel işlevleri de bulunmaktadır. Ekonomi haberciliği, yaşamın ekonomik yönüne ilişkin haber olaylarının ele alındığı bir uzmanlık alanıdır. Ayrıca; gerek habercilik anlayışı, içeriği, muhabiri ve gerekse okuru ile farklı bir bünyeye sahiptir.

2.2. BASIN-EKONOMİ İLİŞKİSİ

Basın ve Ekonomi sözcükleri yan yana getirildiği zaman dört ayrı kavram elde edilmektedir.²²Bunlar;

- Ekonomide Basın
- Basın Ekonomisi
- Basında Ekonomi
- Ekonomi Basını kavramlarıdır.

Bu kavramların tek tek ele alınıp her birine açıklık getirilerek konunun daha iyi bir temele oturtulması düşünölmektedir.

---

²⁰ **Ertuğrul ÖZKÖK**, Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983, s: 49

²¹ **Umur TALU**, "Kimin Gazetecisi?", Ekonomi, Sayı:8, Ocak-Mart 1998, s.10–11

²² **Güngör URAS**, "Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını", Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983, s: 5

Ekonomide Basın: Ekonomide basın konusu, ekonomik yaşam içinde basının rolünü içermektedir. Basın-yayın organlarının ekonomiye verdikleri ağırlık orantısında; basının ekonomiyi, ekonomi uygulamalarını, ekonomi politikalarını, ekonomideki gelişim ve değişimleri ne derece etkilediği bu kavram altında incelenebilir.

Basının ekonomi politikasında en büyük gücü, oluşum safhasında ekonomi politikalarını etkileyebilme şansıdır. Bu durum ekonomide kamuoyunun isteklerini belirtme yönünde tecelli edecek ve eğer yapabilirse ekonomi politikalarının denetim fonksiyonunu yerine getirecek; ülkenin, sektörlerin, kuruluşların ve kişilerin sorunlarını sergileme gücünü kullanacaktır.²³

Basın Ekonomisi: Basın ekonomisi kavramı “ basın organlarının faaliyetlerini devam ettirebilme yönünde kendi içlerinde taşıdıkları ekonomik güçler” anlamına gelmektedir. Bu bağlamda konuya basın ahlakı açısından bakıldığında basının “iyi ürün” ile “satılabilir ürün” arasındaki dengeyi sağlamak zorunda olduğu anlaşılabilir.²⁴

Basın işletmelerinde etkin bir finansal yönetim sisteminin kurulması, iç ve dış risklerin önceden tespitinde ve buna bağlı olarak işletme faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamada önemli faktördür.

1980 sonrası Türkiye’de liberal ekonomi politikasının devreye girmesiyle birlikte medya da gerek görsel gerekse de yazılı halde bir güç unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Beraberinde yaşanan teknolojik gelişme ile birlikte gazete sahipliği artık finansal gücü elinde bulunduran büyük holding gruplarına geçmiştir. Holdingler gazete sahipliği sayesinde kendi çıkarları doğrultusunda kamuoyu yaratma, ekonomiye ve hatta politikaya yön verme gücünü elinde tutmaya başlamışlardır. Dolayısıyla günümüzde de devam eden bu süreç basın işletmelerinde ekonomik fonksiyonun ne denli önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

---

²³ **Güngör URAS**, a.g.m., s:5

²⁴ **Güngör URAS**, a.g.m., s:6

Basında Ekonomi: Basında ekonomi kavramı, basının herhangi bir çalışma alanındaki yayınlarda yer alan ekonomi konularını içermektedir. Daha geniş anlamda ise; yaygın basında yer alan ekonomi sayfaları bu kategoriye dâhil edilebilir.

Soysal sorunların farklılığına rağmen buna bağlı ekonomik sorunların ortak olması, gazetelerin daha yaygın bir okuyucu kitlesine ortak sorunlar konusunda mesaj verme isteklerini de beraberinde getirmiştir. Sosyal sorunların dağınıklığı nedeniyle sosyal konularla ilgilenenlerin baskı grupları oluşturmaları ile gazeteler tüm grupları tek bir baskı grubu olarak kabul edip, onlara mesaj verme zorunluluğunu hissetmişlerdir. Bu doğrultuda basın, ekonomi konularıyla da ilgilenmek zorunda kalmıştır.²⁵

Ekonomi Basını: Teknolojik gelişmeler ekonominin gelişimiyle paralellik göstermekte ve beraberinde basın sektörünün de gelişimini ve güçlenmesini sağlamaktadır. Günümüzde basın, siyasal ve ticari nitelik kazanmış, ekonomiyi doğrudan etkileyen bir güce sahip olmuştur. Dolayısıyla ekonomik göstergeler basın işletmelerinin mevcut yapılarını etkilediği gibi basın işletmeleri de elindeki gücü sayesinde ekonomik gelişmelere yön vermektedir. Ekonomik kriz ve resesyonun yaşandığı dönemlerde ya da ekonomik verilerin yükselen bir grafik çizdiği dönemlerde; basın, piyasaları, gelişmelere paralel bir şekilde etkileyebilme gücüne sahiptir.

Ekonomi gazeteciliğinin somut bir biçimde gündeme gelmesi doğrudan 24 Ocak 1980 Kararlarıyla ilgilidir. Bu kararlar, Türkiye’de serbest piyasa ekonomisine geçişin dönüm noktası olmuştur. 24 Ocak kararları ile birlikte politikayı da ekonomi kanalından yönetmek ve yönlendirmek kaygısı başlamıştır. Durum böyle olunca ekonomik kararlar halkın günlük yaşamını da etkilemiş ve bu değişimin gazete sayfalarına yansısıyla ekonomi basını doğmuştur.

Ekonomi Basını denildiği zaman akla günlük gazeteler içinde yer alan ekonomi sayfaları ve tüm sayfalarını ekonomi konularına ayıran günlük ya da periyodik yayınlar

---

²⁵ Erkan YÜKSEL, agt, s. 197

gelmektedir. Ancak yaygın olan kullanım biçimi tüm sayfalarını ekonomi konularına ayıranlardır. Örneğin; Dünya ve Referans Gazeteleri birer ekonomi gazetesidir.²⁶

Ekonomi basını en geniş anlamı ile basında ekonomi sayfalarını da kapsayacak şekilde yaygın gazeteler içinde yer alan ekonomi sayfaları ve tüm sayfalarını ekonomi konularına ayıran yayınlar akla gelmektedir.²⁷ Genel olarak ekonomi haberciliği çatısı altında buluşan ekonomi basını kavramı, daha özelden ekonomi gazeteciliği, dergiciliği ya da televizyonculuğu biçiminde de tanımlanmaktadır.

2.3. MEDYANIN FONKSİYONLARI

Medya; tarihsel süreç içerisinde “Kitle İletişim Araçları” olarak bireyler arasında haber ve bilgi alışverişi olmaktan kurtulup bireysel, toplumsal ve uluslararası fonksiyonlar edinmiştir. Bu fonksiyonlar aydınlanma çağı ile su üstüne çıkmış, savaşlar ile kitleleri peşinden sürüklemeye özelliği kazanmış, modernleşme çabaları içerisinde toplumsal görevler üstlenmiştir. Günümüzde medya bu görevlerinin dışında küreselleşme ile birlikte uluslararası fonksiyonlar edinmiştir.

Medyanın Demokratik süreçler açısından rolü öteden beri tartışıla gelmiştir. Medyanın kamuoyunun oluşumuna ve siyasal karar alma süreçlerine dönük etkisi Medya – Demokrasi tartışmalarını ve sağlıklı işleyen bir demokratik süreç için medyanın rolü meselesini sürekli gündemde tutmuştur. Demokrasinin temel unsurlarından birini serbest seçimler oluşturmaktadır. Serbest seçimler aracılığı ile yönetilenler iktidar erkini kullanacakları belirlerler.

Sistemle halk arasında var olması gereken rıza seçimler kanalıyla yeniden üretilir. Modern Demokrasilerde bireylerin özgür iradesinin ve tercihlerinin oluşumu yönetenlerle yönetilenlerin kuracağı iletişime dayanmaktadır. Yaşadığımız çağda bu iletişimin en önemli

---

²⁶ Erkan YÜKSEL, agt, s. 197

²⁷ Taylan ERTEN, “ Ekonomik Kalkınma Süreci İçinde Ekonomi Basınının Yeri”, 3. İzmir İktisat Kongresi – 8, DPT, ANKARA, 1993, s: 57

kanalı medyadır. Bu açıdan medyanın demokratik rejimlerdeki işlevleri üzerine birçok tartışma yaşanmaktadır.²⁸

Gerçekten medyanın kamuoyu oluşturma gücü ve yönetenlerle yönetilenler arasındaki en önemli iletişim kanalı oluşu medyanın fonksiyonlarını sağlıklı bir demokratik ortam ve süreç açısından önemli kılmaktadır.

Medyanın sağlıklı bir demokrasi için önemli ikinci işlevi vatandaşların bilgi sahibi ve eleştirel olabilmelerinin imkânlarını üretmesidir. Halkın seçimler aracılığı ile gerçekleşen iradesi doğru bir bilgilenme ve haberdar olma sürecine bağlıdır. Bu anlamda medya vatandaşların haklarını kullanabilmeleri için gerekli enformasyonu sağlarken, aynı zamanda olayların yorumlanması ve tartışılmasına zemin hazırlamış olur.²⁹

Medyanın fonksiyonları şunlardır:³⁰

- 1-) Haber vermek
- 2-) Eğitmek
- 3-) Eğlendirmek

Kültürel fonksiyonunun yanında faaliyet biçimi nedeniyle basın işletmeleri, diğer işletmelerden farklı bir yapıya sahiptir. Basın işletmeleri, bu farklılığından dolayı çeşitli grupların baskı ve taleplerine daha açıktır. Bu baskı grupları, iç ve dış baskı grupları olmak üzere iki temel gruba ayrılır. İç baskı grupları kredi verenler, hissedarlar, reklâm verenler, izleyiciler ve okuyuculardan oluşmaktadır. Bu grup basın işletmeleri üzerinde dış baskı gruplarına göre daha aktif rol oynar. Dış baskı grupları ise siyaset ve sendikalar gibi baskı grupları, işletmeye yatırım yapanlar ve siyasi otoriteden oluşur. Bu durum basın işletmelerinin güçlü bir organizasyon yapısı içinde faaliyette bulunmasını gerektirir.

---

²⁸ **Nazım Maviş**, Gücün Medyası ve Demokrasi, www.10yazar.com, 29.03.2010. 17.30

²⁹ **Nazım Maviş**, agm

³⁰ **Orhan Alav**, Kitle İletişim ve Yerel Medya, Fakülte Kitabevi, ISPARTA, 2001, s.76

Şekil 1. Dışsal Baskılara Neden Olan Sosyal Güçlerin Alanı

Kaynak: Alev Söylemez, Medya Ekonomisi ve Türkiye Örneği, Haberal Eğitim Vakfı, ANKARA, 1998, s: 75 'ten aktaran: Erkan Yüksel, Türkiye'de Ekonomi Basını Gündemi ve Siyasal Gündem İlişkisi (Özelleştirme Örneğinde Bir Gündem Çalışması), Basılmamış Doktora Tezi, ESKİŞEHİR, 1999, s: 74

Medya tartışması Richard Clark ve Robert Kozma arasında 1990'lı yılların başında başlamıştır.

Clark'a göre; "Medya eğitimi ileten bir araçtır. Fakat medya öğrencinin başarısını ancak markete yiyecek taşıyan bir kamyonun yiyeceklerin besin değerini etkilemesi kadar etkileyebilir. Farklı birçok medyanın özelliği aynı öğrenme hedefine ulaşmaya çalışırlar. Bu yüzden öğrenme görevleri için tek bir bilişin etkisine olanak sağlayan ve öğrenme kazanımlarındaki araçlar olan diğer değişkenlerin yerine geçebilecek özel bir medya yoktur".³¹

Clark medyanın etkisini yok saymamakta fakat maliyet-etkilik açısından medya üzerinde tartışmaktadır. Öğretim tasarımcılarının doğal olarak, beklenen bir öğretim amacını

³¹ **Richard Clark**, Media Will Never Influence Learning, Educational Technology Research and Development, 1994, s: 21-29

ortaya koyacak farklı uygulamalar olduğunu bilmeleri gerektiğini, fakat yararlılık açısından da ekonomikliğe dikkat etmelerinin önemli olduğunu savunmuştur. Herhangi bir medyanın ya da bunun bir özelliğinin öğrenmeye yardımcı olacağını kabul etmiş fakat belirli ortamların belirli öğrenciler ve öğrenme amaçları için etkili olduğunu, genel geçer bir medya olmadığını ileri sürmüştür.

Ayrıca Clark, “ Belirli bir görev için bazı öğrencilerin öğrenmelerini etkileyecek bir medya bulduğunuzda, kendinize buna benzer başka bir medyanın aynı öğrenme sonucunu sağlayıp sağlamayacağını sorun. Ya da bunun tam tersi bir şekilde aynı sonuçlara götüreceği benzer ortam ve özellikleri ile karşılaştığınızda kendinize bu benzer özellikleri nelerin ortaya çıkardığını sorun” demiştir.

Kozma ise “Medyaların belirli öğrenme görevlerine ulaşmayı sağlamada uygunluk açısından farklılık gösterebilen belirli özellikleri vardır”³² der. Medyanın 3 farklı boyutu ile ilgili bu kapasite özelliklerini ise şöyle sıralar:

1-) *Teknoloji*: Medyanın fonksiyonlarını belirleyen fiziksel, mekanik veya elektronik kapasite.

2-) *Sembol Sistemler*: Belirli kurallara ve düzenlere göre bilginin iletişime sokulduğu konuşulan dil, yazılı metinler, resimler, numaralar, grafikler ve müziksel desenler gibi sembolik ifadeler topluluğu.

3-) *İşleme Kapasitesi*: Görüntüleme, almak, depolamak, geri getirmek, organize etmek, dönüştürmek ya da hangi bilginin erişilebilir olduğunun değerlendirilebilmesi gibi belirli biçimlerde ortamın semboller sistemlerinde işleme kapasitesi.

---

³² **Robert Kozma**, The Influence of Media on Learning: The Debate Continues School Library Media Research, Volume 22 and Number 4, 1994, s: 43-47

Ayrıca Kozma medya içinde öğrenmeyi; “öğrenci ile ortamın öğrencinin belirli bir olgudaki zihinsel modelini geliştirmek için etkileşime girdiği bütünleyici bir süreç” olarak tanımlar.

2.4. MEDYANIN GÜNDEMİNİ ETKİLEYEN UNSURLAR

Gündem oluşturma teorisine göre; medya gündem oluşturmada, bireylere nasıl düşüneceklerini değil, ne hakkında düşüneceklerini belirtmektedir. Bu süreçte bireylerin sosyo-kültürel ve sosyo-demografik özellikleri, yaşı, cinsiyeti, gelir durumu, eğitim seviyesi, siyasal, toplumsal ve ekonomik olaylara duyarlılık düzeyi, okuma ve izleme alışkanlıkları gibi değişkenler izleyici tepkilerini oluşturmakta; sonuçta da gündem oluşturma sürecini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.³³

Genel olarak bakıldığı zaman medyanın gündemini etkileyen unsurlardan bazılarının işletme yapısından ve bazılarının da haber örgütü ve medya içeriklerinden kaynaklandığı görülmektedir. Bu genelleyici sınıfa ilave olarak da bazı çalışmalarda daha özel unsurlar üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunları da “özel bazı unsurlar” olarak değerlendirmek mümkündür.

2.4.1. İşletme Yapısından Kaynaklanan Unsurlar

Medya gündemini etkileyen unsurlar işletme yapısı boyutu ile değerlendirildiği zaman toplumsal dengelerde dördüncü güç sayılan kitle iletişim araçlarının özünde ekonomik anlamda birer işletme oldukları görülür. Her bir gazete, radyo ya da televizyon kanalı bir işletmeye bağlıdır ve o işletmenin ürün üreten kolu durumundadır. Bu yapısı ile de bir sanayi olduğu görülen medya kuruluşları, binlerce işçiyi bünyesinde barındırmakta ve daha binlercesinin de çeşitli işlerde çalışmasına olanak sağlamaktadır.³⁴

---

³³ **Metin Işık**, Kitle İletişim Teorilerine Giriş, KONYA, 2002, s. 77–78

³⁴ **Greame Burton**, Medya Analizlerine Giriş: Görünenden Fazlası, Çev: Nefin Dinç, Alan Yayıncılık:116, İSTANBUL, 1995, s:15

Medya işletmelerinin diğerk bir özelliği de; iki farklı hizmet üretilmesi nedeniyle, iki farklı müşteri grubuna seslenilmesidir.³⁵ Kamuoyuna haber ve bilgi sağlayan bu işletmeler aynı zamanda iş dünyasına da ilan ve reklâm imkânı sağlamaktadırlar.

Medya işletmelerinin üretim değerlerini etkileyen bütçe ve bütçenin şekli de başlı başına incelemeye değer bir noktadır. Bu anlamda gazete ve dergilerin gelirleri satıştan ve reklâm sayfalarından elde edilmektedir. Fakat gelir kaleminin satış bölümü çoğunlukla maliyeti bile karşılayamayacak boyutlardadır. Dolayısıyla gelirlerini reklâmlardan elde etmektedirler.³⁶ Bu şekliyle bakıldığı zaman, medya ürünleri olan gazete, dergi ya da televizyon programlarının ticari birer ürün oldukları ortaya çıkmaktadır.

2.4.2. Medya İçeriklerinden Kaynaklanan Unsurlar

Medya işletmelerinde işletme yapısı olduğu gibi, çıkarılan ürünü hazırlayan bir de ekip vardır. Örgütsel bir yapıya sahip olan bu ekipte, her bir görev için yetki ve sorumlulukları tanımlanmış ve hatta alanlarında uzmanlaşmış isimler mevcuttur. Bir gazete için bu kişiler genel yayın yönetmeni, genel koordinatör, yazı işleri müdürü, editör ya da muhabir gibi kimliklere sahiptirler. Bu örgüt yapısı içinde de belirli bir iş düzeni ve akışı mevcuttur.³⁷

Medya içeriklerini etkileyen unsurları genelleyici ve sistematik bir çalışma olarak sıralayacak olursak;³⁸

a-) Medya Çalışanlarından Kaynaklanan Etkiler: Medya çalışanlarının kişisel özellikleri, tutumlarını, değerlerini, inançlarını, etnik kökenlerini, mesleki birikimleri ve rollerini kapsayan özelliklerinin doğurduğu etkiler.

---

³⁵ **Güneş Berberoğlu**, Basın İşletmeciliği, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 34, İSTANBUL, 1991, s: 28

³⁶ **Uğur Dai**, Basın İşletmelerinde Maliyet ve Bütçeleme dersi basılmamış ders notları, Marmara Üniversitesi Basın Ekonomisi ve İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı, Nisan 2009

³⁷ **Erkan Yüksel**, Türkiye'de Ekonomi Basını Gündemi ve Siyasal Gündem İlişkisi (Özelleştirme Örneğinde Bir Gündem Çalışması), Basılmamış Doktora Tezi, ESKİŞEHİR, 1999, s: 70

³⁸ **Erkan Yüksel**, agt, s: 72

b-) Çalışma Düzeninden Kaynaklanan Etkiler: Daha çok sosyolojik yaklaşım çerçevesinde incelenen ve yayın periyodu, zaman kısıtlılığı, yer sınırlılığı, haber yazım kuralları, haber değeri, nesnellik ve haber kaynağına olan bağımlılıktan doğan etkiler.

c-) Kurumsal Amaçlardan Kaynaklanan Etkiler: Kitle iletişim araçlarını sahip oldukları amaçlara yönelik etkilerdir. Kurumsal yaklaşım içerisinde bu düzey, medya kurumlarının da diğer kurumlar gibi hiyerarşik yapılarının bulunduğunu, kurum içi iş bölümünün gerçekleştirildiğini, kurumların ekonomik amaçları doğrultusunda faaliyette bulduklarını içermektedir. Ekonomi politik yaklaşım ise, medya kurumlarının gücü üzerinde durmaktadır. Buna göre medya içeriğini asıl belirleyen unsur, ekonomik çıkarlar ve medya kurumlarının mülkiyet yapılarıdır.

d-) Kurum Dışından Gelen Etkiler: Daha çok haber kaynakları anlamında çıkar gruplarının belirli bir içerik için yürüttükleri lobi faaliyetlerinin, medyada yer alabilmek için olaylar yaratmalarının ve yasal anlamda hükümetin baskılarının doğurduğu türdeki etkiler. Kurum dışından gelen etkilerin medya içeriğinin belirlenmesinde daha etkili olduğunu ortaya koyan türdeki çalışmalar haber kaynaklarının önemine işaret etmektedir.

e-) İdeolojik Eğilimlerin Etkileri: Bu da kitle iletişim aracının herhangi bir ideolojiye olan yakınlığının doğurduğu etkiler biçiminde tanımlanmaktadır.³⁹

2.4.3. Özel Unsurlar

Her ne kadar medya işletmesi, haber örgütü ya da içeriklerinden kaynaklanan unsurlar medya içeriklerini etkilese de, kimi bazı çalışmalarda özel bazı unsurlar üzerinde ayrıca durulmaktadır. Medya gündeminin belirlenmesinde önemli etkileri olduğu ispatlanan ya da test edilen bu unsurlardan bazıları şöyledir:

---

³⁹ **Stuart Hall**, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü", **Çev: Mehmet Küçük**, ANKARA, 1994, s:61

a-) *Konu teklifçileri*: Medyada bir konunun önemliliğini etkilemede diğer unsurlar kadar bir soruna işaret etmek amacıyla bir vizyon ya da değerler sistemini yükseltmek ya da bir örgütü tanıtmak amacıyla haber eyleycilerine haber yapılması için önerilerde bulunan konu teklifçilerinin de önemli bir rolü bulunmaktadır.⁴⁰

b-) *Medya Savunuculuğu*: Medya kuruluşları bazı konularda o konunun belirli bir yönünü savunarak kamuoyunu ve siyaseti etkilemeye çalışmaktadırlar. Medya kuruluşunun yaptığı bu konu savunuculuğu gündem belirleme çalışmalarında etkili görülerek literatürde “medya savunuculuğu”⁴¹ adını almıştır.

c-) *Ateşleyici Olaylar*: Araştırmalarda dikkat edilen bir başka faktör ise, ateşleyici olayların bir konuyu gündeme yerleştirmedeki rolüdür.⁴² Örneğin; İzlanda’da bulunan Ejjafjallajokul isimli yanardağın bir ay içinde iki kez patlaması Avrupa kıtasının kuzey bölümlerinin tamamı ile Asya kıtasının büyük bir bölümünün dumanlarla kaplanmasına sebep olmuştur. Bu örnek olay çevre konularının medya ve kamu gündemini ateşlemesine yol açarak her geçen gün daha da kötüye giden ve bilimsel olarak ortaya konulan dokümanlara sembolik bir önem kazandırmıştır. Bu olayın insan vücudu için önemli olan oksijenin havadaki varlığını en aza indirdiği savunularak, önlemler alınmaya çalışılmış böylece bu patlama dünyada önemli bir gündem maddesi haline gelmeyi başarmıştır. Türkiye’de bu tür olaylara 3 Kasım 1996’da Balıkesir’in Susurluk ilçesi yakınlarında meydana gelen trafik kazası örnek gösterilebilir. Bu kaza ile devlet-mafya-siyaset işbirliği tartışmaları gündeme gelmiştir.

d-) *Halkla İlişkiler*: Birer konu teklifçisi olarak da görülebilecek halkla ilişkiler uzmanları, konu yönetimleriyle medya içeriklerine etki eden diğer dışsal faktörler arasında önemli bir paya sahiptirler.⁴³ Zaten halkla ilişkiler araştırmalarının büyük bir bölümü kurumsal gündemlerin medya gündemlerini hangi boyutta ve hangi koşullar altında etkileyebildiği

---

⁴⁰ Erkan Yüksel, agt, s: 77

⁴¹ Erkan Yüksel, agt, s: 77

⁴² Erkan Yüksel, agt, s: 77

⁴³ Erkan Yüksel, agt, s: 78

konusu üzerinde gerçekleştirilmektedir. Medya kuruluşları üzerinde halkla ilişkiler uzmanlarının yoğun bir baskısı söz konusudur.⁴⁴

e-) ABD Başkanı: Medya gündemi alanında ABD’de yapılan yoğun araştırmalarda; ABD Başkanının ulusal konularda medya gündemini belirlemede önemli bir rolü olduğu ispatlanmıştır. Buna rağmen, Kongre’nin daha az derecede medya gündemine girebildiği ve gerçek yaşam göstergelerinin genellikle önemli görülmediği ortaya konulmuştur. Beyaz Saray’da ABD Başkanı’nın yaptığı konuşmalarda seçtiği konular, bir konunun ulusal gündeme yerleşmesinde etkili görülmektedir.⁴⁵

f-) Medyalar Arası Etkileşim: Medyalar arası gündem belirleme düşüncesinin altında basit bir gözlem yatmaktadır. Bir kitle iletişim aracında bir konunun nasıl işlendiğine bakılırsa, aynı konuda başka araçların da benzer içerikte ve miktarda o konuya yer verdikleri görülür.⁴⁶

2.5. MEDYA ve EKONOMİ İLİŞKİSİNİN GÜNDEM BELİRLEME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Gündem belirleme kavramı ile tanımlanmak istenen şey, medyanın insanlar üzerindeki etkilerine yönelik bir açıklamadır. Kavramın ilk kez yayınlandığı 1972 yılında; medyanın insanlar üzerindeki etkilerinin güçlü olduğunun düşünüldüğü dönem (1920–1940) ve ardından medya etkilerinin sınırlı olduğunun düşünüldüğü dönem (1940–1960) geride kalmış, yavaş yavaş medyanın etkilerinin sanılan kadar sınırlı olmadığı ve belki de güçlü olduğuna dair düşünceler gündeme gelmeye başlamıştır.⁴⁷ Toplumsal yaşamda gerçekliğin ne olduğu konusunda tanımlar medya aracılığıyla oluşmakta ve aktarılmaktadır. Dolayısıyla medya topluma sürekli bir “anlam sistemi” sunmakta ve olağan ve doğal olan ile olağandışı ve doğal

---

⁴⁴ **Ceyda Aydede**, Profesyonel Bir İlişki: Medya ve Halkla İlişkiler, Rota Yayınları, İSTANBUL, 2004, s: 24

⁴⁵ **Erkan Yüksel**, agt, s: 78

⁴⁶ **Erkan Yüksel**, agt, s: 79

⁴⁷ **Erkan Yüksel**, “Kamuoyu Oluşturma” ve “Gündem Belirleme” Kavramları, <http://www.siyasaliletisim.org/>, Erişim: 12.05.2010, 16.00

olmayan neler olduğunu göstermekte, kısacası, normalin ne olduğunu başlıca belirleyicisi olmaktadır.⁴⁸

Bugünün dünyasında, basın ve yayın araçları uygarlıklar içinde çok önemli bir yer işgal etmekte ve bu alandaki gelişmeler baş döndürücü bir hız kazanmış bulunmaktadır. Bununla beraber basın-yayın araçlarının toplumda bir gelişme meydana getirip getirmediği hususunda çeşitli görüşlerin ortaya çıktığı ve bunların savunmalarının yapıldığı da bir gerçektir. Ancak şurası da bir gerçektir ki; basın-yayın araçları toplumun yapısına hayatiyet kazandıran ve yokluğu düşünülmeyen, vazgeçilmez unsurlardır.⁴⁹

Gündem belirleme modeli; medya, kamu ve ekonomi gündemi arasındaki ilişkileri açıklamaya ve bu gündemlerin birbirlerini ne şekilde etkilediğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde, araştırmaların büyük bir bölümünün, medya ve kamu gündemi arasındaki ilişkiye odaklandığı ve ekonomi gündemi araştırmalarının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bunun en temel sebebi; medya ve ekonomi ilişkisinin karmaşık bir yapıya sahip olması ve medyanın ekonomi gündemini belirleyen unsurlardan sadece birini teşkil etmesidir. Ekonomi gündemini etkileyen unsurların karmaşık yapısı, araştırmacıları daha çok medya ve kamu gündemi üzerinde araştırma yapmaya yönlendirmektedir. Ancak gündem belirleme sürecinin tam olarak analiz edilebilmesi için, medya ve ekonomi gündemi arasındaki ilişkinin de çeşitli açılardan incelenmesi gerekmektedir.

2.5.1. Gündem Belirleme Kuramı

İletişim alanındaki bilimsel araştırmaların gelişmesi ile birlikte kitle iletişim araçlarının topluma dolaylı ve uzun dönemli etkileri olduğunu ileri süren çeşitli yaklaşımlar (veya modeller) geliştirilmiştir. Medyanın toplum üzerine farklı tür etkilerini açık bir şekilde ortaya koyan bu yaklaşımların başlıcaları arasında Bilgi Açığı, Sessizlik Sarmalı, Medya

---

⁴⁸ **Raşit Kaya**, "Medya, Toplum, Siyaset", **Korkmaz Alemdar**, Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar(23–32), Afa Yayıncılık, 1999, İSTANBUL, s:23

⁴⁹ **Nuri İnuğur**, Basın ve Yayın Tarihi, Der Yayınları, 4. Basım, İSTANBUL, 1999, s:17

Bağımlılığı ve Gündem Belirleme sayılabilir.⁵⁰ Gündem belirleme (agenda-setting) de diğer yaklaşımlar gibi henüz kitle iletişim araçlarının etkilerini tamamen açıklayabilme gücüne sahip bir kuram değildir. Ancak, yaklaşık 30 yıldır üzerinde en çok araştırmalar yapılan ve alana önemli katkılar sağlayan modellerden biridir.

İnsanlar her gün haberleri okuyarak ya da izleyerek neler olup bittiğine, hangi olayların yaşandığına ve hangi sorunların var olduğuna yönelik bilgileri öğrenmekle kalmaz; haberlerin sunum biçimleriyle, bunların ne kadar önem taşıdıklarını da öğrenirler. İşte bu temel düşüncelerinden hareket eden gündem belirleme yaklaşımı, medyanın haberleri sunuş yoluyla halkın düşündüğü ve konuştuğu konuları belirlediğini ileri sürer. Daha da ileride, böylece oluşan kamu gündeminin de ekonomi gündemini etkileyerek bir zincirleme etkinin kurulduğunu açıklamaya çalışır.

“Gündem belirleme” kavramı medyanın önemlilik ya da öncelik verdiği konuların kamunun zihninde de önemli ya da öncelikli konular haline gelmesini açıklar. Nasıl her bir bireyin o gün yapacağı işlere yönelik bir öncelik sıralaması mevcutsa, toplumların da sorunların hangisinden başlanarak çözüme kavuşturulacağına ilişkin bir öncelik sıralamasına ihtiyaçları vardır. Bireyler bu öncelik sıralamalarını kendileri oluştururken, toplumun sorunlarının hangilerinin öncelikli olduğuna ilişkin sıralamayı yapmada medyanın payına neyin düştüğünün açıklanması “gündem belirleme” yaklaşımının en temel araştırma sorusunu oluşturur. Bu noktada bir süreç olarak gündem belirleme yaklaşımı, medyada öne çıkan konuların kamunun zihninde de önemli olarak algılandığını ve dolayısıyla medyada ve kamuoyunda önemli görülen konulara karşı kimsenin duyarsız kalamayacağını açıklamaya çalışır.⁵¹

Gündem belirleme çalışmalarını popüler hale getiren ya da bilim insanlarını bu alanda çalışmaya iten temel neden, 1970’li yıllarda yaklaşımın daha önceki yaklaşımlara göre alternatif bir nitelik taşımasıdır. Önceki araştırmalar yalnızca sınırlı medya etkileri olduğunu

---

⁵⁰ **Nejdet Atabek**, “Gündem Belirleme Yaklaşımı”, İstanbul Üniversitesi İletişim Bilimleri Dergisi, Sayı: 7, İSTANBUL, 1998

⁵¹ **Erkan Yüksel**, “Kamuoyu Oluşturma” ve “Gündem Belirleme” Kavramları, <http://www.siyasaliletisim.org/>, Erişim: 12.05.2010, 16.20

ileri sürerken, bu görüşün umutsuzluğa düştüğü noktada gündem belirleme, bilim insanlarını farklı bir yöne bakmaya sevk etmiş ve bireysel düzeyde “ne düşüneceği” yönündeki direkt medya etkilerine alternatif bir bakış açısı olarak, “ne hakkında düşüneceği” bağlamında kendisini kabul ettirmiştir.⁵²

2.5.2. Ekonomi ve Medya İlişkisinin Gündem Belirlemedeki Etkileri

Toplumsal yaşamın olay ve olguları konusunda toplumsal kümelerin ya da toplumun ortaklaşa yargısını yansıtan düşünce ve kavramların toplamına kamuoyu denir.⁵³ Toplumu ilgilendiren konularda, değişik siyasi, iktisadi ve bilimsel görüşlerin serbestçe ortaya atılıp tartışılması, demokratik yönetimde önemli bir etken olan kamuoyu oluşturulmasına yol açar. Medyanın gündemine aldığı konuların, kamunun da gündemine girdiği ve genellikle medyanın istediği biçimde kamuoyunda bir iklim yaratıldığı bilinmektedir. Toplumun büyük bir bölümünü etkileyen gelişmeler karşısında kamuoyu baskısı yaratmak veya ileride olumsuz sonuçlar doğuracak konularda kamuoyunun aydınlatılması, toplumun kendi kendini kontrol etmesini sağlar.

Demokratik rejimlerde, halkın haber alma hakkı, tarafsız bir biçimde bilgilendirilmesi ve kamuoyunun özgürce oluşması gibi kavramlar, basının amaçlarını ifade etmekte ve basına bu doğrultuda pek çok görev verilmektedir.⁵⁴ Basın, kamuoyunu bilgilendirerek kamuoyunun belirli görüşler doğrultusunda serbestçe oluşmasını sağlamakla mükelleftir. Bütün demokratik ülkelerde kamuoyunun oluşumunda basın en etkili araçtır.⁵⁵

Medyanın her şeye hâkim, toplumu bilinçlendiren çok önemli bir güç olduğu, toplumsal hayatın tamamına nüfuz eden bir ileti yoğunluğu yarattığı, siyasi, iktisadi, toplumsal ve sosyo-kültürel algıları biçimlendirdiği yönündeki iddialar, iletişim araştırmaları içinde en yaygın olanlarıdır.

---

⁵² James Watson, Media Communication, Mac Millian Press, LONDON, 1998, s:108

⁵³ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü

⁵⁴ Naci Bostancı, “Basın ve Özgürlük”, Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı: 41, ANKARA, 1996

⁵⁵ Erdem Taşdemir, “1980 Sonrası Türk Basını, Türk Siyasi Hayatı ve Basın Siyaset İlişkisi”, Selçuk İletişim Dergisi, Sayı:3, KONYA, 2005

Toplumun sözcülüğünü yapma konumunda olması gereken basın organlarının, haber verme işlevini yerine getirirken verilen haberlerde propagandaya kaçılıp kaçmadığı tartışma gerektiren bir konudur. Günlük hayatta topluma basın tarafından ulaştırılan özellikle ekonomik içerikli mesajların hangi oranda propagandaya veya haber ve bilgi vermeye yönelik olduğu açık değildir.⁵⁶

Diğer taraftan, İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı Murat Yalçıntaş'ın da belirttiği gibi; ekonomik gelişmeleri hızlandıran, ekonomi medyasıdır. Ekonomi medyası; teknolojik gelişmelerin, yeni bir ürünün, dünyada ortaya çıkmış yeni bir pazarın kitlelere ya da konunun ilgililerine ulaşmasını gerçekleştirir.⁵⁷

Ekonomi basını, ekonomideki değişiklikleri ve gelişmeleri insanlarla paylaşmak için harekete geçmiştir. Ekonomi, görsel ve yazılı medya için önemli bir konu olmasının yanında ekonomi de medya için vazgeçilmez konumundadır. Ekonomi; medya için önemli bir malzeme, medya da ekonomi için çok iyi bir bilgi aktarım yoludur.

Toplumsal yaşamda kaçınılmaz ve zorunlu bir olgu olduğu düşüncesinden yola çıkarak, iletişimin gerçekleştirilmesinde kullanılan araçların, toplumsal yapıya doğasını veren ana belirleyicilerden biri olduğu da söylenebilir.⁵⁸ Bu noktadan hareket edecek olursak ekonomi medyasının da toplum üzerinde etkileri bulunduğunu göz ardı edemeyiz.

Medyanın kamuoyu konusundaki görevi iki yönlüdür. Medya hem kamuoyundan etkilenerken bunu dile getirir, hem de kamuoyunu oluşturur. Bu açıdan bakıldığında zaman, medya yönetenlerle yönetilenler arasında sağlıklı bir diyalogun da temel aracı olmaktadır. Ekonomi ise; günümüz toplumlarında inkâr edilemez bir önem ve önceliğe sahiptir. Medya ve ekonomi işlevsel olarak karşılıklı etkileşim içerisinde bulunan, birbirlerini şekillendiren kurumlardır.

---

⁵⁶ Nurettin Güz, Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları, Nobel Yayın Dağıtım, ANKARA, 2005, s: 85

⁵⁷ Ekonomi Basın Tarihi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İSTANBUL, 2008, s: 9

⁵⁸ Şevket Sayılğan, Ekonomik Süreç ve İletişim, Marmara İletişim Dergisi, Sayı: 9, 1995, s:225

Toplumların kalkınmışlık ve gelişmişlik göstergeleri haline gelen ekonomi, medya kanalı ile kamuoyunu takip etmekte ve kamuoyu tarafından da takip edilmektedir.⁵⁹

Kitle iletişim araçlarının sahip oldukları gücün, bu güce sahip olanlar tarafından kullanılması, bu konuda karşılaşılan en önemli sorundur. Söz konusu ekonomi haberciliği olduğu zaman da bu konu ayrı bir önem kazanmaktadır. Ekonomi gazeteciliğinin sahip olduğu gücün manipülasyon, sekme, yönlendirme amacıyla kullanılması ve bu güçten çıkar sağlama yoluna sapma gazeteciliğe zarar veren girişimlerdir.⁶⁰ Ekonomi haberlerinin sunumu dikkat gerektirmektedir. Çünkü verilen ekonomik verilerde yapılacak en küçük bir yanlışın bile piyasaları etkileme durumu söz konusudur. Özellikle de doğrudan piyasa haberlerinde verilen sayısal bilgilerde bu durum daha da önem kazanmaktadır.

2.5.3. Medyanın Etkinliği

İkinci dünya savaşı sona erdikten sonra Avrupa kıtasının yeniden yapılanma süreci ile uğraş vermesi ve çıkması muhtemel bir üçüncü savaş korkusu ve SSCB'nin ideolojik yapısı, ABD'yi kuram merkezi haline getirmiştir. Bu da medyanın Amerikan davranışçı biliminin sosyolojik yaklaşımları çerçevesinde Anayol yöneliminin gelişmesine neden olmuştur. Amerikan medya sosyologlarını ilgilendiren merkezi sorun; medyanın etkileri olmuştur. Bu etkilerin, güçlü bir medyanın tesirine maruz kalan bireylerin davranışlarında ortaya çıktığı söylenen değişiklikler bağlamında saptanabileceği ve analiz edilebileceği savunulmuş, medyanın etkilerinin ampirik testlerden geçirilmeleri gerektiği savunulmuştur.⁶¹

1950 yılından itibaren radyoculuk alanında yaşanan gelişmeler, kısa ve uzun dalga radyo yayınlarıyla ulaşılan kitlelerin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu yayılmayla birlikte soğuk savaşın bir parçası haline gelen propaganda kavramı tartışılmaya başlamıştır. Propagandanın etkilerinin araştırılabilmesi için ise 1950'lerin sonunda sosyolojik açıklamaya

---

⁵⁹ **Niyazi Öktem**, "Kamuoyu Oluşturulmasında basının Eğitim İşlevi ve Kamu Yararı Ölçütü", Genç Gazeteciler Eğitim Semineri, 1. Baskı, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İSTANBUL, 1986, s:242

⁶⁰ **Robert Picard**, The Economic and Financing of Media Companies, Fordham University Press, 2002, s: 119

⁶¹ **Stuart Hall**, İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü, **Der: Mehmet Küçük**, "Medya, İktidar, İdeoloji, ANKARA, 2005, s: 74

dayanan çalışmalar karşımıza çıkmıştır. Bunların en önemlisi de alan araştırmaları olmuştur. Alan araştırmaları bireysel tercihlere, görüşlere, tutumlara ve davranışlara yönelik sosyopsikolojik temelli sosyolojik çalışmalar yapılmış, “yapısal fonksiyonalizm” yaklaşımı egemen hale gelmiştir.⁶²

1960’ların ortalarında kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı gelişmiştir. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı izleyicilerin gereksinimlerine göre iletişim araçlarını ve içeriklerini seçtiklerini, aynı zamanda, kendi etkilerini kendilerinin aradığı görüşünü, kısaca “aktif izleyici” savını getirmiştir.⁶³

1970’li yıllarda iletişimde medyanın gündem belirleme görevi ile ilgili tezi ortaya çıkmıştır. Bu tez ile medyanın halka ne düşüneceklerini söylemede başarılı olmasa da ne hakkında düşüneceklerini anlatmada başarılı olduğu savunulmuştur.⁶⁴ Başka bir deyişle de medya, dünyayı inşa etme yeteneğine sahip olmakta ve bu yönde çalışmaktadır.

1980’li yıllar neo-liberal akımın güçlendiği yıllar olmuş, özel sermaye iş dışı hayata ve kültürel yaşama daha kapsamlı ve sistemli olarak girmeye başlamıştır. İletişim de kültürler arası iletişim, ülkeler arası kültürel alışveriş ve bu alışverişin serbest akışı gündemlerin başına konmuş, ağırlıklı olarak da kültür üzerine inşa edilmiştir.⁶⁵

Medya emperyalizmi ve kültürel emperyalizm tezleri, kitle iletişimini ekonomik ve kültür emperyalizminin bütünleşik parçası olarak niteleyerek ele alıp incelemiştir. Medya emperyalizmi ve medya etkinliği, herhangi bir ülkedeki medya sahipliği yapısı dağıtım veya içeriğin tek başına veya birlikte, diğer ülkelerin medya çıkarlarının önemli miktarda dış baskısına maruz kalma süreci olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Batının az gelişmiş ülkelerle olan ilişkisi, iletişim bağlamında “kültürel emperyalizm” olarak nitelenmiştir.⁶⁶

---

⁶² **Korkmaz Alemdar – İrfan Erdoğan**, Popüler Kültür ve İletişim, ANKARA, 1990, s: 78–79

⁶³ **Korkmaz Alemdar – İrfan Erdoğan**, a.g.e. , s: 161

⁶⁴ **Nurettin Güz**, Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları, Nobel Yayın Dağıtım, ANKARA, 2005, s: 163

⁶⁵ **Korkmaz Alemdar – İrfan Erdoğan**, a.g.e. , s: 202

⁶⁶ **John Tomlinson**, Kültürel Emperyalizm, **Çev: Emre Zeybekoğlu**, Ayrıntı Yayınları, İSTANBUL, 1999, s: 57

Medya emperyalizmi; medya araç ve ürünlerinin üretimi, dağıtımı ve tüketim ilişkilerinde belirli güçlerin diğerleri üzerindeki egemenliğidir. Medya emperyalizmi genel güç kaynaklarının dengesiz bir şekilde bölüşüldüğü bir dünya düzeninin neticesidir.⁶⁷

1990 ve 2000’li yıllar kültürel incelemelerin modasının geçtiği ve kültürel inceleme merkezlerinin kapanmaya başladığı, sürdürülebilir kalkınma, özelleştirme ve deregülasyon görüşlerinin yaygınlaştığı yıllar olmuştur.⁶⁸

Kitle iletişimde yeni kurumlar ortaya çıkmamış fakat Marksizm ötesi, Pozitivizm ötesi, Yapısalcılık ötesi gibi “ötesi” (post) ekiyle gelen yaklaşımlar moda haline gelmiştir. Medya örgütleri devletten, siyasal partilerden ve örgütlü baskı gruplarından önemli ölçüde özerklik kazanarak örgütsel sistemler olarak tanımlanmaya devam edilmiştir. Aktif izleyici kavramı yerini televizyon önünde çoğulcu çözümlmeye bırakmıştır.⁶⁹

Medyanın toplumsal yapı üzerindeki etkilerine yönelik yaklaşımlar, ideolojik akımların etkisi ve kültürel yaklaşımların ortaya çıkması ile göz ardı edilmiş ise de günümüzde ideolojik akımların yerine küresel yaklaşımların tartışılmaya başlamasıyla birlikte birey ve toplumların üzerinde medyanın gündem oluşturma teorisi kabul edilirlğini sürdürmektedir.⁷⁰

Modern toplumlarda medya, kamuoyunu oluşturma ve yönlendirme işlevini üstlenmiştir. Böylelikle medya, halka ne düşüneceğini değil de ne hakkında düşüneceğini söylemektedir.⁷¹ Buna göre medya, haber ve bilgilerin önem sıralamasını belirleyerek toplumun neyi ne kadar bilmesi gerektiğine onlar adına karar verebilmektedir.

---

⁶⁷ **Korkmaz Alemdar – İrfan Erdoğan**, a.g.e. , s: 264

⁶⁸ **Beybin Kejanlıoğlu**, Türkiye’de Medyanın Dönüşümü, ANKARA, 2004, s: 80

⁶⁹ **Korkmaz Alemdar – İrfan Erdoğan**, a.g.e. , s: 419

⁷⁰ **Güliz Uluç**, Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı, Anahtar Kitaplar, İSTANBUL, 2003, s: 93

⁷¹ **Orhan Gökçe**, İletişim Bilimine Giriş, Turhan Kitabevi, ANKARA, 1998, s: 223

3. BÖLÜM

CUMHURİYETİN İLANINDAN SONRA MEYDANA GELEN KRİZLER

3.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Ekonomik kriz kavramı incelenmeye başlandığında tek bir tanımın yer almadığı görülmektedir. Çoğu zaman her bir tanım, söz konusu olgunun belirli bir yönden hareketle ortaya konulmakta ve birbirlerini tanımlar nitelik taşımaktadır.⁷²

Kriz sözcüğü Yunanca ve Latince köklerden gelmektedir. Yunancada “krinein” kökünden gelen “krisis” sözcüğünün anlamı “karar vermek”tir. Latince de kriz sözcüğü, Yunanca ile aynı anlama gelmekte, karar vermek olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde alışlagelmiş kullanım biçimi ile kriz sözcüğünün ifade ettiği anlam, “bir süreçte ani dönüşüm noktası, ekonomi ve politika alanında istikrarsız ve tehlikeli bir durumu ifade eden güç dönem” olarak kullanılmaktadır.⁷³

Latince ve Yunancadan türeyen kriz sözcüğünün, günümüz ekonomi ve politika alanındaki yaygın anlamı ikili olarak verilmektedir. Kriz sözcüğü; bir yanı ile dışsal bir faktöre bağlı, beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan sancılı bir dönem olarak anlaşılmaktadır. Aynı sözcük, ikinci anlamı çerçevesinde ise, bazı çevreler veya kesimler için yeniden yapılanma yolunda bir fırsat, bir olanak olarak anlaşılmaktadır.⁷⁴

Kriz; sosyal bilimler alanında genellikle birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme, büyük sıkıntı, buhran ve bunalım gibi kelimelerle eş anlamda kullanılmaktadır. Ekonomik kriz, mali kriz, finansal kriz, siyasi kriz, hükümet krizi, ahlaki kriz vb. kavramlarla yalnızca günlük dilde değil, bilimsel teknolojide de sık sık kullanılmaktadır.⁷⁵

---

⁷² **Vedat Kaya**, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri: 1990–2002 Türkiye Deneyimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ERZURUM, 2005, s: 5

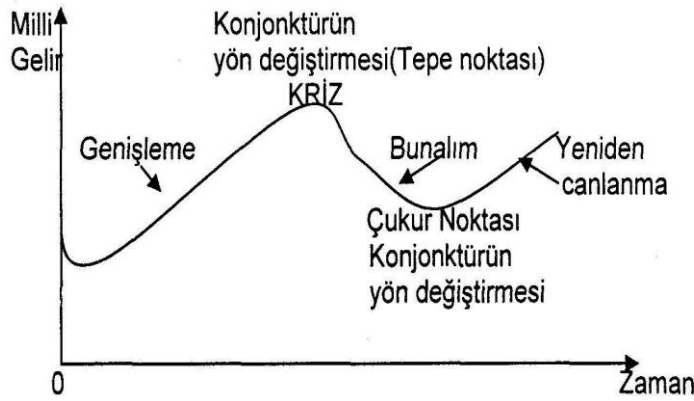
⁷³ **P. Hank-W. T. Macleod-L. Urgana**, Collins English Dictionary, İkinci Baskı, Whilliam Collins and Sons and Co, LONDRA, 1986

⁷⁴ **Levent Yılmaz**, Umberto Eco ile Kriz Üzerine, Yapı Kredi Yayınları, İSTANBUL, 2001, s:28

⁷⁵ **Levent Yılmaz**, “Türk Siyasal Kültürünün Geçmiş ve Olası Kriz Alanları İçin Bir Model”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:23, Sayı: 2, 2008, s: 195–196

Daha geniş manasıyla iktisadi kriz, en küçük iktisadi birimden (firma) en büyük iktisadi birime (devlet) doğru iç ve dış borçlarının, işsizliğin arttığı, fiyatların bazen yükseldiği bazen de düştüğü, üretimin artıp azaldığı ve halkın genellikle siyasi iktidarlara olan güveninin sarsıldığı dönemin bir görünümüdür.⁷⁶

Krizin özelliği, kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehlike ve tehdit oluşturması, hem de yeni fırsatlar yaratmasıdır. Diğer bir özelliği de, bulaşıcı bir hastalık gibi sirayet etkisi göstermesidir. Herhangi bir organizasyonda ortaya çıkan bir kriz diğer sektörleri de etkisi altına alabilmekte ya da bir organizasyonda yaşanan kriz, bu organizasyonla ilişki içerisinde olan diğer organizasyonlara da sirayet edebilmektedir.⁷⁷

Şekil 2. Ekonomik Krizlerin Oluşumu

Kaynak: Bernard Rosier, İktisadi Kriz Kuramları, Çev: Nurhan Yentürk, İletişim Yay., İSTANBUL, 1992, s:20

Bu açıklamalar çerçevesinde krizi, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen ekonomik ve ekonomik olmayan bazı gelişmelerin etkisiyle ekonomik konjonktürdeki yön değiştirmeyi, yani genişleme ya da sürekli bir ilerleme döneminden uzun ya da kısa bir bunalım veya daralma evresine geçiş olarak tanımlamak mümkün olacaktır. (bkz. Şekil 2)

Kriz makro düzeyde devleti, mikro düzeyde ise firmaları ve bireyleri ciddi şekilde etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Krizin en önemli özelliklerinden biri de; önceden tahmin edilemeyen bir anda ortaya çıkması ve bulaşıcı olarak tüm ekonomiye yayılmasıdır.⁷⁸

⁷⁶ Ali Özgüven, "İktisadi Krizler", Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, 2001, s: 56

⁷⁷ Coşkun Can Aktan – Hüseyin Şen, "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı, Cilt: 2, Sayı: 42, s: 1225

⁷⁸ Bernard Rosier, İktisadi Kriz Kuramları, Çev: Nurhan Yentürk, İletişim Yay., İSTANBUL, 1992, s:21

Ekonomik kriz kavramının tarihçesine de kısaca değinecek olursak, insan ihtiyaçlarının çeşitlenmeye ve bunu karşılayacak kaynaklarının yetersiz olmaya başladığı dönemden itibaren üretimde düşüşler ve buna bağlı olarak refah seviyesinde azalmalar şeklinde kendini gösteren bir olgudur. Bu çerçevede kriz olgusu da üretim ve tüketim kalıplarında meydana gelen gelişmelere bağlı olarak evrim göstermiştir. Temelde üretim ve tüketimde farklılaşma ise sanayi inkılâbı öncesi ve sonrası olarak ele alınmıştır. Ancak sanayi inkılâbı sonrası yaşanan kriz olgusunda 1929 Büyük Bunalımı, yaşanan krizlerden farklılık göstermiştir.⁷⁹

14. yüzyılın başında ilk ekonomik kriz olgusunu inceleyen iktisat tarihi; insanların isteklerini, ihtiyaçlarının doğrultusunda belli ölçüde değiştirebildikleri ve uyarlayabildikleri doğal bir çevrede, uyarlamayı üretim ve taşıma kapasitesini tedricen artıran bir teknolojiye yaptığı ve üretim sağlarken bir kısmı ekonomik faaliyetin veya toplumsal gelişmenin bizzat kendisinden kaynaklanan, bir kısmı da denetim, yönetim ve sahiplenme hakkına sahip olan kanun koyucu bir otoriteden kaynaklanan kuramsal çerçevede, tatmin etmenin hikâyesidir. İktisat tarihinin tanımında da belirtildiği üzere ilk yaşanan ekonomik kriz olgusu diğer bir deyişle sanayi öncesi yaşanan krizlerde üzerinde insan faktörünün hiçbir etkisinin olmadığı dikkati çekmektedir. Bu durum bize krizin başlangıçta üretim düşüşleriyle ortaya çıktığını işaret etmektedir.⁸⁰

3.1.1. Ekonomik Kriz Türleri

Ekonomik krizler etkiledikleri sektörler açısından, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri olmak üzere ikiye ayrılır. Reel sektör krizleri GSMH ve istihdamda önemli daralmalara yol açarken, finansal krizler finansal piyasalardaki çöküşlerden sonra ekonominin reel kesiminde tahrip edici etkiler yaratır.⁸¹

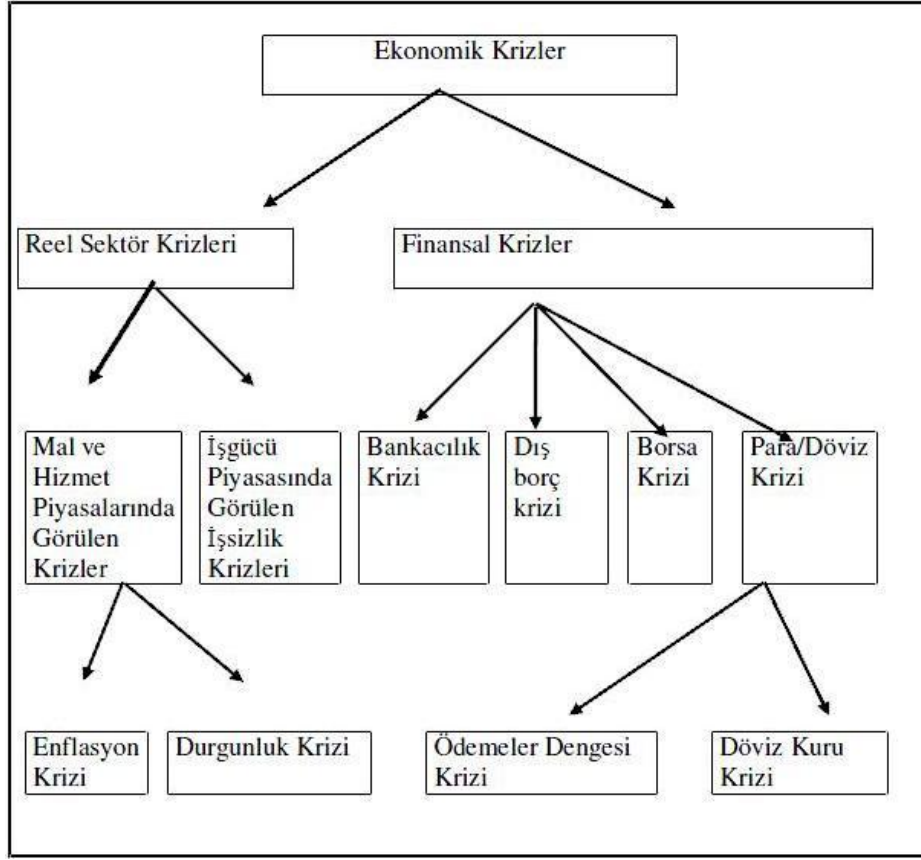
Ekonomik krizler, genellikle krizin oluştuğu piyasalara göre sınıflandırılmaktadır. Ekonomik krizler, aşağıdaki şekilde bu ölçüte göre sınıflandırılmıştır.

---

⁷⁹ **Selçuk Emsen**, Ekonomik Krizler ve Türkiye Deneyimi, Beta Yayınları, İSTANBUL, 2003, s: 15

⁸⁰ **Tevfik Güran**, İktisat Tarihi, Acar Matbaacılık, İSTANBUL, 1991, s: 5

⁸¹ **Güven Delice**, "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran, KAYSERİ, 2003, s: 58

Şekil 3. Ekonomik Krizlerin Oluştukları Piyasalara Göre Sınıflandırılması

Kaynak: Aykut Kibritçiöğlü, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969–2001", Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Sayı: 44, Eylül-Ekim 2001, s: 175

3.1.1.1. Reel Sektör Krizleri

Reel krizler, mal-hizmet ve işgücü piyasalarındaki "miktar"larda, yani üretimde ve/veya istihdamda ciddi daralmalar (durgunluk ve/veya işsizlik krizi) biçiminde ortaya çıkan kriz türüdür.⁸²

Enflasyon; fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artıştır. Enflasyon krizi, mal ve hizmet fiyatlarındaki sürekli artışların belirli bir sınırın üzerinde olmasıdır.⁸³

⁸² Aykut Kibritçiöğlü, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969–2001", Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Sayı: 44, Eylül-Ekim 2001, s: 174

⁸³ Aykut Kibritçiöğlü, a.g.m., s: 176

Durgunluk krizi, fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışların, mal ve hizmet üretimi yatırımlarını teşvik edecek düzeyin altında gerçekleşmesi olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle durgunluk krizi, yatırımların yetersizliği nedeniyle GSMH artış hızının düşük düzeyde kalmasıdır.⁸⁴

İşsizlik krizi ise, emek piyasasında işsizlik oranlarının alışılmış seviyenin üzerinde olması şeklinde tanımlanabilir.⁸⁵

3.1.1.2. Finansal Krizler

Finansal krizler, finansal piyasalarda işlem gören döviz kurları, bono ve hisse senetleri gibi finansal araçların fiyatlarındaki ve/veya miktarlarındaki ani ve sert değişimler olarak tanımlanabilir.⁸⁶

Finansal krizler; finansal piyasaların etkinliğini kaybetmesi şeklinde de tanımlanabilir. Finansal piyasaların en önemli işlevi, fonları en iyi getiri sağlayacak yatırım alanlarına aktarmaktır. Bu aktarım mekanizmasını kuran sistem finansal sistemdir.⁸⁷ Finansal sistemin bu aktarım mekanizmasını etkin bir şekilde yerine getirmesi sürecinde yaşanan sorunlar neticesinde finansal kriz ortaya çıkmaktadır.

3.1.1.3. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizi, finansal sisteme olan güvenin sarsılması sonucu tasarruf sahiplerinin mevduatlarını geri çekmek için bankalara hücum etmeleri durumunda ortaya çıkar. Bankaların bu talepleri yerine getirememeleri ile mali panik, krize dönüşmüş olur.⁸⁸ Bankacılık krizi bir

---

⁸⁴ **Aykut Kibritçioğlu**, a.g.m., s: 176

⁸⁵ **Aykut Kibritçioğlu**, a.g.m., s: 177

⁸⁶ **Metin Toprak**, "Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt:2, Sayı: 42, Kasım-Aralık 2001, s: 1430

⁸⁷ **Metin Toprak**, a.g.m., s: 1433

⁸⁸ **Halil Seyidoğlu**, Uluslar Arası İktisat, Güzem Yayınları, İSTANBUL, 1999, s: 583

ya da daha fazla bankaya olan güvenin sarsılması, halkın birdenbire ve yaygın bir şekilde mevduatlarını geri çekmek için bankalara hücum etmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁸⁹

Bankacılık krizleri para krizlerinden daha uzun süreli olma eğilimi taşırlar ve ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha şiddetli etkiler doğururlar.⁹⁰ Bu maliyetlerin yüksekliği, hem daha fazla üretim kaybına yol açmasından hem de finansal sektörün yeniden yapılandırılması için gerekli olan finansal desteğin yüksekliğinden ileri gelmektedir. Bankacılık krizinin doruğu, paranın çöküşünden sonra meydana gelmekte ve bankacılık krizleri ortalama üç yılda sona ererken, para krizleri bu sürenin yarısında sona ermektedir.⁹¹

Tablo 1. Bankacılık Krizinin Gerçekleşme Olasılığı

TÜR	OLASILIK %
Şarta Bağlı Değil	10
Para Krizi Şartına Bağlı	8

Kaynak: Guillermo Calvo- Vincent Reinhart, The Twin Crises: The Causes of Balance of Payments Problems, George Washington University Department of Economics Working Papers, 2001, s: 475

Bankacılık sektörü tasarrufların reel kesime kredi olarak verilmesinde oynadığı aktif rol nedeniyle ekonomide önemli bir rolü üstlenmektedir. Dolayısıyla bankacılık sisteminin yaşayacağı sorunlar, diğer sektörlerle kıyasla daha ciddi sonuçlar doğurmaktadır.

3.1.1.4. Dış Borç Krizleri

Dış borç krizi, dış borçlarını düzenli ödemekte olan bir ülkenin, karşılaştığı dış ödeme sorunları nedeniyle, bu borçların anapara ve faizlerini ödeyemeyeceğini ilan etmesi

⁸⁹ **Ufuk Başoğlu**, "Krizlerin Önlenmesinde Sinyal Yaklaşımı", Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1-2, Bahar-Yaz Dönemi 2001

⁹⁰ **Güven Delice**, a.g.m., s: 61

⁹¹ **Gülsün Gürkan Yay**, "1990'lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi", Yeni Türkiye Dergisi, Cilt:2, Sayı: 45, Kasım-Aralık 2001, s: 1237

durumudur.⁹² Bu kavram genellikle resmi dış borçlar için kullanılmasına rağmen doğal olarak özel sektöre ait dış borçları da kapsamaktadır.

Dış borç krizi, alınan dış borçların verimli alanlarda değerlendirilememesi, bu borçların tüketiminin finansmanında kullanılması ve/veya verimsiz, geri dönüş riski taşıyabilecek uzun vadeli yatırımlara yönlendirilmesi nedeniyle, bu borçların geri ödeme vadesi geldiğinde ekonominin bir bütün olarak sıkıntıya düşmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁹³

Alınan borçların geri ödenememesi veya alacaklıların bu borçların ödenemeyeceği olasılığını düşünerek yeni borçlar vermeyip, önceki borçları tahsil etmeye çabalamaları durumunda borç krizleri ortaya çıkar.

3.1.1.5. Borsa Krizi

Borsa krizi, borsada işlem gören menkul kıymetlerin fiyatlarındaki yüksek oranlı düşüşler olarak tanımlanabilir. Borsa'nın yükselişe geçmesi ekonomiye olan güveni, ekonomik parametrelerin olumlu bir seyir içinde olduğunu yansıtırken, borsadaki büyük değer kayıpları ekonomide bazı şeylerin rayında gitmediği konusunda önemli bir gösterge olarak görülmektedir.⁹⁴

3.1.1.6. Para (Döviz) Krizleri

Son yıllarda üzerinde en çok tartışılan kriz türü para krizidir. Para krizi, ulusal paraya olan güvenin kaybolması nedeniyle, spekülasyon amacıyla ülkeye gelen fonların hızlı bir şekilde ülkeyi terk etmeye başlaması ve merkez bankasının bu spekülatif saldırıya karşı kuru

---

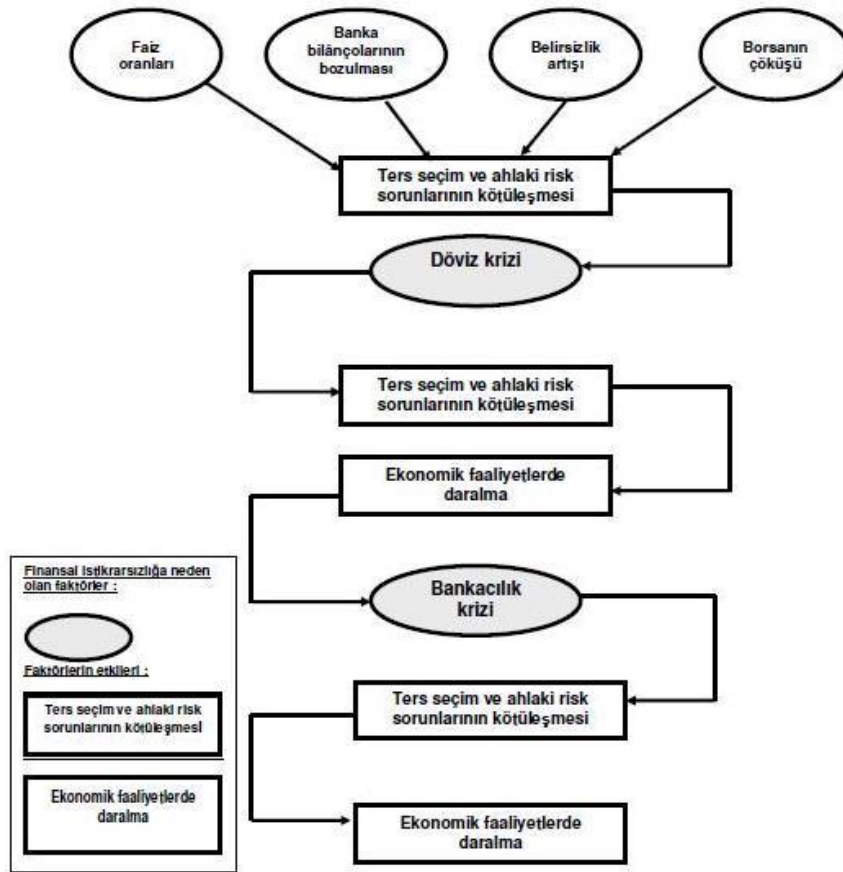
⁹² Halil Seyidoğlu, a.g.e., s: 583

⁹³ Mikail Altan-Muhammed Bezirci, "Ekonomik Krizlerin KOBİ'ler Üzerine Etkisi: Karaman Örneği", 1. Orta Anadolu Kongresi, KOBİ'lerin Finansman ve Pazarlama Sorunları, KOSGEB, NEVŞEHİR, 2001, s: 352

⁹⁴ Halil Seyidoğlu, a.g.e., s: 584

koruyamayarak ulusal paranın değerinin düşürülmesi veya dalgalanmaya bırakılması olarak tanımlanabilir.⁹⁵

Para krizine ilişkin bir başka tanımlama ise şu şekilde yapılabilir; “para krizi, piyasa oyuncularının, taleplerini yerli para aktiflerinden yabancı para aktiflerine ani bir şekilde çevirdikleri ve böylece sabit bir döviz kuru sistemi içinde merkez bankasına ait döviz rezervlerini hızla tükettikleri bir durumdur”.⁹⁶

Şekil 4. Gelişen Ekonomilerde Finansal İstikrarsızlığın Yayılması

Kaynak: Frederic Mishkin, The Economics of Money, Banking and Financial Markets, The Addison-Wesley Press, BOSTON, 2001, s: 75

⁹⁵ Halil Seyidoğlu, a.g.e., s: 583

⁹⁶ Cemil Varlık, "İkiz Krizler: Para Krizleri ile Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar", Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 42-43, Kış-İlkbahar 2002, s: 160

Para krizi tanımlamalarında spekülâtif atağın ayrı bir önemi vardır. Genellikle dövize yönelik spekülâtif atakların kısa süre içinde, ulusal paranın değerini düşürmesi ya da ulusal para değerinin döviz rezervlerinde büyük kayıplar veya faiz oranlarında hızlı bir yükseliş ile savunmak zorunda kalması halinde, para krizi söz konusu olmaktadır.⁹⁷

Para krizlerine yol açan spekülâtif saldırılar, yurtiçi aktif piyasalardaki bir çöküşün, kısa vadeli dış borçlardaki artışın, döviz kurundaki değerlenme ve cari açığındaki artışın ya da sabit kur sistemini terk etmeye yönelik bir politik tercihi takiben ortaya çıkabilir.⁹⁸ Para krizleri, döviz kurundaki ani bir hareketi ve sermaye hareketlerindeki keskin yön değişimlerini içerir.

Tablo 2. Para Krizinin Gerçekleşme Olasılığı

TÜR	OLASILIK %
Şarta Bağlı Değil	20
Bankacılık Krizi Şartına Bağlı	46

Kaynak: Guillermo Calvo- Vincent Reinhart, The Twin Crises: The Causes of Balance of Payments Problems, George Washington University Department of Economics Working Papers, 2001, s: 476

Tüm bu tanımlamalardan çıkarılacak sonuç, para krizinin iki temel unsorda düğümlendiğidir. Bunlardan ilki, ulusal para biriminde büyük çaplı bir değer kaybı veya devalüasyonun yaşanması, ikincisi ise para otoriteleri tarafından savuşturulmaya çalışılan spekülâtif ataktır.⁹⁹

Ancak bir spekülâtif atağı gidermeye çalışmanın sonuçları ise, uluslar arası rezervlerde ve ülkedeki döviz cinsinden varlıklarda ani ve şiddetli düşüş veya faiz oranlarında yine ani ve

⁹⁷ **Gülten Demir**, Asya Krizi ve IMF, Der Yayınları: 260, İSTANBUL, 1999, s: 65

⁹⁸ **Güven Delice**, a.g.m., s: 59

⁹⁹ **Gülten Demir**, a.g.e., s: 66

şiddetli bir yükseliş olacaktır. Bu bileşenlerden hareketle genel olarak bir para krizine yol açan faktörler veya bir para krizinin sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

- 1-) Zayıf makro ekonomik göstergeler ve hatalı iktisat politikaları,
- 2-) Finansal altyapının yetersizliği,
- 3-) Asimetrik bilgi ve bu olguya bağlı olarak oluşan ahlaki tehlike ile ters seçim olguları,
- 4-) Asimetrik bilgiye bağlı olarak ulusal piyasadaki finansal kesim aktörlerinin ve uluslar arası finans kuruluşlarının hatalı öngörülleri,

5-) Siyasal suikast veya terörist saldırı gibi beklenmedik olaylar.¹⁰⁰

Yukarıda sayılan tüm bu faktörler, ulusal paranın yabancı paralara karşı reel değerini bulmasını engelleyen faktörlerdir.

3.1.2. Ekonomik Krizlere Neden Olan Faktörler

Ekonomik krizlerin nedenleri her zaman ekonomik nedenler olmayabilir. Bunun yanı sıra politik, teknolojik ve sosyo-kültürel iç ve dış alanlardaki hızlı değişim, zaman içinde, krizlere neden olabilmektedir. “Ekonomik Krizlere Neden Olan Faktörler” başlığı altında bu alanlardaki gelişmelerin ekonomik kriz üzerine etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1.2.1. İçsel Faktörler

İçsel faktörleri; bir ülkenin ekonomik ve siyasi sınırları içerisinde kendine has olarak ortaya çıkan ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faktörler olarak tanımlayabiliriz. Bunları ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faktörler olmak üzere üç başlıkta incelemek mümkündür.

3.1.2.1.1. İçsel Ekonomik Faktörler

Bir ülke ekonomisinin sistem, yapı ve süreç boyutlarında ortaya çıkan aksaklıklar krizlere neden olabilmektedir. Ekonomik sistemin işleyişi bazı ülkelerde tam oturmuş değildir. Piyasa sistemi yanlış anlaşılabilir. Öte yandan ekonomide enformasyon ve

---

¹⁰⁰ Aykut Kibritçioğlu, a.g.m., s: 175

koordinasyon yetersizlikleri hem merkezden yönetim hem de piyasa sisteminin etkin çalışmasını önlemektedir. Alt yapı ve üst yapı sorunları devam etmektedir. Bu tür ülkelerde sanayinin, yatırım malları yönünden dışa bağımlılığı tarımın ise iklim koşullarına bağımlılığı sürmektedir.¹⁰¹ Sanayi, tarım ve hizmetler sektörü arasındaki ileri ve geri bağlantı katsayıları yeterince güçlü değildir.

Ekonomik sistem ve yapı boyutunda meydana gelen bu aksaklıkları, ekonomik süreç boyutundaki aksaklıklar izlemektedir.

Kamu kesimindeki mali dağılımı düzeltmek için gerçekleştirilen yasal düzenlemeler yetersiz kaldığından, kayıt dışı ekonomi ve kara para denetime alınmadığından, vergi kaybının yanı sıra ekonomik birimleri yönlendirme şansı da azalmaktadır.

Ülkelerin ekonomik süreç boyutunda ortaya çıkan bu aksaklıkları gidermek için uygulanan daraltıcı para ve maliye politikalarının etkinliği yapısal özellikler nedeniyle düşük olmaktadır. Örneğin; gelişmiş bir ülkede piyasa faiz oranında yapılacak çok küçük bir yüzdesel değişim piyasa üzerinde hemen uyarıcı olurken, gelişmekte olan ülkelerde aynı düzeyde uyarı için daha büyük oranlarda yüzde değişim gerekmektedir.¹⁰² Şüphesiz, doz arttıkça yan etkileri de şiddetlenmektedir.

Bunların yanı sıra ekonominin işleyişinde beklentiler önemli bir etkiye sahiptir. Ekonomik gelişmenin ön şartlarından biri de piyasa aktörlerinin iyimser beklentilere sahip olmasıdır. Bir ülkenin krize girmesinde veya krizden çıkışında sürü psikolojisi yaratacak olan bu beklentiler büyük ölçüde ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki şartlarının istikrarlı olup olmamasına ve ekonomi politikası uygulayıcılarının becerisine bağlıdır.

---

¹⁰¹ **Yaşar Uysal-İsmail Mazgit-Mustafa Çetinkaya**, Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Programları ve Türkiye İçin Bütüncül Bir Yaklaşım, İZMİR, 1995, s:6

¹⁰² **Yaşar Uysal-İsmail Mazgit-Mustafa Çetinkaya**, a.g.e., s: 56

3.1.2.1.2. İçsel Politik Faktörler

Sağlam bir yasal altyapı ile desteklenen etkili düzenleme otoriteleri, piyasada bulunan kurumların faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütmeleri için son derece gereklidir. Ancak bu otoritelerin politik etkilerden arındırılmış olmaları şarttır.¹⁰³ Kurumların politik amaçlar doğrultusunda kullanılmaları rekabet düzenini zedelemekte ve kurumların faaliyet amaçlarından sapmalarına neden olmaktadır. Bu tür uygulamalar sonucunda kurumların etkin bir şekilde yönetilmemeleri söz konusu olmaktadır.

Çünkü gelişmekte olan ülkelerin mevcut politik sistemi, batı tipi demokrasinin taklidi olan şekli demokrasidir. Şekli demokrasi, demokrasiyi bir davranış kalıbı olarak görmediğinden eksik demokrasi gündeme gelmektedir. Eksik demokrasiyle oluşmuş olan politik örgütlenmelerin amacı kendi kontrolünde politik grup yaratmaya ve politik iktidarı kullanmaya yöneliktir. Böylece politik kişi egemenliğinin belirleyiciliği, ilkeler yerine kişilerin belirleyici olmasına yol açmaktadır.¹⁰⁴ Bu durum politik kişilerin, egemenliklerini devam ettirebilmesi için politik amaçlı yatırımlar yapmasına neden olmaktadır. Bu yüzden, kurumlar gerçek faaliyetlerinin dışına çıkarak karlılıkları olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca hükümetlerin, ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldırmak için ortaya koydukları daraltıcı para ve maliye politikalarını, iktidarda kalmak için popülist politikaları tercih etmeleri nedeniyle uygulamadaki isteksizlikleri, hesap verilebilirlik sorumluluğu taşımayan bu siyasi popülizm ile birleşince, siyasi riskleri daha da arttırarak ekonomik krize neden olabilmektedir.

3.1.2.1.3. İçsel Sosyo-Kültürel Faktörler

Ülkelerin sosyo-kültürel alanında; ilişki sisteminin, sosyal bağımlılığın ve sosyal kişi egemenliğinin olması, davranış kalıplarının, uygulanan ekonomik sistemle uyumsuz olmasına

---

¹⁰³ Bernard Rosier, a.g.e., s: 26

¹⁰⁴ Hüsnü Erkan, Bilgi Uyarlığı İçin Yeniden Yapılanma, İmge Kitabevi, ANKARA, 2000, s: 119

neden olmaktadır. Öyle ki, piyasa sisteminin merkezi konumunda olan rekabet sistemi bu sosyal ilişki nedeniyle işlemekte güçlük çekebilmektedir.

Doğu bloğunun yıkılmasından sonra serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan ülkeler, serbest piyasa ekonomisinin gerektirdiği gerekli yasal-kurumsal düzenlemelerde ve personel alt yapının geliştirilmesinde yetersiz kalmaları, kurumsal yapının süreksizliğine neden olmaktadır. Bu da, toplumsal ve ekonomik alanda kısır döngüye neden olmaktadır.¹⁰⁵

Sosyo-kültürel alanın toplumda oluşturduğu güven, siyasi ve ekonomik alanda yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda, yerini güvensizliğe bırakmak zorunda kalmıştır. Bu güvensizlik de, ekonomik alanda yatırımların ve üretimlerin durmasına veya yurt dışında daha güvenli bölgelerde yapılmasına neden olmaktadır.

Ülke içinde meydana gelen teknolojik, personel, kurumsal-yasal altyapı eksiklikleri krize girişi kolaylaştırırken, kriz anında ise kimin nasıl ve neye göre hareket edeceğini sınırlayabilmektedir. Bu durum da krizin yayılmasına ve derinleşmesine sebep olabilmektedir.

3.1.2.2. Dışsal Faktörler

Bir ülkenin ekonomik ve siyasi sınırları dışında meydana gelen politik, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörlerin, o ülkenin içsel faktörlerine bağımlı veya bağımsız olarak, ekonomisini etkilemesine dışsal faktörler denebilir.¹⁰⁶

3.1.2.2.1. Dışsal Ekonomik Faktörler

Dışsal ekonomik faktörlerin ekonomik kriz üzerindeki etkileri ülkelerin dışı açıklık düzeylerine göre değişmektedir. Gelişmekte olan ülkeler kalkınma çabalarını genellikle değişik yoğunluk ve bileşimde içe dönük ithal ikamesi ya da ihracata dönük olarak sürdürebilmektedirler.¹⁰⁷ İthal ikameci sanayileşmede ekonominin dışsal faktörlere

---

¹⁰⁵ Yaşar Uysal-İsmail Mazgit-Mustafa Çetinkaya, a.g.e., s: 56

¹⁰⁶ Yaşar Uysal-İsmail Mazgit-Mustafa Çetinkaya, a.g.e., s: 6

¹⁰⁷ Yaşar Uysal-İsmail Mazgit-Mustafa Çetinkaya, a.g.e., s: 7

bağımlılığı daha çok ithalat ve dış borçlanma yolu ile ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte dünya ekonomisinin soyutlanma, rekabet ortamının gelişmemesi, teknolojik düzeyin geri olması gibi faktörlerde uzun dönemde istikrarsızlığın temel nedenlerini oluşturmaktadır.

İhracata dönük sanayileşme stratejisi ile ülkeler dışa açılımı gerçekleştirmiştir. Bu strateji ile ülkeler mal ve hizmet ticaretinin sonraki aşamalarda mali piyasaların serbestleşmesi ile dışa açıklık seviyesine bağlı olarak dünya ekonomisindeki değişimlere duyarlılık gittikçe artmaktadır. Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle dünya üzerindeki ülkelerin tamamına yakını dışa açık ekonomi politikaları uygulamaktadır. Küreselleşen dünya, çok büyük bir pazar haline gelmiş, bu durum iletişim ve elektronik teknolojileriyle daha da yaygınlaşarak, ortaya çıkan krizler uluslar arası bir hal almaya başlamıştır.

Dünya ekonomisindeki genel daralmalar ve dalgalanmalar, dış ticaretinde önemli bir paya sahip olan ülkelerde ortaya çıkan sorunlar, dış ticaret kapasitelerinde meydana gelen değişimler, uluslar arası finans piyasalarının ve bağlı kurumların (IMF, Dünya Bankası vb.) yaptırımları, rakip ülkelerde devalüasyon ve yoğun rekabet, hammadde ve enerji fiyatlarındaki büyük artış ülkelerin ekonomik krize girmeleri üzerinde büyük baskılar oluşturmaktadır.

3.1.2.2.2. Dışsal Politik Faktörler

Ülkeler, kendilerini çeşitli yönleri ile bağlayan birlikler, anlaşmalar, kriterler ve üyelikler gibi uluslar arası organizasyonlara katılmaktadır. Bu organizasyonların vermiş olduğu ek yetki ve sorumluluklar ülkelerin ekonomik çıkarlarına uymasa da yerine getirilmesi zorunludur.¹⁰⁸ Bazen bu durum ülkeleri ekonomik açıdan zor duruma düşürebilmektedir. Mesela; NATO üyesi bir ülkenin savaşa girmesi durumunda diğer bir NATO üyesi olan ülkelerin de savaşa girmesi bu açıdan bir örnek olabilir.

---

¹⁰⁸ Bernard Rosier, a.g.e., s: 29

3.1.2.2.3. Dışsal Sosyo-Kültürel Faktörler

Soğuk savaş döneminin sona ermesi ile birlikte dünya, şimdiye kadar görülmemiş bir hız ve boyutta yeni bir değişim yaşamaktadır. Bunun sonucunda da toplumlar çok kısa bir süre içinde kendini yeniden düzenlemekte; dünya görüşü, sosyal yapısı, anahtar kurum ve kuruluşları, toplumsal değer yargıları ve toplumsal bakış açıları değişmektedir.¹⁰⁹

Bu değişimle birlikte yükselen yeni değerler daha çok öne çıkmaktadır. Dünyada bu büyük değişim ve gelişim olurken, kendisini bu büyük değişim ve gelişime kapatan ya da ayak uyduramayan ülkeler veya toplumlar ise diğer toplumlara göre gerilemekte ve gerekli kurumsal altyapıyı sağlayamamaktadır. Bu durum ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel alanlarındaki etkileşimi olumsuz kılarak ekonomik krize neden olabilmektedir.

3.2. CUMHURİYETİN İLANINDAN SONRA DÜNYADA MEYDANA GELEN KRİZLER

Ekonomik krizlerin geçmişten günümüze ortaya çıkış nedenleri araştırıldığı zaman sorunun genellikle finans kesimi ile ödemeler dengesi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Birbirlerine de sıçrama özelliği gösteren bu sorunları bazen tüm ülkelerin dönemsel de olsa yaşadıkları görülmektedir. Bu durum küresel piyasalardan kaynaklandığı gibi, ülkelerdeki siyasal idarenin tercihlerindeki hatalardan da kaynaklanabilmektedir. Çünkü ekonomik kararlar büyük ölçüde siyasal tercihlerle de orantılıdır.

3.2.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı

1928 yılı sonundan itibaren bankaların ve diğer finansal kuruluşların aracı kurumlara verdiği krediler belirli bir pay ile hisse senedi alımında kullanılmaya başlanmıştır. ABD merkez bankası FED, bankalara %6'dan fon sağlarken ticari bankalar hisse senedi alan aracı kurumlara bunu %12'den vermişlerdir. Aracı kurumlar aldıkları hisse senetlerini teminat göstermek sureti ile bankalardan sağladıkları fonları arttırmışlardır. Borsadaki hisse senetlerinin piyasa değeri temettü kazançlarından çok daha fazla arttığından dolayı sistem

---

¹⁰⁹ Yaşar Uysal-İsmail Mazgit-Mustafa Çetinkaya, a.g.e., s: 8

borsa alım-satımı ile kar getirmiştir. Borsanın düşmesi riski durumunda firmaların satışa geçmesi ile hisse senetlerinin fiyatlarının değer kaybetmesini ve ödenmeyen kredi riskini de beraberinde getirmiştir.¹¹⁰

1929 dünya ekonomik krizinin önemli nedenleri arasında; gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikler, şirketlerin mali yapıları arasındaki dengesizlik, bankaların mali yapılanmalarındaki bozulmalar, dış ödemeler dengesindeki açıklar, ekonomi yönetimindeki tecrübesizlik, uluslararası borçların kararsız yapısı ve tedavül aracı olarak altın standardında ısrar edilme, olarak sayılmaktadır.¹¹¹

1929 ekonomik krizine, savaşın sebep olduğu yıkım ve kayıpların da neden olduğu göz ardı edilemez. Avrupa ekonomisini çok derinden etkileyen savaşın bitiminde, tarım işletmelerini, ulaşım ve haberleşme yollarını yeniden düzene sokmak, ev ve fabrikaları yeniden kurmak gerekmiştir. Bu durum savaş sonrasında ihtiyaçları daha da arttırmıştır. İnsan kaybının fazla olması emeği daha değerli kılmıştır. 1. Dünya Savaşı, savaşan devletlere büyük miktarda maliyet yüklemiştir. Savaş sırasında kaynakların önemli bir miktarının yok oluşu kaçınılmaz son olan enflasyonu yaratmıştır.¹¹² Savaş yılları savaşa giren girmeyen tüm ülkeleri etkilemiş, özellikle savaşan ülkelerde çok büyük can ve mal kaybına neden olmuştur.

Dünya ülkeleri savaş boyunca para değerleri için mecburi tedavül esasını getirmişlerdir. Ancak ortaya bir sorun çıkmıştır. Bu sorun, ülkelerin savaşın yarattığı para şişkinliğini karşılayabilecek boyutta altın stoklarının olmayışdır. Ekonomide tedavülde bulunan para arttıkça fiyatlarda hızlı bir şekilde artmıştır. Fiyatlar genel düzeyinde artışlar olarak tanımlanan enflasyon, savaşa giren ya da girmeyen bütün ülkeleri derinden etkilemiştir. Ülkelerin enflasyondan etkilenme dereceleri farklı farklı olmuştur. Savaşta büyük zarar gören ülkelerin fakirleşme süreci, savaştan uzak kalabilen ya da savaştan en az zararla çıkabilen

---

¹¹⁰ **Sudi Apak-Ayhan Aytaç**, Küresel Krizler: Kronolojik Değerlendirme ve Analiz, Avcıol Basım Yayın, İSTANBUL, 2009, s: 4

¹¹¹ **Hüseyin Akyıldız**, "Temel Dinamikleri ve Çelişkileriyle Üretim ve Bölüşüm Süreci, TÜHİS, Cilt:19, Sayı:4, Mayıs 2005, s:34

¹¹² **Nazif Kuyucuklu**, İktisadi Olaylar Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İSTANBUL, 1982, s: 242

ülkeleri ileride bir zenginleşme süreci hazırlamıştır.¹¹³ Bu durum en çok savaşta en az zarar gören ülkelere yaramıştır.

Monetaristler bu krizin en büyük nedenlerinden biri olarak Federal Reserve Sistemi tarafından yapılan para politikası hatalarını göstermişlerdir. Bu durumu da Milton Friedman ve Anna Schwartz eserlerinde ele almışlardır. Bu yazarlar genellikle Ağustos 1929-Mart 1933 arası dönemde düşen para arzına dikkat çekmişlerdir. Bunalımın başlangıcı ile ilgili olarak para arzının 1928 ve 1929 yıllarında artmadığını ileri sürmüşlerdir.¹¹⁴

3.2.2. 1974 Birinci Petrol Krizi

1967 savaşı sonunda Araplar, Filistin komandolarını İsrail'e karşı bir yıpratma savaşının vasıtası olarak kullanmaya karar verdilerse, 1973 Savaşı'nın sonunda da, "petrolü" İsrail'e karşı değil, fakat Batı'ya karşı siyasi silah olarak kullanmaya karar vermişler ve bunun neticesinde de bütün dünyada bir petrol krizi ortaya çıkmıştır.

1973 petrol krizi doğrudan doğruya 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın sonucu değildir. Bu savaş bu krizi hızlandırmıştır.

Sonuçta OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries), yani Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı, 1960 Ağustos ayında kurulmuştur. Üye sayısı 13'e kadar çıkan bu teşkilatın kuruluş maksadı, özellikle petrol fiyatlarının tespiti başta olmak üzere, hepsini ortaklaşa ilgilendiren meselelerin birlikte çözümünü sağlamaktır.¹¹⁵

Petrol fiyatları dolara bağlı olduğu için dolardaki bu değer kaybı petrol üreticisi ülkelerin reel anlamda önemli kayıplarla karşılaşmasına yol açmıştır. Bunun üzerine OPEC, petrol fiyatlarını altına bağladığını ilan etmiştir. Böylece doların altın karşılığının kaldırılmasından bir süre sonra petrol fiyatları hızla yükselmeye başlamıştır. 1947 ile 1967

---

¹¹³ **Nazif Kuyucuklu**, a.g.e., s: 244-247

¹¹⁴ **Charles P. Kindleberger**, Cinnet, Panik ve Çöküş: Mali Krizler Tarihi, Çeviren: Neşenur Domaniç, Scala Yayıncılık, İSTANBUL, 2004, s: 102-103

¹¹⁵<http://www.maximumbilgi.com/> erişim: 22.06.2010 13.50

arasında petrolün fiyatı yıllık yüzde 2'den daha düşük bir artış hızı yaşamıştır. 1958 ile 1970 arasında petrolün varil fiyatı 3 dolar civarında kalınca 1973 ile 1974 arasındaki petrol fiyatları hızla yukarı çıkmıştır.¹¹⁶ Petrol fiyatlarının bu şekilde artmasının ardında 1973 yılındaki İsrail ile Araplar arasındaki Yom Kippur savaşının da etkili olduğu söylenmektedir.

Petrol krizinin 1973-1974'te batı'da yaptığı ilk şoktan sonra, petrol meselesi, her altı ayda bir OPEC ülkelerinin ham petrol fiyatlarına zam yapmaları, normal bir hadise mahiyetini almıştır. Başka bir deyişle, Batı'nın sanayileşmiş ve gelişmiş ülkeleri, fiyat artışlarından doğan sarsıntıyı kısa sürede atlatmışlardır.¹¹⁷

3.2.3. 1979–1980 İkinci Petrol Krizi

1970'lerde 5–10 dolar olan petrol fiyatı 1973–76 yılları arasında çok hızlı bir şekilde yükselerek 40 dolara çıkmıştır. Bu süreci tetikleyen olgu; 1973 yılında Arap-İsrail Savaşı'nda batının tavrına karşı OPEC ülkelerinin petrol ambargosu olmuştur.¹¹⁸

Bu süreçte altı ay süren günde 3,5 milyon varil petrol kesintisi ve 1979–1980 İran-İrak Savaşı nedeniyle üç ay süre ile günde 3,3 milyon varil petrol kesintisi sonucu, petrol fiyatları tarihin en yüksek değerine ulaşarak 70 dolara çıkmıştır.¹¹⁹

Bu yüksek petrol fiyatı, OPEC ülkeleri gelirlerini anormal biçimde artırmış ve dünya ekonomik sisteminde petro dolar olarak isimlendirilen para-sermayenin şişmesine yol açmıştır.¹²⁰ Diğer taraftan da küresel finansal gelişme sürecinde gerçekleşen petro dolar olgusu, maddi genişleme sürecini tam anlamıyla söndürmüştür.

---

¹¹⁶ Mahfi Eğilmez, Küresel Finans Krizi, Remzi Kitabevi, 3.Basım, İSTANBUL, 2009, s: 63

¹¹⁷ Veysel Ayhan, Petrol ve Güvenlik: Ortadoğu'daki Krizlerin Ekonomi Politikası, Basılmamış Doktora Tezi, BURSA, 2005, s: 151

¹¹⁸ Şener Üşümezsoy, Petrol Şoku ve Yeni Ortadoğu Haritası, İleri Yayınları, İSTANBUL, 2006, s: 162

¹¹⁹ Veysel Ayhan, a.g.t., s: 154

¹²⁰ Şener Üşümezsoy, a.g.e., s: 163

1974 ilk petrol krizi ve kısa bir süre sonraki 1979–1980 İkinci Petrol Krizi ile tüm sanayileşmiş ülkelerde petrol ağır bir şekilde bağımlılık uyandırmıştır. Petrole bağımlı olmak, istihdam artışı ve ağır enflasyon anlamlarına gelmektedir.¹²¹

3.2.4. 1994 Meksika Krizi

Serbest piyasa ekonomisine sahip endüstriyel ve tarımsal alanda yoğunlaşmış olan Meksika, bölgesindeki önemli ülkelerden biridir. Ancak, Latin Amerika Ülkeleri'nin geleneksel problemi olan yüksek enflasyon ve istikrarsızlık, bu ülkenin de temel sorunlarından biri olmuştur. Petrol ihraç eden bir ülke olması nedeniyle 1980'lerde ortaya çıkan petrol fiyatlarındaki düşüş, 1980'lerin ikinci yarısından sonra ekonomide dengeleri alt üst etmiş, dış borçlanmayı patlatmış ve enflasyon oranında büyük bir artışa sebep olmuştur.¹²²

1988 yılında yüzde 11'e ulaşan bütçe açıklarının finansmanında borçlanmaya giden Meksika'nın, Ocak 1995 itibarıyla, 28 milyar dolar tutarındaki dolara endeksli kısa vadeli kamu borçlarını çevirememesi sonucunda, borç veren son mercii fonksiyonu ile Amerika ve IMF toplam 50 milyar dolar kredi sağlamıştır. Böylece olası bir likidite probleminin, sistematik bir finansal krize dönüşmesi engellenmiştir. Bu nedenle, Meksika Krizi, gelişme hızı ve çözümün büyüklüğü gibi özelliklerinden dolayı, birçok iktisatçı tarafından 21. yüzyılın ilk finansal krizi olarak nitelendirilmektedir.¹²³

Kriz 1994 yılının Aralık ayında bir finansal panik içinde başlamıştır. Meksika hükümetinin ihraç ettiği kâğıtlar üzerindeki faiz oranlarının çok yüksek olması, gerçek değerinin altında Meksika Peso'su ve Meksika'nın uzun dönem borçlarını tamamen geri ödeyebileceği yönündeki tüm işaretlere rağmen, yabancı yatırımcılar bir anda Meksika'daki yatırımlarını durdurmuşlardır. Çünkü yatırımcıların, izleyen aylarda hızla artacak yüksek

---

¹²¹ **Giuseppe M. Sfligiotti**, Global issues and response strategies: <http://www.unu.edu/unupress>, erişim: 22.06.2010, 15.30

¹²² **Cengiz Ersun-Tezer Palacioğlu**, Meksika Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1999–64, İSTANBUL, Ekim 1999, s: 10

¹²³ **Guillermo Calvo-Enrique G. Mendoza**, Mexico's Balances of Payments Crisis: A Chronicle of a Death Foretold, Journal of International Economics, November 1996, s: 235–260

enflasyondan ve Meksika'nın borçlarını geri ödeyemeyeceğinden korkmaları, Peso'nun hızla değer kaybetmesine neden olmuştur.¹²⁴

Meksika krizinin değerlendirmesine ilişkin yapılan çeşitli çalışmalarda krizi destekleyen diğer etmenler arasında hükümete güveni sarsan nitelikteki siyasi gelişmeler, ABD'deki faiz artışının yabancı sermaye kaçışlarına yol açması, kamu borç yönetiminde vade ve döviz yükümlülüklerindeki uyumsuzluklar, bankacılık sektöründe takipteki kredilerin hızla artması ve uygun bankacılık düzenlemelerinin bulunmadığı koşullar altında bankaların yanlış tutumları ve özellikle IMF'nin Meksika Bankalarındaki riskli kredileri fon desteği sağlayarak karşılayacağı şeklindeki bir beklentiyle daha riskli yatırımlara yönelerek bankacılık krizini tahrik etmeleri gibi nedenlerde sıralanmaktadır.¹²⁵

3.2.5. 1997–1998 Asya ve Rusya Krizleri

1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve dünya çapında etkili olan en önemli ekonomik sorun olarak görülen, hatta bazı değerlendirmelerde 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yirminci yüzyılda karşılaşılan en büyük iktisadi kriz olduğu öne sürülen “Asya Finans Krizi”ni 1998 Rusya Krizi'nden ayrı düşünmemenin gerekliliğine olan inancım ile bu iki krizi bir başlık altında anlatmaya çalıştım.

Asya krizinin ortaya çıkış süreci temelde ekonomilerde borçların geri ödenememesi ile 1997 yılının Şubat ayında Tayland sinyal verdikten sonra özellikle yaz aylarında Güneydoğu Asya ülke ekonomilerinde de hızla yayılmıştır.

Kriz ilk sinyallerini 1997 yılının ilk çeyreğinde özellikle Tayland ve Güney Kore'de yaşanmaya başlanan şirket iflasları ile birlikte vermeye başlamıştır. Dışa açıklık oranı

---

¹²⁴ Sudi Apak-Ayhan Aytaç, a.g.e., s: 79

¹²⁵ Sema Bahçeci, Ortodoks ve Heteredoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi, DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, DPT Uzmanlık Tezi, ANKARA, 1997, s: 3

Asya'da en düşük ülkelerden birisi olan Güney Kore'de para birimi dalgalanmaya bırakılmış ve devalüasyon gerçekleşmiştir.¹²⁶

Asya Krizi, krizi açıklamaya yönelik modellerin tanımladığı durumlardan çeşitli yönlerden farklılık göstermektedir. İlk olarak, birinci nesil modellerde ekonomileri sarsan temel göstergelerdeki bozulma Asya ekonomilerinde görülmemiştir. Kriz öncesi birçok hükümet mali dengeye sahiptir ve kredi yaratma veya parasal genişleme yaşanmamıştır. Enflasyon oranları da düşük seviyededir. İkinci olarak, Asya ülkeleri 1996 yılında yavaş büyümelerine rağmen kriz başladığında önemli boyutlarda işsizlik sorununa sahip değildir. 1992 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi'ndeki gibi genişlemeci para politikası nedeniyle, sabit döviz kuru terk edilmemiştir. Üçüncü olarak, krizle sarsılan tüm ülkelerde tahvil ve hisse senedi piyasasında fiyatlarda ani artışlar ve düşüşler yaşanmıştır.¹²⁷

Asya Krizi, krizi açıklamaya yönelik modellerin tanımladığı durumlardan çeşitli yönlerden farklılık göstermektedir. İlk olarak, birinci nesil modellerde ekonomileri sarsan temel göstergelerdeki bozulma Asya ekonomilerinde görülmemiştir. Kriz öncesi birçok hükümet mali dengeye sahiptir ve kredi yaratma veya parasal genişleme yaşanmamıştır. Enflasyon oranları da düşük seviyededir. İkinci olarak, Asya ülkeleri 1996 yılında yavaş büyümelerine rağmen kriz başladığında önemli boyutlarda işsizlik sorununa sahip değildir. 1992 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi'ndeki gibi genişlemeci para politikası nedeniyle, sabit döviz kuru terk edilmemiştir. Üçüncü olarak, krizle sarsılan tüm ülkelerde tahvil ve hisse senedi piyasasında fiyatlarda ani artışlar ve düşüşler yaşanmıştır.¹²⁸

Güneydoğu Asya ülkelerinde yaşanan krizin etkileri netleşmeden, ikinci bir kriz dalgası olarak Rusya Krizi dünyayı sarsmıştır. Rusya Federasyonu SSCB zamanında ağır ve hantal ekonomik yapısına karşın gıda ürünleri konusunda kendi kendine yeterli, askeri araç ve gereçleri başta olmak üzere, sanayi ürünleri üretimini gerçekleştirebilen bir ülke konumundayken 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan dağılık, sosyal,

---

¹²⁶ İTO, "Asya Krizi, Uzakdoğu Finans Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", İMKB Araştırma Müdürlüğü, İSTANBUL, 1998, s: 17

¹²⁷ Paul Krugman, "What Happened to Asia", <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.htm>, erişim: 07.07.2010 16.50

¹²⁸ Paul Krugman, "What Happened to Asia", <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.htm>, erişim: 07.07.2010 16.50

siyasal ve ekonomik yapının etkisiyle 1998 yılındaki krize kadar sürekli küçülen bir ülke haline dönmüştür.¹²⁹

Tablo 3. Asya Krizinin Gelişim Süreci (Şubat 1997-Mart 1998)

Şubat 97	Tayland'da bir şirketin dış kredi geri ödemelerini yerine getirememesi.
Mart 97	Tayland'da hükümetin finans kuruluşlarının borçlarını üstlenmesine rağmen ödemeyi yerine getirememesi; Malezya'da Merkez Bankası'nın kredi taleplerini geri çevirmesi.
Mayıs 97	Tayland'ın en büyük finans kuruluşu olan "Finance One"ın batması
Haziran- Temmuz 97	Tayland Bahtı'nın değer kaybetmesi, krizin Asya ülkelerine sıçraması ve ülkenin IMF'yi yardıma çağırması, Singapur Dolarının değerinin minimum seviyelerine inmesi.
Ağustos 97	Tayland'ın çağırısına IMF'nin olumlu yanıt vermesi: Endonezya'da Rupinin düşmesini önlemek için Merkez Bankasının faizleri yükseltmesi; Hong Kong'da yabancı yatırımcıların Hong Kong Dolarına hücum etmesi ve faiz oranlarının bir gecede % 8'den % 150'ye yükselmesi.
Eylül 97	Malezya'da bazı altyapı yatırımlarının dondurulması, borsa işlemlerindeki kısıtlamanın kaldırılması: Endonezya'da altyapı yatırımlarının durdurulması ve bankacılıkla reform kararı
Ekim 97	Endonezya'nın IMF, Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankasından 37 milyar ABD doları kredi alması; Hong Kong'da borsanın % 6 gerilemesi; gecelik faizlerin % 7'den % 300'e yükselmesi: Moodys'in ülkenin kredi değerlendirme notunu düşürmesi; Güney Kore'de kredi bulamayan "Kia" firmasının kamulaştırılması.
Kasım 97	Malezya Maliye Bakanlığı tarafından aracı kurumların desteklenmesi için fon ayrılması; Endonezya'da 16 bankanın kapatılması; Güney Kore'de Won un değer yitirmeye başlaması; istikrar paketinin uygulamaya konulması: IMF ile stand-by anlaşmasının imzalanması; Japonya da 1945'ten beri ilk kez bir aracı kurumun –"Sanyo"nun- iflas etmesi. Hokkaido Bank ve 15 milyar ABD Dolarlık borcuyla Yamaichi'nin iflası.
Aralık 97	Tayland'daki 58 finans kuruluşunun 56'sının iflas etmesi; Malezya'da kamu harcamalarının % 18 kısılması; Güney Kore'de ciddi ekonomik reformlara karşılık IMF'den 57 milyar ABD doları tutarında kredi alınması, IMF ve kreditor ülkelerin 10 milyar ABD doları avans verme kararı almaları, yabancı bankaların kredi aktarmaya başlaması; Japonya'da gelir vergilerinin azaltılması, Merkez Bankası'nın dolar/yen paritesinin 130'u aşmasıyla piyasalara müdahalesi.
Ocak 98	IMF'nin Malezya'nın IMF programına ihtiyacı olmadığını açıklaması; Singapur'da Borsanın % 23 değer kaybetmesi: Endonezya'da dış borç miktarının resmi olarak 117 milyar ABD doları olduğunun açıklanması, Hong Kong'da faiz oranlarının yükselmesi, borsanın bir haftada % 14 değer yitirmesi; Güney Kore'de bankaların borçların ödenmesi için borç vermeyi kararlaştırmaları.
Şubat 98	IMF'nin ve Güney Kore ile büyüme hızının düşürülmesi konusunda anlaşması; IMF ile birlikte faiz oranlarının düşürülmesine çalışılması; Japon bankalarının çalışanların maaşlarını düşürmesi; Endonezya'da banka sayısının azaltılmasının planlanması: Endonezya ve IMF arasında döviz kuru politikaları ve planına ilişkin görüşmelerin devam etmesi.
Mart 98	Japon Sakura Bank'ın 86 yurtdışı bürosundan 26'sını kapatması. S&P'nin bazı Japon bankalarının kredi notunu düşürmesi. Güney Kore'de, Sendikalar Konfederasyonu'nun, isten çıkartmaların kolaylaştırılması anlaşmasını reddetmesi: IMF'nin Tayland için 270 milyon ABD doları tutarındaki yardımı onaylaması; Endonezya'nın 6 aylık borç ertelemesinin yeterli olmadığını açıklaması.

Kaynak: İMKB, Güneydoğu Asya Krizi Türkiye Ekonomisi ve İMKB'ye Etkileri, İMKB Yayınları, İSTANBUL, 1998, s:9

¹²⁹ Sudi Apak-Ayhan Aytaç, a.g.e., s: 87

Rusya'da yaşanan krizde de, Güneydoğu Asya ülkelerindekine benzer faktörler etkili olmuştur. Nitekim pazar potansiyelinden yararlanmak isteyen uluslar arası finans kuruluşlarının Rusya'ya büyük kredi vermesi yanında önemli oranda sıcak para girişi görülmüştür.

1997 yılının sonlarına doğru kamu kesiminin finansal açıklarına bağlı olarak borç senetlerinde hızlı bir artışın ortaya çıktığı gözlenmiş, ilaveten Rusya'nın en önemli döviz kalemleri olan petrol, kereste altın başta olmak üzere dünya emtia fiyatlarında düşüş yaşanmış ve Rusya'nın gelir kaynakları tükenmiştir.¹³⁰

Bunun yanında, dünyanın en büyük hammadde ihracatçısı olan Rusya'da Güneydoğu Asya krizi sonrasında, başta petrol olmak üzere hammadde fiyatlarında yaşanan hızlı düşüşün etkisiyle dış ticaret dengesi açık vermeye başlamış, diğer taraftan da dış gelirleri arasında önemli bir yeri olan silah satışlarının gerilemesi de bu süreçte etkili olmuştur.

Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak kriz, Rusya'nın iç ve dış borçlarını karşılayamaz hale gelmesiyle patlak vermiş; bankalarının, borsalarının ve rublenin çok kısa bir süre içinde çökmesiyle Rus ekonomisini sadece birkaç gün içinde derin bir çöküntüye sokmuş ve hem de global sarsıntılara yol açmıştır.¹³¹

Sosyalist bir ekonomi düzeninden kapitalist piyasa sistemine geçiş süreci yaşayan Rusya ekonomisi bu krizle birlikte; sanayi ve tarım sektörlerinin çöküş içinde olduğu, yurtiçinde yatırım yerine sermayenin yurtdışına kaçırıldığı, kamu hizmetlerinin en alt düzeyine indiği, toplumun çoğunluğu açısından yaşam standardının sürekli gerilediği ve yolsuzlukların hayatın her alanına girdiği bir ekonomi haline gelmiştir.

---

¹³⁰ Paul Krugman, Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü, Çev: Neşenur Domaniç, Literatür Yayınları, İSTANBUL, 2010, s: 85

¹³¹ Sudi Apak-Ayhan Aytaç, a.g.e., s: 86

Ancak, 1998 krizinden sonraki dönem özellikle doğalgaz ve petrol gibi hammadde ürünlerinin dünya piyasalarında sürekli değerinin artması, küçülen Rusya ekonomisine büyük bir hareketlilik kazandırmış ve ciddi bir toparlanma sürecine girmiştir.¹³²

3.2.6. 2008 Küresel Kriz

2. Dünya Savaşının ardından ABD’de dünyanın ekonomik yapısı belirlenmiş ve bu düzende aktif rol oynayacak kurumlar oluşturulmuştur (IMF, Dünya Bankası, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslar Arası Finans Kuruluşu). Bu yapılar içinde altının dolara çevrileceği öngörüsünde bulunulmuş ve uluslar arası ticarete doların temel alınması sağlanmıştır.¹³³

İlerleyen yıllarda ABD’nin dünyanın en kuvvetli gücü haline gelmesi bu planı yürürlüğe sokmuş ve dolar dünyanın her yerinde bir değişim aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat 1970’li yıllarda patlak veren Vietnam Savaşı, ekonominin büyük payının bu savaşa akmasına neden olmuş ve artmakta olan siyasi bilinç gerek can kayıpları gerekse ekonomideki kayıplara karşı tepki göstermeye başlamıştır. Bu tartışmalardan sonra ABD’nin seçtiği yol, karşılıksız dolar basmak ve bu kazanç ile savaşı finanse etmek olmuştur. Dolayısıyla ortaya çıkan bu sonuç karşısında Vietnam Savaşı’nın masrafları sadece ABD hükümetinden değil, elinde dolar bulunduran herkesten çıkmıştır. Bu ve bunun gibi sebeplerden dolayı 1973’te altın-para sisteminden vazgeçilmiş ve serbest kur rejimi politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu olayların tetiklemeyle ortaya çıkan “Washington Uzlaşısı” piyasaları serbest bırakmaya yöneliktir ve bu şekilde iktisat büyümesi planlanmıştır. Türkiye gibi ülkelerde, Güneydoğu Asya, Latin Amerika gibi bölgelerde bu uzlaşısı yönelimli politika değişiklikleri askeri yönetimler aracılığıyla hayata geçirilmiştir.¹³⁴

---

¹³² Sudi Apak-Ayhan Aytaç, a.g.e., s: 87

¹³³ Benton Gup, “Too Big To Fail – Policies and Practicies in Government Bailouts”, Erişim: 24.11.2010, s:37
<http://books.google.com.tr/books?id=oeaULhGPI2UC&pg=PA29&lpg=PA29&dq=Too+Big+to++Benton>

¹³⁴ Giovanni Arrighi, “The Windings Paths of Capital”, Erişim: 24.11.2010, s: 81
<http://www.newleftreview.org/assets/pdf/ArrighiInterview.pdf>

İlerleyen zamanlarda Berlin Duvarı'nın çöküşü ve SSCB'nin dağılmasıyla ABD'nin yeni politikası "Ulus Devlet" üzerine olup ve daha sonra Irak'ın işgali vb. olaylarla devam eden uygulamalar gündeme gelmiştir. Politikadaki Amerikan egemenliği, ekonomide de özelleştirilmiş dünya pazarlarının yayılmasıyla güçlenmiştir.¹³⁵ Sonuç olarak ABD, dünya finansal piyasaları üzerinde önemli bir etkiye sahip konuma gelmiştir ve ABD'yi etkileyebilecek herhangi bir önemli sorun tüm dünya ülkelerinde baş göstermesi muhtemel olmuştur.

Burada "Küreselleşme" kavramı devreye girmektedir. Kısaca Küreselleşmeden bahsedecek olursak; hem herkesi aynı ölçüde ve aynı şekilde etkileyen hem de geri dönüşü olmayan bir süreçtir ve bu, dünyanın kaçamayacağı bir kaderdir. Gerçek dünyada coğrafi sınır fikrini savunmak güçleşmekte ve mesafeler artık bir sorun olmaktan çıkmış bulunmaktadır.¹³⁶ Ulaşım ve iletişim araçlarında meydana gelen sürekli gelişim modern tarihe damgasını vurmakta ve özellikle enformasyon naklinin burada ciddi bir role sahip olduğu görülmektedir.

Dünyada 2007–2008 döneminde ortaya çıkan küresel finansal dalgalanmanın kaynağı ABD'de 2007 yılı ağustos ayında başlayan mortgage krizidir. Piyasa yapısı, denetim eksiklikleri ve bu süreçte izlenen politikalar sonuçta öngörülemeyen olumsuzluklara yol açmıştır. ABD'de 2007 yılında konut piyasasında başlayan çöküntü finansal piyasalarda büyük bir istikrarsızlığa neden olmuş ve daha sonrada likidite krizine dönüşerek dalga dalga bütün dünyaya yayılan küresel krizin zeminini oluşturmuştur. Bu krizin köklerinde tarihin en büyük gayrimenkul ve kredi balonu yatmakla beraber bu krizi, kredinin değil ona dayanılarak yapılan işlemlerin yarattığı bir kriz olarak tanımlamak daha doğrudur.¹³⁷

2007 ortalarında ABD konut piyasalarında başlayan sorunlar giderek büyümüş ve gelişmiş ekonomilerden, gelişmekte olan ülkelere de sirayet ederek küresel bir boyut

---

¹³⁵ **Erdal Atabek**, "Güç Kayması", Cumhuriyet Gazetesi, 29.11.2010, s: 10

¹³⁶ **Ali Sözdemir, Serdar Öztürk**, "Küresel Krizin Ekonomik Etkileri: Küreselleşmenin Krizi", Turgut Özal Uluslar Arası Ekonomi ve Siyaset Kongresi 1, MALATYA, 15–16 Nisan 2010, s: 2155–2168

¹³⁷ **Faruk Demir, Ayşegül Karabıyık, Ayhan Küçük, Emine Ermişoğlu**, ABD Mortgage Krizi, BDDK Çalışma Tebliği, Sayı: 3, Ağustos 2008, s:33–36

kazanmıştır.¹³⁸ ABD bankalarının verdikleri eşik altı kredilerden kaynaklanan finansal kriz, sonbaharda bütün dünyayı sarmış ve ekonominin diğer alanlarına sıçrayarak genel bir ekonomik kriz şeklini almıştır. Bu kriz yüzünden dünya çapında binlerce firma iflas etmiş, milyonlarca kişi işsiz kalmış ve dünya genelinde ülkelerin büyümesi genel olarak negatife dönmüştür.¹³⁹

2008 Küresel Krizi, bir tür “kredi krizi” olarak tanımlanmaktadır. Sorun, kredinin elden ele inanılmaz bir ölçekte el değiştirmesinden kaynaklanmıştır. Bu el değiştirme, “Türev Ürünler” adı verilen bir finansal buluşla yapılmıştır. Türev Ürün, şirketlerin başka işlemlerden doğan risklerini alışverişe konu edebilmelerini sağlayan sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler, mortgage kredisini verenin bu krediyi kullanan tarafından geri ödenmemesi riskini üçüncü kişilere, örneğin hedge fonlarına, devretmeye yaramıştır. Riski devreden kredi kuruluşları çok daha büyük risklere girebilmiş ve krediler ile türev ürünler inanılmaz biçimde büyümüştür.¹⁴⁰ Başlangıçta riski devretmeye yarayan ve bu anlamda sistemde bir sigorta işlevi gören türev ürünlerin kendileri giderek birer risk unsuru olmaya başlamışlardır.

2008 Krizi; büyük ölçüde uç alanlara, kişi ve kurumlara verilmiş mortgage kredileriyle ucu bucağı belli olmayan türev ürünler bileşiminin yarattığı bir finansal krizdir.¹⁴¹

Günümüzde hala etkilerini hissedebildiğimiz krizin diğer tüm krizlerden en önemli farkı, tam anlamıyla bir küresel kriz olması ve dünyadaki bütün ülkeleri, küçük çapta dahi olsa, etkileyebilmiş olmasıdır.

---

¹³⁸ **Doğan Alantar**, “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, Erişim: 29.11.2010, s:1 http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf

¹³⁹ **Sedat Aybar, Uğur Özgöker, Vedat Akman**, “Uluslar Arası Finansal Kriz ve Siyasi Sonuçları”, Erişim: 29.11.2010, s: 33
http://www.finanskulup.org.tr/Assets/maliyefinans/83/MFY_83_Sedat_AYBAR_Ugur_OZGOKER_Vedat_AKMAN_Uluslararası_Finansal_Kriz_ve_Siyasi_Sonuclari.pdf

¹⁴⁰ **Mahfi Eğilmez**, a.g.e., s:67

¹⁴¹ **Mahfi Eğilmez**, a.g.e., s:68

3.3. CUMHURİYETİN İLANINDAN SONRA TÜRKİYE’DE MEYDANA GELEN KRİZLER

Türkiye ekonomisinin çeşitli boyutlarda ve farklı yapılarda yaşadığı krizlerden bir kısmı kendi dışındaki gelişmelerden, bir kısmı da kendi ekonomi politikası hatalarından kaynaklanmıştır. Türkiye’nin kendi başına yaşadığı ekonomik krizlerin hemen hepsi sonunda Türk lirasının önemli oranda değer kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.¹⁴² Yani, Türkiye döviz rezervinde bir sorun ortaya çıktığında ekonomik krizle karşılaşmış görünmektedir. Bununla birlikte, konuya farklı bir açıdan bakıldığı zaman da döviz dışındaki dengelerin bozukluğunun son aşamada Türk lirasının değer kaybetmesiyle çözümlenmeye çalışıldığı da iddia edilebilir.

Bu başlık altında Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye’yi doğrudan etkileyen krizlere değinilerek, kriz dönemlerinde Türkiye’nin iktisadi durumu kısaca özetlenecektir.

3.3.1. 1929 Krizi

1929 Ekonomik Krizi ortaya çıkmasıyla beraber, tüm dünya ülkelerini sırasıyla etkilemeye başlamıştır. Bu krizden etkilenmemek için ülkeler ticaret bilançolarını pozitif hale getirmek istemişlerdir. Dünya ülkeleri iki taraflı ticarete yönelerek, diğer ülkeden alacağı kadar mal ihraç etmişlerdir.¹⁴³

Cumhuriyetin kuruluşundan 1929 Dünya Ekonomik Krizi’ne kadar olan dönemi, dışa açık ekonomi politikaları ile ekonominin yeniden yapılandırıldığı bir dönem olarak nitelendirmek mümkündür.¹⁴⁴

Türkiye’de 1926 yılından itibaren ekonomik krize paralel olarak dış ticaret hacminde daralmalar meydana gelmiştir. Lozan Anlaşması hükümleri ile yeni Türk devletinin dış ticaret politikasındaki temel araçlarından olan gümrük tarifelerini değiştirme gücü elinden alınsa da,

---

¹⁴² Mahfi Eğilmez, a.g.e., s:70

¹⁴³ Paul Samuelson, İktisat, Çev: Demir Demirgil, Menteş Kitabevi, İSTANBUL, 1966, s: 5

¹⁴⁴ Gülten Kazgan, Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929–2001) Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2008, s: 45

1929 yılına kadar ithalatı düzenleme ve yerli üreticiyi koruma amacıyla diğer dış ticaret politikalarından yararlanılmıştır.

Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye'nin milli gelirlerine bakıldığı zaman, 1923 yılından 1929 yılına kadar hızlı bir şekilde arttığı gözlenmektedir. Ancak 1927 yılı için bunu söylemek mümkün değildir. Ekonomik Kriz 1929 yılının son aylarına doğru kendini hissettirdiği için milli gelir rakamlarına etkisi az olmaktadır. Bu yıllarda dikkati çeken diğer bir durum ise tarımsal ürünlerde yaşanan bolluktur. Türkiye ekonomisinin 1929 yılında bile milli gelirinde bir önceki yıla göre artış gerçekleşiyorsa bu durum tarımda yaşanan bolluk ve krizin etkilerinin 1929 yılının sonunda kendini göstermesidir. Ürün artışları ile birlikte yaşanan fiyat düşüşleri ise 1930 ve 1931 yıllarında hissedilmiştir.¹⁴⁵

1929 Krizi başladığı zaman Türkiye'nin bütün kalkınma ümitleri dış ticaretin getireceği yabancı döviz ile milli faaliyetlerin bütçeye aktaracağı vergi gelirlerine bağlı durumdadır. 1924 Teşkilat-ı Esasiye kanununun liberal ruhu, olağanüstü organlara, milli gücün toplum yararına seferber edilişi gibi usullere imkân vermekten uzaktır. Her şeyin batı demokrasisi anlayışına uygun serbest bir hukuk düzeni içinde oluşması beklenmiştir.¹⁴⁶ Yani milli kurtuluş hareketinin inkılâpçı ruhu, liberal bir anlayış düzeni içinde çerçevelenmiştir.

Lozan Anlaşması çerçevesindeki kısıtlamaların kalkmasıyla, 1929 yılı Haziran ayında çıkarılan Gümrük Tarife Kanunu ile korumacı bir dış ticaret politikası anlayışına geçilmiştir. 1929 Dünya Krizi'nin Türkiye'yi etkilemesi öncelikle Türk parasının değer yitirmesiyle başlamıştır. Para değerimizin düşüşündeki temel nedenler arasında; 1929 yılında meydana gelen spekülâtif ithalat artışı sonucunda dış ticaret açığının çok ciddi bir biçimde artış göstermesi, dünya ticaretindeki daralma, tarım ürünlerinin uluslar arası fiyatlarında yaşanan düşüşler sıralanabilir. 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Türkiye üzerindeki ikinci etkisi, 1929 yılı ve izleyen yıllarda hammadde ve tarım ürünlerinin dünya pazarındaki fiyatlarının aşırı

---

¹⁴⁵ İlhan Tekeli, Selim İlkin, 1929 Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Bilge Kültür Sanat, İSTANBUL, 2009, s: 88-91

¹⁴⁶ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam-Mustafa Kemal, 3. Cilt, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İSTANBUL, 1992, s:364-366

derecede düşmesi nedeniyle ülkenin ihracat gelirlerinde yaşanan önemli daralmadır.¹⁴⁷ 1929 yılı sonrasında Türkiye ekonomisi için yeni bir dönem başlamıştır.

Türkiye'nin yaşadığı bunalım-deflasyon süreci; ekonomiye dışsal etkenlerle, ekonominin iç dinamiği ve ekonomi politikası uygulamalarının karşılıklı etkileşmesi yoluyla ortaya çıkmıştır. “Ekonomiye dışsal etkenler”, dünyadaki bunalımın dış ticaret hadlerini ve ihracat hacmiyle bileşimini etkilemesi ve reel kayıplar yaratması ve iç piyasadaki kötü ürün yıllarıdır. Ekonomi politikası, içeride ekonomiyi “millileştirme” ve kapital birikimini süratlendirme yoluyla sanayileşme amacına dönük haldedir. Döviz ve dış ticaret politikaları, para-kredi politikası ve maliye politikası bunun başlıca araçları; Osmanlı borçlarının ödenmesi, başta demiryolları millileştirmeleri, alt yapının kurulması ve ilk sanayileşme girişimleri de başlıca amaçlarıdır. Ekonomi politikası uygulamaları dışsal etkenlere karışınca, var olan yapısı içinde ekonominin iç dinamiği, derin bir deflasyon ve bunalım yaratmıştır. Başta köylü ve işçi olmak üzere, geniş kitlenin satın alma gücünde büyük düşmeler olmuş, en zorunlu malların tüketimi dahi kısılmıştı.¹⁴⁸

1929 krizi ile 1930–1933 döneminde yaşananlar Türkiye’de liberal ekonominin hızlı bir kalkınmayı yaratamayacağı görüşünü oluşturmuştur. İhracat ve ithalat şu şekilde gelişmiştir:

Tablo 4. Kriz Döneminde Türkiye'nin İhracat ve İthalatı (Milyon TL)

YIL	İHRACAT	İTHALAT
1923	84	144
1928	173	223
1929	154	256

Kaynak: Sudi Apak-Ayhan Aytaç, Küresel Krizler: Kronolojik Değerlendirme ve Analiz, Avcıol Basım Yayın, İSTANBUL, 2009, s:12

¹⁴⁷ İlhan Tekeli, Selim İlkin, a.g.e., s: 88-91

¹⁴⁸ Gülten Kazgan, a.g.e., s: 88-89

1923 yılında 660 kuruş olan bir altın lira 1929 yılında 820 kuruşa yükselmiştir. Bu durum dış ticaret hadlerini de Türkiye'nin aleyhine geliştirmiştir. Bütçelere bakıldığı zaman da 1924–1925 yılında 129 milyon TL gelir 176 milyon TL gider olduğu, bütçe açığının da 47 milyon TL olduğu görülür. 1929 yılında ise bütçe sembolik bir fazla ile 220 milyon TL ile dengede kapanmıştır. 1933'te ise gelirler 170 milyon TL'ye düşmüştür.¹⁴⁹

Türkiye'nin ekonomik kriz dönemindeki diğer dünya ülkelerine göre daha az hasar alması ya da ekonomisinin daha dayanıklı olmasını etkileyen başlıca üç neden vardır:

1-) Türkiye'de Pazar ekonomisi ilişkilerinin az gelişmişliği,

2-) Türkiye'nin dünya ticareti içindeki payının azlığı,

3-) Yabancı sermayeli kuruluşların Türkiye'de ilgi çekmemesi ve Türkiye'ye yabancı fon akımının diğer dünya ülkelerine nispeten az olmasıdır.¹⁵⁰

Bu durumlardan kaynaklı olarak Türkiye Ekonomisi 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden daha az zarar görmüştür.

3.3.2. 1958 Krizi

Dünya ekonomisi 20. yüzyılın ortalarında her bakımdan farklılık göstermeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın öncesi ve sonrası yıllar arasındaki farklılık, hem 1930'lardan alınan dersleri, hem de savaşın getirdiği etkileri ve dersleri yansıtmıştır. Bu dönemde dünya tam anlamıyla iki kutba bölünmüş; bu kutuplardan biri ABD, diğeri SSCB önderliğinde bloklanmıştır. Bu ikisi dışında kalan ülkeleri blok önderleri kendi yanına çekmek için her alanda taviz dağıtıp, "büyüme-kalkınma" hedefine dönük çabalar harcamışlardır.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ Sudi Apak-Ayhan Aytaç, a.g.e., s: 13

¹⁵⁰ Oya Köymen, "1929 Krizi Çiftçiyi Vurmuştu", Forum Dergisi, Sayı:1, 1999, s: 68–72

¹⁵¹ Gülten Kazgan, a.g.e., s: 93

Amerika kendi önderliğindeki bloğunda demokrasiyi ve dışa açık politikaları savunurken, savaşı takip eden yıllarda da bir dizi kurum olan IMF, Dünya Bankası ve GATT gibi kendi bloğu için bu amaçları gerçekleştirecek düzeni kurmuştur.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sürecinde tarım üretiminde büyük düşüşler yaşamış ve yoksullaşmıştır. Savaşın devam ettiği süre boyunca tarafsızlığını sürdürmüş, savaşın son dönemlerinde Batı bloğuna geçmiştir. Savaş sonrasında da Batı bloğundaki yeni kurumlara üye olmuş, IMF ile ilk deneyimi 1946 yılında olmuştur. Ekonomisini serbestleşmeye geçirirken demokrasiyi de siyasi rejim olarak benimseyen Türkiye, 1951 yılında Kore Savaşı'na katılarak NATO üyeliğini garantilemiştir. Bunları gerçekleştirmesindeki temel amaç, resmi dış yardım kadar Batı bloğunda yer edinebilmektir. İzlenen bu olumlu politikaya karşın 1958 yılına geldiğinde borç ödeyemez duruma düşmeyi engelleyememiştir.

1950–1960 yılları arasındaki dönemde, iktisat politikaları iki farklı safhada gelişmiştir. Birinci safha 1954'e kadar olan dönemdir. Bu dönemde devlet daha liberal politikalar izlemiştir. İkinci safha ise 1954'ten sonraki dönemdir.¹⁵² Bu dönemde devletçi uygulamalara geri dönmüştür.

1950–1954 yılları arasında Türkiye ekonomisi hızlı bir şekilde büyümüştür. Büyüme hızı %8-9'lara ulaşmasına rağmen, 1954 yılından başlayarak ekonomide büyük oranda gerilemeler yaşanmıştır. Döviz rezervlerinin tükenmesi ve Kore Savaşı'nın yarattığı olumlu etkinin sona ermesi ile milli gelirden ve üretimde yavaşlama başlamıştır.¹⁵³ 1954 yılında iklim koşullarının kötüye gitmesi tarımsal üretimin gerilemesine neden olmuştur.

Fiyatlardaki hızlı artış, yatırımlardaki plansızlık, dış yardım ve kredilerin azalması 4 Ağustos 1958'de istikrar programının uygulanmasına neden olmuştur.¹⁵⁴

---

¹⁵² **Abdülkadir Buluş**, Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri, Tablet Yayınevi, 1. Baskı, Konya,2003,s:53

¹⁵³ **İlker Parasız**, İktisat ve İstikrar Politikaları, Ezgi Kitabevi, BURSA, 1998, s: 72

¹⁵⁴ **Lale Alkinoğlu**, "Türkiye'de Uygulanan İstikrar Politikaları ve Sonuçları", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:15, 1999, s: 307–310

IMF'ye göre Türkiye'nin sorunu, para arzındaki artıştan kaynaklanmıştır. Merkez Bankası Kaynaklarına getirilen sınırlandırmalarla para arzı denetime alınması gerekli görülmüştür. 4 Ağustos 1958'de istikrar önlemleri adı altında bir dizi kararlar alınmıştır. Bunlar:

- Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değeri %321 oranında devalüe edilmiştir.
- Para arzı ve bütçe harcamalarının kısılmasına karar verilmiştir.
- İthalata daha fazla serbestlik getirilmiştir.
- KİT ürünleri ve hizmetlerinin fiyatının yükseltilmesi kararlaştırılmıştır.
- Milli koruma kanunu kaldırılmıştır.
- O tarihe dek birikmiş bulunan dış ticaret borçlarının konsolide edilemeyeceği ilan edilmiştir.¹⁵⁵

Bu önlemler IMF'nin standart reçetelerine benzemektedir.¹⁵⁶ 4 Ağustos 1958 devalüasyonu sonrasında dünya piyasalarında fiyatlar düşerken ihracat yine arttırılamamıştır. Diğer yandan, artan dış krediler nedeniyle ithalatta başlayan artış, dış ticaret açığını büyütüştür. Kısa vadeli dış kredilere dayanarak ithalatı serbestleştirme yolundaki bu deneme de daha öncekiler gibi önemli bir krizle sona ermiştir.¹⁵⁷ Ülke içinde ekonominin giderek daralması ve geri dönmeyen krediler nedeniyle yedi banka (Sanayi Bankası, Esnaf-Kredi Bankası, Doğu Bank, Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası, Tutum Bankası, Ray Bank, Türkiye Kredi Bankası) ile pek çok küçük özel şirket iflas etmiş ve Türkiye en ciddi krizlerinden birini yaşamıştır.¹⁵⁸

1958 krizi ve akabindeki durgunluğun en önemli özelliği; tarım ve sanayide yavaşlama olsa da üretimde mutlak bir düşüş yaratmamış olmasının yanında, ücretli çalışanların ya da tarım çalışanlarının refah düzeyinde ciddi gerilemeler de yaratmamış olmasıdır.

---

¹⁵⁵ **Yakup Kepenek-Nurhan Yentürk**, Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, 16. Basım, İSTANBUL, 2004, s: 122

¹⁵⁶ **İlker Parasız**, a.g.e., s: 72

¹⁵⁷ **İlhan Uludağ-Erişah Arıcan**, Türkiye Ekonomisi(Teori, Politika, Uygulama), Der Yayınları, İSTANBUL, 2003, s: 28

¹⁵⁸ **Gülten Kazgan**, a.g.e., s:118

3.3.3. 1978 Krizi

1970 yılı para politikası açısından iyi başlayan, ancak dışsal şokların da etkisiyle ülkenin gelecek 30 yılına damgasını vuracak makroekonomik dengesizliklerin, yüksek enflasyonun başladığı, parasal kontrolün sağlanamadığı dönem olarak adlandırmak mümkündür.

1970’li yılların başından itibaren enflasyon çift hanelere çıkmış, ancak yüksek oranlarda istikrarlı bir seyir izlendiği gözlenmiş ve 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren de hızla kontrolden çıkmıştır. Diğer yandan ekonomik büyüme 1970’li yılların ilk yarısında normal trendinde iken, 1970’li yılların ikinci yarısında gerilemiştir.¹⁵⁹ Bu dönemde parasal genişleme enflasyondaki artışın temel nedenlerinden birini teşkil etmiştir.

Türkiye ekonomisi özellikle 1970’lerdeki iki büyük petrol fiyatı şokunun ve uygulanan tutarsız para ve maliye politikalarının etkisiyle girdiği derin ödemeler dengesi krizi sonucunda ciddi üretim gerilemeleri ve giderek hızlanan bir enflasyon olgusuyla karşı karşıya kalmıştır.

1973–1974 yılları arasında dört katına kadar çıkan petrol fiyatları Türkiye’yi derinden etkilemiştir. Art arda gelen hükümetler, birinci petrol şokundan önce yavaşlama eğilimine giren ekonomik büyüme hızını arttırmak için, en azından başlangıçta, genişletici politikalar izlemiştir. Kamu sektörü yatırımları hızla büyümüştür. Ancak, aynı dönemde tüketim harcamaları sınırlandırılmadığından, bu politika, reel olarak %8 kadar bir büyüme sağlamasına rağmen, aynı zamanda istikrarsızlığa da sebebiyet vermiştir.¹⁶⁰

Siyasal alanda yaşanan sıkıntılar, etkilerini ekonomi alanında da göstermeye başlamıştır. 1978 ve 1979 yılları uluslar arası ekonomik ilişkiler açısından kriz denilebilecek

---

¹⁵⁹ **Timur Önder**, Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, ANKARA, 2005, s: 139

¹⁶⁰ **1923–1980 Türkiye Ekonomisi** , <http://www.ekonomi.name/turkiye-ekonomisi/1923–1980-turkiye-ekonomisi.html>, erişim: 17.03.2011, saat: 22.00

(*) Devletin iç ya da dış borçlarını finanse etmek için para basma yoluna gitmesi

kadar büyük sıkıntıların yaşandığı bir dönem olmuştur. Aslında bu sıkıntılar bir anda ortaya çıkmamış, çeşitli iç ve dış etmenlerin etkisiyle 1974 yılının başından başlayarak 1978 yılından itibaren kriz boyutlarına ulaşmıştır.

Bunların yanı sıra 1970'li yılların sonunda dış krediler kesilmiş ve 1979 yılında yaşanan petrol krizi Türkiye ekonomisinin arz-talep dengesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu da hâlihazırda yüksek seviyede bulunan enflasyonu tetiklemiştir. Genişlemeci maliye politikalarının sürdürülmesi ve kamu açıklarının yüksek oranlarda monetizasyonla(*) kapatılmaya çalışılması, enflasyon dinamiklerini olumsuz yönde etkileyerek makroekonomik dengelerin daha da bozulmasına yol açmıştır.¹⁶¹

Ekonomideki krize dönüşen kötüleşme karşısında 1978 ve 1979 yıllarında iki istikrar paketi yürürlüğe girmiştir. Paketin içeriğinde şu esaslar yer almıştır:¹⁶²

— KİT ürünlerine zam yapılmıştır.

— 1 Mart 1978'de yürürlüğe konulan kararla 1 ABD dolarının değeri 25 TL'ye yükseltilmiştir.

— Tarım ürünlerinin destekleme alımlarının kapsamı daraltılmıştır.

— İthalatın kısıtlanması ve ihracatın arttırılması ile cari işlemler bilançosu açıkları azaltılması planlanmıştır. İhracatta uygulanacak vergi iadesi ve vergi indirimi gibi teşvikler yolu ile ihracatın arttırılması planlanmıştır.

— Faizler yükseltilerek tasarrufların özendirilmesi ve böylece kalkınmanın finansmanında öz kaynakların yaratılması hedeflenmiştir.

— Yatırımlar azaltılarak, kalkınma hızı düşürülmüştür.

— Kamu sektörü açıkları, harcamaların kısılması ve KİT zararlarının azaltılması ile kapatılması yoluna gidilmiştir. Ayrıca TCMB kaynaklarına daha az başvurulmasına karar verilmiştir. Emisyon artışına sınırlandırma getirilmiştir.

— Ücret ve maaş artışları sınırlı tutulmuştur.

---

¹⁶¹ **Gülten Kazgan**, a.g.e., s: 202

¹⁶² **Hüseyin Şahin**, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Yayınları, BURSA, 2003, s: 189

Türkiye, popülist uygulamaların bir yansıması olarak dünya petrol fiyatlarındaki artışa uyum sağlayamamış, yani dış fiyatlar yükselirken, iç fiyatlar sabit tutulmaya çalışılmıştır. İç fiyatlar ile dış fiyatlar arasındaki uyumsuzluk ise dış kaynaklarla finansman ve bu durumun yansıması da giderek artan dış borçlanma olmuştur. Yine bu dönemde faiz oranlarının yüksek ve geri ödeme süresinin kısa olması nedeniyle, büyük dış borç yükü ile karşı karşıya kalınmıştır.¹⁶³ Türkiye 1977'nin ortalarında, bu borçları ödeyebilecek mali güce sahip olmadığından bir dış ödeme buhranına sürüklenmiş ve 1978-1979'da üç ayrı borç erteleme anlaşmasına gitmiştir. Alınan istikrar tedbirlerine rağmen ekonomideki kötü gidişat durdurulamamıştır.

1978 ve 1979 yıllarında alınan ekonomik istikrar tedbirlerinin başarılı olamaması şu nedenlere bağlanmıştır:¹⁶⁴

1. Siyasi istikrarsızlık ve zayıf hükümetler, alınan tedbirlerin etkili biçimde ve gereken sürede uygulanmasına imkân vermemiştir.

2. Alınan ekonomik istikrar tedbirleri iç tutarıktan yoksun ve eksiktir. Asıl önemlisi, uygulanması öngörülen tedbirlerin bir kısmı demokratik bir ortamda geniş halk kesimlerinin muhalefeti ile karşılaşması ihtimali göz önünde tutularak ve hiçbir hükümet bu tedbirleri uzun süre uygulama imkânına sahip değildir. Alınan tedbirler ise siyasi istikrarsızlık nedeniyle kısa süreli yürürlükte kalmıştır.

3. Bu istikrar programları uluslar arası mali çevrelerden yeterli destek görememiştir. Yeni kredi temini ve borçların ertelenmesi zamanında gerçekleştirilmiştir.

Tüm bu olumsuz etkenler dolayısıyla 1978 ve 1979 yılında alınan istikrar tedbirleri Türk ekonomisini bunalımdan çıkarmada yeterli olamamıştır. 1979'un sonlarında ekonomide bunalımın boyutları genişlediği bir zamanda hükümet el değiştirmiştir. Yeni hükümet, ekonomiyi bunalımdan çıkarabilmek için 24 Ocak 1980 Kararları olarak da anılan tedbir

---

¹⁶³ **Zafer Altuncu**, Az Gelişmiş Ülkelerde Dış Borç Sorunu ve Türkiye, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü, ANKARA, 1989, s: 107

¹⁶⁴ **Hüseyin Şahin**, a.g.e., s: 190

paketini açıklamıştır. 1980 yılı hem uygulanan ekonomi politikaları, hem de siyasal rejim uygulamaları açısından bir dönüm noktasıdır. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle rejim açısından bir dönemece girilirken, 24 Ocak 1980 kararları ile de ithal ikameci sanayileşme stratejisinden ihracata yönelik sanayileşme stratejisine geçilmiştir.

3.3.4. 2000 ve 2001 Krizleri

1980 yılından sonra Türkiye’de; dışa dönük, daha çok serbest piyasa mekanizmasına uyarlı ve ekonomik faaliyetlere devlet müdahalesinin azaltılarak özel teşebbüs ve yabancı sermaye yatırımlarını arttırmaya yönelik büyüme politikaları uygulanmaya çalışılmıştır. 24 Ocak 1980’de büyüme stratejileri açısından alınan kararlar olan ihracata dayalı dışa dönük sanayileşme stratejisi, devletin ekonomiye müdahalesinin asgariye indirilmesi, rekabeti engelleyici müdahalelerin önlenmesi ve ekonominin uluslar arası piyasalarla bütünleşmesi 1980 sonrasında politikalarının da değişik ölçülerde esasını teşkil etmiştir.¹⁶⁵

Türkiye ekonomisi, 1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca, artan kamu açıkları, yüksek enflasyon seviyesi ve dalgalı büyüme yapısı ile istikrarsız görünüm arz etmeye devam etmiştir.¹⁶⁶ Artan kamu harcamalarının yurtiçi mali piyasalar üzerindeki baskısının yanı sıra bu dönemde yaşanan, 1994 Krizi ve 1998 Asya-Rusya Krizlerinin de etkisiyle reel faizler hızla yükselmiştir. Artan reel faiz oranları, kamu açıklarını daha da arttırmış ve borç-faiz kısır döngüsü sürdürülemez boyutlara ulaşmıştır.

1980’li yıllarda ekonomi ve finans sektörlerinde başlatılan reform hareketleri, 1990’lı yıllarda liberal ekonominin çerçevesini çizen hukuki yapılanma ve devletin yeniden yapılandırılması devam ettirilememiştir. 1980’li yıllarda ekonomik ve ticari fizibilitesi olan dış borçlanma sürecine giren Türkiye, 2000’li yıllara tekrar siyasi ve devlet destekli borçlanma sürecine girmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu da ülkenin hassas konularda siyasi baskılar altında kalmasına ve uluslar arası ilişkilerde tavizkar davranmasına yol açmıştır.

---

¹⁶⁵ Sudi Apak-Ayhan Aytaç, a.g.e., s: 125-126

¹⁶⁶ Mehmet Palamut – Filiz Giray, “Cumhuriyetten Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Uygulanan Politikalar” Yeni Türkiye Özel Sayısı 1, Semih Ofset, ANKARA, 2001, s: 29

Türkiye, siyasi istikrarsızlığın da etkisiyle 1980’li yıllarda başlatılan açılımı devam ettirememiş, 1990’lı yıllarda yeniden içe dönmüş ve modern dünya ile yarıştan kopmuştur.¹⁶⁷

Türkiye ekonomisinin 1970’lerin sonunda olduğu gibi, 1980’lerin sonuna doğru tıkanmaya başladığı bilinen bir gerçektir. Bu tıkanmayı çözmeye yönelik ekonomik istikrar programının uygulamaya konulamaması neticesinde 1994 yılı başında Türkiye yeniden bir ekonomik krizin içine girmiş, uzun bir süre istikrarlı görünen dolar-TL paritesi ciddi şekilde bozulmuş, enflasyonist beklentiler büyük ölçüde artmış, hazine içeride borçlanamaz duruma gelmiştir.¹⁶⁸ Bunun sonucunda 5 Nisan 1994 kararları alınmış fakat yeterli sonuçlar elde edilemeden Asya ve Rusya Krizleri, beraberinde ise 1999 Marmara Depremi, Türk ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş, arkasından 1999 Aralık ayında IMF ile Stand-by anlaşması imzalanmıştır. 2000 yılının başında yürürlüğe giren “Enflasyonu Düşürme Programı” 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri ile birlikte başarısızlıkla sonuçlanmıştır. IMF ve Dünya Bankası destekli “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” 14 Nisan 2001 tarihinde yürürlüğe konulmuştur.¹⁶⁹

Türkiye finansal serbestleşme ile birlikte, ekonomik kazanımlar sağlamaya, dış dünya ile daha kuvvetli bağlar kurmaya, daha önemli ekonomik ve siyasi güç olmaya çalışırken, hayata geçirilmesi gereken birçok reformu ertelediği ve yeni olanakları gerektiği gibi kullanmadığı için 1994 yılında faturası ağır bir kriz yaşamıştır. Yaşanan bu önemli krizin ardından ülke, yedi yıl sonra 2001 yılında tekrar ve benzer nedenlerle krize girmiştir.

Türkiye’de yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizlerinin aslında tek bir krizin parçaları olduğu genel kabul gören bir varsayımdır. Krizin ortaya çıkışının diğer ülkelerdekine benzer boyutları çoktur. Ancak Türkiye’ye özgü boyutları asıl teşkil etmektedir. Bu boyutların çoğu bir istikrar programına girmeden önce mevcuttu ve zaten bir istikrar programına ihtiyaç duyuran da bu problemlerin var olmasıdır.¹⁷⁰ 1999 yılı Haziran ayında

---

¹⁶⁷ **Mehmet Palamut – Filiz Giray**, a.g.m., s: 30-32

¹⁶⁸ **Mahfi Eğilmez**, a.g.e., s:71

¹⁶⁹ **Ercan Uygur**, “2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Mart-Nisan 2001, s: 124–127

¹⁷⁰ **İlker Parasız**, Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2. Basım, ANKARA, 2007, s: 82

IMF ile yapılan görüşmelerde, Yakın İzleme Anlaşması'nın programa bağlı ve mali finans destekli bir anlaşmaya dönüştürülmesi benimsenmiş ve 2000–2002 döneminde uygulanacak makro-ekonomik politikaların çerçevesi çizilmiştir.¹⁷¹

Kasım 2000 Krizi bir anlamda bankaların içine düştükleri likidite problemlerinden kaynaklanmıştır. Bankalar Ekim ayının sonuna doğru yılsonu hesapları ve bilanço görünümü nedeniyle açık pozisyonlarını kapatmaya yönelmişlerdir. Bu yönelişleri likiditeye olan ihtiyacı ve dolaylı olarak da faiz oranlarını bir miktar arttırmıştır.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, Başbakan Bülent Ecevit'in yüzüne anayasa kitapçığını fırlattığı haberi duyulur duyulmaz tüm siyasi ve ekonomik dengeler altüst olmuştur. 19 Şubat 2001 günü yapılan toplantıda yaşanan gerginliğin kamuoyunda duyulmasının ardından faizlerin bir anda yüzde 7500'e fırlamasıyla Türkiye, tarihinin en büyük krizlerinden birine girmiştir.

Kasım 2000 Krizi nedeniyle zaten hassas olan piyasalar altüst olarak döviz krizi başlamıştır. Kasım 2000 krizinde TL pozisyonlarını koruyan insanların da Şubat 2001'de dövize hücum etmeleri sonucu döviz kuru üzerindeki baskı artmış, Merkez Bankası krizi izleyen iki gün boyunca rezervlerini eritmek pahasına piyasaya müdahale etmiş ancak 22 Şubat 2001 tarihinde döviz kuru çitasını yürürlükten kaldırıp dalgalı kura geçildiğini ilan etmek zorunda kalmıştır.¹⁷²

Şubat 2001 Krizi, ekonomik istikrarın yanında siyasi istikrar ve güven unsurunun da altüst olduğunun görüntüsüdür. Yüksek enflasyondan kurtulmayı ve ekonomiyi istikrarlı bir yapıya kavuşturmayı amaçlayan enflasyonu düşürme programı, Kasım 2000'de derin yara almış, Şubat 2001'de de tamamen çökmüştür.¹⁷³

Gecelik repo faizleri birincide %1500'lere, ikincide %7000'lere kadar çıkmış; İMKB 100 endeksi birincide 17000'lerden 7000'lere, ikincide 11000'lerden tekrar 7000'lere

¹⁷¹ Doğan Cansızlar, "Bankacılık ve Sermaye Piyasası", İktisat Dergisi, Sayı: 417, 2001, s: 6

¹⁷² Ercan Uygur, a.g.m., s: 127

¹⁷³ Gülten Kazgan, a.g.e., s: 261-263

düşmüştür. Bazı bankalara aktarılan 3 katrilyon TL karşılığı satılan yaklaşık 4 milyar dolar piyasadaki likidite krizini engellemeye yetmemiş, 16 Şubat'ta 27,9 milyar dolar olan TCMB'nin döviz rezervi 5,4 milyar dolar azalarak 23 Şubat'ta 22,5 milyar dolara düşmüştür. 19 Şubat'ta 1 Dolar=686500 TL olan döviz kuru 23 Şubat'ta 920000 TL'ye çıkmıştır. Bunun sonucunda 21 Şubat 2001'de dalgalı kura geçilmiştir. Gerekli görüldüğü durumda piyasaya likidite sağlanması öngörülmüştür. Programda, ekonomideki yapısal sorunlar ele alınarak ve kısa vadeli parasal hedefleme yapılarak enflasyonun kontrol altına alınması, orta vadede ise enflasyon hedeflemesine geçilerek fiyat istikrarının sağlanması hedeflenmiştir. Kısa dönemde toplam talep ve döviz kuru ile enflasyonist baskının azaltılması amacıyla kısa vadeli faiz oranlarının arttırılması ve TL'nin değerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Uzun dönemde yapısal ve bankacılık sisteminin reformları ile beklentilerinin olumlu etkilenmesi suretiyle nominal ve reel faizlerde düşme öngörülmüştür.¹⁷⁴

2001 Krizi ile ekonominin %9,4 oranında küçüldüğü görülmektedir. %75'lere varan devalüasyonun da etkisi ithalatı pahalılaştırırken, ihracatı arttırmıştır. Dış ticaret açığı ise, 4,4 milyar dolara düşmüştür. Cari açık 3,3 milyar dolar fazla vermiştir. Enflasyon TEFEDe %86,6'ya yükselmiştir. Dış borçlanmanın GSMH'ye oranı %77'ye yükselmiş, iç borç stokunda da artış gözlenmiştir. Kısa vadeli yabancı sermayenin azalması, TL'ye güvenin azalması ve kişi başına GSMH dolar cinsinden 2123 dolara düşmesi, 2001 yılının Türkiye ekonomisi için talihsiz bir yıl olduğunu göstermektedir.¹⁷⁵ IMF tarafından desteklenen bu politikaları uygulamada başarısız olunmasının nedenleri arasında IMF'nin sıkı para politikasının uygulanması için baskıcı tutumunun sürmesi, özelleştirmenin gecikmesi, politikadaki belirsizlik, programa olan güvenin azalması, ayrıca bankacılık sisteminde aşırı hızlı değişmeye Türk Bankacılık Sisteminin hazır olmaması sayılabilir.

---

¹⁷⁴ **Bülent Güloğlu**, "İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri", Yeni Türkiye Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 41, ANKARA, Eylül-Ekim 2001, s: 524-526

¹⁷⁵ **Oğuz Tezmen**, "Ekonomik Krizlerin Nedenleri ve Tahribatı ile Krizden Çıkış Yolları", Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı 1, Semih Ofset, ANKARA, 2001, s: 462

3.3.5. 2008 Krizi

2007 yılının ikinci yarısında ABD konut piyasasında başlayan ciddi sorunlar sonucunda gelişmiş ülke piyasalarında varlık fiyatlarındaki düşüş, insanların servetlerinin azalmasına ve dolayısıyla iç talepte daralmaya neden olmuş, büyük yatırım bankalarının bilançolarında ciddi bozulmalara yol açmıştır. Bu gelişmeler 2008 yılından itibaren tüm dünya ekonomilerini hızla etkilemeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerdeki finans piyasalarında ortaya çıkan ve zamanla gelişmekte olan ülkelere yayılan istikrarsızlık, 2008 yılının ikinci yarısından itibaren çok ciddi boyutlara ulaşmış ve 1929 buhranından sonra yaşanan en yaygın ekonomik krize dönüşmüştür.

2007 yılı ortalarından itibaren tüm açıklığıyla kendini hissettiren küresel kriz, ağustos ayında yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı ile birlikte yeniden çift kutuplu dünya söylemleri ve arkasına aldığı siyasi baskı ile beraber ekim ayında tam anlamıyla dünya gündemine oturmuştur.¹⁷⁶

2008 sonbaharından itibaren çok sayıda gelişmiş ülkenin ekonomisi daralma sürecine girmiş ve pek çok gelişmekte olan ülkede büyüme hızı yavaşlamaya başlamıştır. Küresel kriz Türkiye ekonomisini ticaret, finansman ve beklenti kanallarından etkilemiştir. Kriz, cari işlemler dengesi, enflasyon ve toplam dış borç stoku üzerinde bazı olumlu gelişmelere de yol açmıştır. Küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlandırmak amacıyla 2008 yılı ortalarından itibaren bir dizi harcama ve gelir tedbiri uygulamaya konmuştur.

2008 Küresel krizi, riskli mortgage kredilerine bağlı bir uluslar arası bankacılık krizidir. Bu krizin temel ekonomik göstergeleri; 2008 ve 2009 yıllarında düşen büyüme hızları ve toplam talep yetersizliği ile enerji ve gıda fiyatlarının yükselmesi sonucu artan enflasyonist eğilimlerdir. Türkiye 2001 krizi sonrası oldukça sağlamlaştırılmış sermaye yeterli rasyosuna sahip güçlü bankacılık sistemi, sağlam kamu maliyesi, düşük kamu net dış borcu ve izlediği sıkı disiplinle yoluna devam etmiştir. Bu nedenle Türkiye; küresel

---

¹⁷⁶ Sudi Apak-Ayhan Aytaç, a.g.e., s: 227

bankacılık krizinden kaynaklanmayan, daha çok ulusal nitelikte olan ve düşük büyüme hızı ve çift haneli enflasyon olarak görülen bir kriz yaşamıştır. Artan petrol fiyatları, yüksek reel faiz ve hızla artan enflasyondan Türk kamu maliyesi belli ölçüde etkilenmiştir.¹⁷⁷

2001 yılında yaşanan kriz sonrasında uygulamaya konan ekonomik program ve yapısal reformların etkisiyle 2002 yılında Türkiye ekonomisinde başlayan hızlı büyüme süreci 2004 yılında en üst düzeyine ulaşmıştır. 2005 yılında ekonominin büyüme hızında yavaşlama başlamış ve yavaşlama yıllar itibariyle gittikçe belirginleşmiştir. Büyüme hızı 2007 yılında son 6 yılın en düşük düzeyine inmiştir.¹⁷⁸

2002–2007 döneminde yılda ortalama % 6,8 büyüyen Türkiye ekonomisi, 2008 yılında kötü bir performans sergilemiştir. 2008 yılı için hedeflenen % 4'lük büyüme hızında 2,9 puanlık sapma olmuş, 2007 yılından sonra büyüme ikinci kez hedefinin altında gerçekleşmiştir. 2008 yılında yaşanan küresel finansal krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin reel sektöre yansımaları sonucunda iç ve dış talep daralmış, sanayi üretiminde de düşüşler gerçekleşmiştir. İktisadi faaliyetlerdeki bu daralmaya paralel olarak 2008 yılında büyüme hızı % 1,1 olarak gerçekleşmiştir.¹⁷⁹

Türkiye ekonomisinin, küresel kriz öncesinde girmiş olduğu yavaşlama eğilimi, dış talep ve dış finansman olanaklarının süratle azalması nedeniyle hızlanmış, krizin yönetiminde ortaya çıkan politika hataları nedeniyle, etki daha da ağırlaşmıştır.¹⁸⁰ Ekonominin genel dengesi içinde tek olumlu gözükken, böyle bir krize düşük bütçe açıkları ile girmek, ekonomide daha az sorun yaşanmasını sağlamıştır.¹⁸¹

---

¹⁷⁷ **Ömer Faruk BATIREL**, "Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (Bahar 2008), Sayı:13, s:1–2, Erişim Tarihi: 27.04.2011, <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/s13/01–09.pdf>

¹⁷⁸ **Murat Aydın, Serpil Mert, Sema Kaynak, Özlem Hatipoğlu**, Ekonomik Rapor 2007, 2008, s:9, Erişim Tarihi: 27.04.2011, <http://www.tobb.org.tr/iktsadiRaporlama/Documents/Yayinlar/ekonomikrapor2007.pdf>

¹⁷⁹ **Sevim Baykan Tanrıkulu- Serpil Mert- Sema Kaynak**, Ekonomik Rapor 2008, 2009, s: 27, Erişim Tarihi: 27.04.2011 <http://www.tobb.org.tr/iktsadiRaporlama/Documents/Yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf>

¹⁸⁰ **Ümit İzmen**, "Küresel Krizden Çıkışta Ülkeler Arası İşbirliği: G 20'nin Artan Önemi", TÜSİAD-Koç Üniversitesi, Politika Notu, Erişim Tarihi: 28.04.2011, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn0902.pdf

¹⁸¹ **Nazan Susam-Ufuk Bakkal**, "Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?", Maliye Dergisi, Sayı: 155, Temmuz-Aralık 2008, s: 76, Erişim Tarihi: 28.04.2011 http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/155/05.Nazan.SUSAM_Ufuk.BAKKAL.pdf

Türkiye’de, küresel kriz özellikle 2008 yılının ortasından itibaren etkilerini göstermeye başlamıştır. 2008 yılı 1. çeyreğinde %7,3 olan Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla büyüme oranı, 2. çeyrekte %2,8’e, 3. çeyrekte %1,2’ye ve son çeyrekte de tam 7 puan azalarak % -6,2’ye düşmüştür. Düşüş 2009 yılında da devam ederek ilk çeyrekte %-13,8 oranında gerçekleşmiştir. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla’nın yaklaşık olarak dörtte birini oluşturan toplam sanayi üretiminde, 2008 yılının ilk çeyreğinde %8,8 olarak gerçekleşen büyüme hızı, 2. çeyrekte %5’e, 3. çeyrekte %0,9’a, son çeyrekte de %-9,6’ya düşmüştür. 2009 yılının ilk çeyreğinde ise sanayi sektörü büyüme oranı, %-17,6 oranında gerçekleşerek oldukça önemli bir düşüş yaşamıştır.¹⁸²

Dünya’da yaşanan küresel finans krizi bankacılık kaynaklı olup, buradan tüketici kesimine ve oradan da reel kesime sirayet etmiştir. Ancak, Türkiye’de yaşanan kriz bankacılık sistemine sirayet etmemiştir. Krize rağmen bankalar yüksek kârlar elde etmişlerdir. Bunun temel nedeni uygulanan yüksek faiz düşük kur politikasıdır. Uygulanan bu politika nedeniyle, Türkiye krizi esas olarak reel sektörde ve tüketici kesiminde yaşamıştır. Bu nedenle Türkiye’de yaşanan krizi finans krizi olarak isimlendirmek doğru değildir.

---

¹⁸² **Selim Adem Hatırlı-Uğur Çiçek**, “Küresel Ekonomik Krizin Türkiye İmalat Sanayi Sektörüne Etkilerinin Analizi”, Erişim Tarihi: 28. 04. 2011, s:4, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma35.pdf>

4. BÖLÜM

BASININ CUMHURİYET SONRASI KRİZLERİ ELE ALIŞ BİÇİMLERİNİN SÖYLEM ANALİZİYLE İNCELENMESİ

4.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

4.1.1. Araştırmanın Konusu

Cumhuriyetin İlanından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizler ve Medyanın Bu Krizlere Yaklaşımı

4.1.2. Araştırmanın Amacı

Ekonomik krizler; ekonomik hayatta, sektörler ve firmalar bazında büyük tahribata sebep olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra ülkemizde de iç/dış kökenli toplam altı kriz yaşanmıştır. Yaşanan bu krizler yalnızca siyasi otoriteyi etkilememiştir. İnsanlar, firmalar ve sektörler krizi tam anlamıyla yaşarken, aynı zamanda çevrelerinde olup biteni basın-yayın organları yoluyla takip ederler. Bu sayede, izleyecekleri politikalarda ve alacakları kararlarda piyasa bilgisine sahip olmak ve gelecekte yaşanabileceklere karşı hazırlıklı olmak isterler. Ekonomi haberleri de bu istekleri karşılamaya yönelik hazırlanmaktadır. Fakat Türkiye'deki gazetelerin farklı yayın politikalarının olduğundan hareketle, gazetelerin genellikle benzer konuları farklı biçimde yorumladıklarını görmekteyiz. Farklı gazetelerin, farklı yayın politikaları ve farklı okur profiline sahip olduklarının göz önünde tutulduğu çalışmanın temel amacı; 24 Ocak 1980 kararlarından sonra önem kazanmaya başlayan ve 2000'li yıllardan itibaren önemini katlayan "Ekonomi Basını"nın yaşanan krizleri okurlarına yansıtma şeklini görmektir.

4.1.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada gazete tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya tabi tutulan dönemin oldukça geniş bir dönem olması dolayısıyla her kriz dönemi için farklı gazeteler taranmıştır.

Çünkü 1929 yılında yayınlanan bazı gazeteler 1958 ve sonraki dönemlerde yayında değildirler. Aynı şekilde 2000’li yıllarda yayınlanan bir gazete 1929 yılında yayında değildir. Bu sebepten dolayı her kriz dönemi için farklı gazetelerin taranması yoluna gidilmiştir. Taramaya tabi tutulan tüm gazetelerin tiraj sıralamasında ilk beş içinde bulunması, farklı yayın politikası ve farklı okur profiline sahip olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmada kullanılan gazetelerin, krizlerin başlangıç tarihleri veya yaşanan krizlerin en şiddetli dönemlerinin minimum 10 gün maksimum 30 gün içindeki yayınları taranmıştır. Gazetelerin genellikle ekonomi sayfaları incelenirken, gazetelerde henüz ekonomi sayfası ayrımı yapılmadığı dönemlerde de gazetenin tüm içeriği taranmıştır.

4.2. DÜNYADA MEYDANA GELEN KRİZLERE BASININ YAKLAŞIMI

4.2.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı

Amerikan basını, 1. Dünya Savaşının kaderini belirleyen ve savaşın sona ermesini sağlayan başkanları sayesinde müthiş bir güce kavuştuklarını tüm dünyaya anlatabilmek için 1920’li yıllara “Kükreyen Yirmiler” ismini takmıştır. Kükreme; sadece müthiş hızla büyüyen ekonomilerini değil, radikal biçimde değişen yaşam standartlarını da ifade etmektedir.¹⁸³ Kükreyen Yirmilerin sonu, Büyük Çöküşün başlangıcı, ilk kez The Wall Street Journal yazarları tarafından telaffuz edilen “Kara Perşembe” olarak tarihe geçmiş ve New York Borsası 24 Ekim 1929 Perşembe günü dibe vurmuştur.

Krizden en çok etkilenen ülke olan ABD’deki çöküş hem derin hem de uzun süreli olmuştur. Bu çöküş sanayiden ticarete her sektörü etkilemiştir ve sonuçta GSMH yarı yarıya düşüş göstermiştir. Tablo 3, ABD’nin GSMH’sinde Büyük Bunalımla başlayan düşüşün seyrini göstermektedir.

---

¹⁸³ <http://www.genbilim.com/>, erişim zamanı: 14.06.2010, 18.00

Tablo 5. ABD’de Büyük Bunalım Sonrasında GSMH’nin Düşüşü

<u>Yıl</u>	<u>GSMH</u> (Cari Fiyatlarla Milyar Dolar)	<u>Yıl</u>	<u>GSMH</u> (Cari Fiyatlarla Milyar Dolar)
1928	98,7	1935	76,5
1929	104,6	1936	83,1
1930	91,2	1937	91,2
1931	78,5	1938	85,4
1932	58,6	1939	91,2
1933	56,1	1940	100,5
1934	65,5	1941	124,7

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Küresel Finans Krizi, Remzi Kitabevi, 3.Basım, İSTANBUL, 2009, s: 59

Krizi takip eden iki ay içerisinde Britanya basını, krizin süratli bir şekilde sınırları aşmış Avrupa kıtasını da etkisi altına almaya başladığı haberini İngilizlere vermiştir. 1920’ler, Amerika’nın aksine, İngiltere için kötü yıllar demektir.¹⁸⁴ Savaştan yorgun çıkan İngiltere’de 1920 yılından itibaren üretim, istihdam, ücretler ve fiyatlar düşüş sürecine girmiştir. Bu düşüş ekonominin doğası gereği beklenen ve muhtemel bir süreçtir. İngiltere’nin ekonomisinde vazgeçilmez güç kaynağı olan kömür, pamuk, gemi yapımcılığı gibi geleneksel dış satım ürün ve endüstrileri, savaştan ve savaşın sonuçlarından çok ciddi boyutlarda olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.¹⁸⁵

1929–1931 döneminde İngiltere’nin ihracatı %33 azalırken, işsizlik de aynı yıllarda %10’dan %21’e yükselmiştir. Borsa düşüşleri de yüksek düzeyde seyreden bu dönemde, görülmeyen kalemler geliri azalırken, ticaret açığı artmıştır.¹⁸⁶

The Times ve Financial Times gibi Britanya’nın köklü gazeteleri krizin derinliği hakkında İngilizleri bilgilendirmeyi görev edinip, krizden çıkış yolları üzerinde yoğunlaşan

¹⁸⁴ **John Kenneth Galbraith**, Kuşku Çağı, Çeviren: Reşit Aşçıoğlu-Nilgün Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi, İSTANBUL, 1989, s: 204

¹⁸⁵ **Michael Stewart**, Keynes Devrimi, Çeviren: Asım Baltacıgil, Minnetoğlu Yayınları, İSTANBUL, 1980, s: 47

¹⁸⁶ **Sudi Apak-Ayhan Aytaç**, a.g.e., s: 10

yazılar kaleme alıp bu yazıları manşetlerine taşımışlardır.¹⁸⁷ Bu da ekonomik kriz döneminde Britanya basınının nasıl hareket ettiğinin kavranması açısından son derece önemli bir durumdur.

Fransa'daki ekonomik kriz, diğer sanayi ülkelerine göre farklı bir yapıda oluşmuştur. Fransa'da kriz 1931 yılının Haziran ayında başlamıştır. 1929 krizinde Fransa yarı yarıya tarım ve sanayi toplumu durumundadır.¹⁸⁸ Krize girerken oluşan yüksek üretim seviyesi tarımsal ürünlerin fiyatlarını %40–60 arasında düşürmüştür. Bu da Le Figaro gibi ciddi yayınlarıyla bilinen ünlü Fransız gazetesinin manşetlerinde “sanayi üretimi krizde %40 düştü”, “işsizlik yükseldi” diye yer almıştır.¹⁸⁹

1923 yılındaki yüksek enflasyon ve Almanya'nın 1.Dünya Savaşı tazminat ödemeleri dış borçlar ile kapatılmaya çalışılmıştır. 1928–1929 yıllarında tazminatlar hükümet harcamalarının %12,4'ünü teşkil etmiştir. Krizin başlaması, dünya pazarlarında tarım fiyatlarının düşmesine ve Alman sanayinin modernizasyonunun pahalılaşmasına yol açmıştır. Bu durumda tazminat ödemeleri ve dış borçlar azalmıyor, tazminat borç bonoları faizi ABD ve İngiltere tarafından %5'ten %10'a çıkarılmak zorunda kalmıştır.¹⁹⁰

Dönemin meşhur Alman Gazetesi olan Berliner Morgenpost, Alman bankacılık sisteminin zayıflığı, yüksek enflasyon döneminde şirket sermayelerinin erimesi, kısa vadeli borçların devletin tazminat ödemelerinde kullanılması ve bunların giderek azalmasının yoğun iflaslara¹⁹¹ yol açtığından bahsetmiştir.

4.2.2. 1994 Meksika Krizi

1980'li yıllarda borç ödeme gücünü kaybettiğinden dolayı ağır bir borç yükü altında ezilen Meksika, yaşadığı krizi aşabilmek amacıyla Ortodoks kuram çerçevesinde önemli

---

¹⁸⁷ John Kenneth Galbraith, a.g.e., s: 206

¹⁸⁸ Sudi Apak-Ayhan Aytaç, a.g.e., s: 11

¹⁸⁹ John Kenneth Galbraith, a.g.e., s: 207

¹⁹⁰ Sudi Apak-Ayhan Aytaç, a.g.e., s: 11

¹⁹¹ John Kenneth Galbraith, a.g.e., s: 208

adımlar atmıştır. Yaşanan krizleri aşma amacıyla Meksika Hükümeti özellikle ticaret politikasında reformlar yapmıştır.¹⁹²

Döviz kuru istikrarına ilişkin güveni sürdürmek için devalüasyondan korkan yatırımcıların sermayelerini ülkeden çıkarmalarını önlemek için geleneksel kısa vadeli pesoya bağlı piyasa enstrümanı (CETES) ihraç etme yerine hükümet dolara endeksli kamu kâğıtlarını (TESABONOS) ihraç etmeye başlamıştır. Eldeki döviz rezervleri 12 milyar dolar olduğu için hükümet esas olarak borçlarını ödeyemez duruma gelmiştir.¹⁹³

Politik suikastlar, şüpheli başkanlık seçimleri ve Chiapas eyaletindeki yerlilerin desteklediği gerilla ayaklanmasıyla dolu geçen bir yılın ardından Meksika rezervleri bitmek üzereyken cari işlemler açığı ortaya çıkmıştır.¹⁹⁴ Bu durum karşısında basının sessiz kalması da mümkün olmamıştır.

385.000'lik tirajla Meksika Gazeteleri arasında birinci sırada olan tabloid gazete Esto ve 1916 yılından beri Meksika'nın en etkili gazetesi olan 170.000'lik tiraja sahip El Universal gibi önde gelen Meksika Gazeteleri¹⁹⁵, krizin en büyük sorumlusu olarak hükümeti gösteren yazılarla Meksika halkını hükümetin güvenilirliği konusunda uyarma yolunu seçmişlerdir.

Hükümetin, peso'nun içinde dalgalandığı bandın %15 oranında yükseltildiğini açıklamasıyla, zaten gazetelerin de tam da o zamanlar hükümet aleyhtarı yayınlar yapması üzerine hükümete olan güven çökmüş ve pesoya karşı spekülasyon artarak devam etmiştir. Piyasaların devalüasyona tepkisi beklenenden daha şiddetli olmuş ve peso'nun değeri %50 düşüş göstermiştir. Meksika'da yaşanan krizin yükselen diğer piyasalarda da tekrarlanabileceği endişesinin yaygınlaşması sonucu kriz önce Arjantin ve Brezilya'ya ardından da Şili'ye sıçramıştır. Daha sonra Filipinlere taşan kriz son olarak da Polonya'yı

---

¹⁹² **Suat Oktar**, "Meksika'da Finansal Kriz", Bankacılık ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 1995, Sayı: 4, s: 5

¹⁹³ **Erinç Yeldan**, "Meksika Krizinin Öğrettikleri ya da Hades Cehenneminde Az Gelişmişlik", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 186, Cilt: 19, s: 36–37

¹⁹⁴ **Erinç Yeldan**, "Birinci Yılında 2000-Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 226, Cilt: 25, s: 38

¹⁹⁵ <http://www.pressreference.com/Ma-No/Mexico.html>, erişim zamanı: 11.05.2011 – 16.30

vurmuştur. Tüm bu olaylar, Meksika basını başta olmak üzere dünya basını tarafından “Tekila Krizi” olarak adlandırılmış ve ekonomi tarihine bu isimle geçmiştir.¹⁹⁶

4.2.3. 1997–1998 Asya-Rusya Krizi

1998 ortalarında büyük bütçe açıkları ve fazlaca değerlenmiş para birimleri ile dikkat çeken iki ülke Rusya ve Brezilyadır. Kriz öncesindeki yıllarda yabancı sermayenin ilgisini çeken Rusya, uluslar arası piyasalardan kolayca sağladığı finansman olanaklarının verdiği rahatlıkla, yapısal reformlarını gerçekleştirmiş ve bütçe açıklarını küçültme yoluna gitmemiştir.¹⁹⁷ Dolayısıyla 1998 yılında meydana gelen kriz, Rusya ekonomisinin süregelen kötüleşmesinin son noktasıdır.

Özellikle bütçe açıklarının iç borçlanmanın yanı sıra, aşırı değerlenmiş kur politikalarının özendirdiği kısa vadeli sermaye girişleri ile finanse edilmesi, 1998 krizi öncesi Rusya’da izlenen bir politikadır.¹⁹⁸ Bu amaçla çıkarılan kamu borçlanma senetlerinin önemli bir bölümü yabancıların elindedir. Yabancı yatırımcılar ise, Rusya’nın “iflas etmeyecek kadar büyük” bir ülke olduğu düşüncesi ile yatırım yapmışlardır. Daha sonra alınan borçların ödenmesi büyük problem haline gelmiş ve hükümetin aşırı boyutlara ulaşan kısa vadeli borçların ödenmesini erteleme kararını alması üzerine finansal kriz meydana gelmiştir.¹⁹⁹

Nasıl ki yabancı yatırımcıların Rusya ekonomisi hakkındaki olumlu görüşlerinin şekillenmesinde medyanın “yönlendirme gücü” göz ardı edilemezse; gerek yatırımcıların, gerek Rusya halkının, gerekse de diğer ülkelerin Rusya krizini “karanlık” olarak yorumlamalarında da medyanın yönlendirme gücünü göz ardı edemeyiz. Rus medyası krizi, tüm gerçekliğiyle kamuoyuna duyurmayı tercih etmiş ama bu tercih, krizin daha da

---

¹⁹⁶ **Muhammet Akdiş**, “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler”, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Sayı: 26, Ekim 2002, s: 14

¹⁹⁷ **Muhammet Akdiş**, a.g.m., s:21

¹⁹⁸ **Halil Seyidoğlu**, Uluslar Arası Finans, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 3. Baskı, İSTANBUL, 2001, s: 36

¹⁹⁹ **Halil Seyidoğlu**, Uluslar Arası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 14. Baskı, İSTANBUL, 2001, s: 586

derinleşmesine neden olmuştur. Rusya'nın önde gelen gazetelerinin krizi ele alış biçimlerine bakacak olursak;

Moscow Times²⁰⁰:

06.01.1998 – “Enflasyon hiç bu kadar düşüşe uğramamıştı.”

15.01.1998 – “Rusya bankaları yüksek faizlerle borçlanıyor.”

Russian News Journal²⁰¹:

10.01.1998 – “97 iyi geçti ama bu yıl çok iyi geçeye benzemiyor.”

03.02.1998 – “Sonunda Moskova pazarı da etkilendi.”

Tribuna²⁰²:

20.02.1998 – “IMF Rusya'nın kredi notunu düşürdü.”

Pravda²⁰³:

15.01.1998 – “Yakıt faturalarında artış.”

Görüldüğü gibi Rus basını, krize karşı karamsar bir tutum göstermiş ve insanların krize karşı daha duyarlı olmaları gerektiği konusundaki uyarılarını krizin etkilerinin azalmasına değin yoğun bir şekilde devam ettirmiştir. Ayrıca kendi ülkelerinin dışında, Asya ülkelerinin krizi yaşama biçimlerini de okuyucularına duyurmayı ihmal etmemişlerdir.

4.2.4. 2008 Küresel Kriz

2008 yılı yaz aylarında Amerika'da riskli mortgage kredilerinin ödenemez hale gelmesi ile patlak veren kriz dünya basınında “Global Kâbus” ya da “Finansal Kıyamet” olarak adlandırılmıştır.

Kısa bir süre sonra krizin etkileri yatırım bankalarında da gözlenmeye başlamıştır. İlk olarak önde gelen bankalardan Bear Stearns Ocak 2007'de 20 milyar dolar olan piyasaya

---

²⁰⁰ **Moscow Times Gazetesi Arşivi**, İnternet Erişimi: 22.11.2010

²⁰¹ **Russian News Journal Gazetesi Arşivi**, İnternet Erişimi: 22.11.2010

²⁰² **Tribuna Gazetesi Arşivi**, İnternet Erişimi: 22.11.2010

²⁰³ **Pravda Gazetesi Arşivi**, İnternet Erişimi: 22.11.2010

değerine rağmen Mart 2008’de 236 milyon dolara JP Morgan’a satılmıştır. Bu satın alma ile kurlarda dalgalanmalar yaşanmış, haberler basında da geniş bir şekilde yer bulunca yatırımcılar tedirgin olmuşlardır. Bu tedirginlik de piyasaları olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Aynı sırada alıcı bulamayan Lehman Brothers’ın iflasını açıklaması, Merrill Lynch’in Bank of America’ya satılması küresel ölçekte bankacılık sistemine kötü bir etki yaratmıştır. Akabinde Goldman Sachs ve Morgan Stanley ise statülerini değiştirip mevduat kabul etmeye başlamışlardır.

Küreselleşme olgusu mal ve hizmetlerin ülkeler arasında dolaşımını gerektirdiğinden, kriz nitelik değiştirmeye başlamış ve kriz de uluslar arası dolaşıma çıkmıştır.²⁰⁴

Küresel kriz karşısında zor durumda kalan İngiliz bankacılık sistemine İngiliz hükümeti piyasalarda güven istikrarı sağlamak amacıyla farklı stratejiler kullanarak müdahale etmiştir. Bu müdahale planının ilk aşaması piyasalara güvenin sağlanarak çıkabilecek bir bankacılık paniğini önlemek amacıyla kısmi devletleştirmeye gidilmesi olmuştur. İkinci plan, basının krizi daha iyimser bir şekilde ele almasını sağlamak olmuştur.²⁰⁵ Gordon Brown hükümetine muhalif tavrıyla bilinen The Sun Gazetesi bu planın parçası olmayacağını bildiren haberleri sayfalarında yayınlamıştır.

Newyork Times 6 Ekim 2008 tarihli haberinde Avrupa’da bankaların zora girmesiyle, gelişmekte olan ülkelerin de krizden bağımsız olmalarının mümkün olmayacağını bildirmiştir. Borsası yüzde 10 seviyelerinde düşüş gösteren Hindistan’ın yanı sıra, Kazakistan ve Türkiye’nin de krizden etkileneceğini bildiren gazete, önceki yıllarda çok hızlı büyüme gösteren bu ülkelerin krizden izole kalamayacağını belirtmiştir.²⁰⁶

Küresel krizin adeta domino etkisi yaratarak Asya borsalarını da vurduğunu belirten Japon Yomiuru Gazetesinin 10 Ekim 2008 tarihli haberine göre Japon sigorta şirketi olan Yamato Life Insurance’ın, küresel krizin Asya’daki ilk kurbanı olduğunu bildirmiştir.²⁰⁷

---

²⁰⁴ **Metin Toprak**, Küreselleşme ve Kriz-Türkiye ve Dünya Deneyimi, Siyasal Kitabevi, ANKARA, 2001, s: 39

²⁰⁵ **The Sun Gazetesi Arşivi**, İnternet Erişimi: 08.02.2011

²⁰⁶ **Newyork Times Gazetesi Arşivi**, İnternet Erişimi: 15.02.2011

²⁰⁷ **Yomiuru Gazetesi Arşivi**, İnternet Erişimi: 09.02.2011

Washington Post gazetesi 12 Ekim 2008 tarihinde Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT) öğretim üyelerinden Profesör Simon Johnson ve merkezi İngiltere’de olan “Etkin Müdahale” adlı kuruluşun başkanı Peter Boone imzalı “Sonraki Dünya Savaşı? Finansal Olabilir” başlıklı bir makale yayımlamıştır. Bu makalede; bundan sonra yükselen piyasalarda borç ödememe vakaları ve kredi paniklerinin görülebileceği belirtilmiştir. Johnson ve Boone “çoğu zaman bu türden bir finansal kriz acı verir, maliyeti de yüksek olur” derken yaşanan türbülansın, sermaye akımlarının on yıllarca düşük düzeyde kalmasına neden olacağını, siyaseti ve küresel barışı da etkileyebileceği uyarısını yapmışlardır. Makalede hükümetlerin koordine politikalarını sürdürmemeleri halinde finansal savaş riskinin bulunduğu bildirilmiştir.²⁰⁸

Ekim 2008’de IMF ve Dünya Bankasının yıllık güz toplantılarından önce yayınlanan Dünyanın Ekonomik Görünümü (World Economic Outlook) raporunda, küresel büyümenin, 2008’de önemli ölçüde yavaşlaması ve mütevazı bir toparlanmanın, ancak 2009’un ikinci yarısında başlamasının beklendiği dile getirilmiştir. Enflasyonun, enerji ve gıda fiyatlarındaki artıştan dolayı halen yüksek olmayı sürdürdüğü ancak bunun yumuşamasının beklendiği belirtilmiştir. Raporda mevcut durumun; olağanüstü belirsiz ve kayda değer olumsuz risklere maruz olduğu bildirilmiş, politikada acil bir sınavın gerekliliğinin üzerinde durularak finansal koşulların istikrara kavuşturulması ve bu arada yavaşlayan bir ortamda ekonomilerin sürdürülmesi ve enflasyonun kontrol altında tutulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.²⁰⁹

IMF, 2008 yılının Ekim ayında yayımladığı ikinci raporda, Küresel Finansal İstikrar Raporu (Global Financial Stability Report), kredi krizinden kaynaklanan zararların 1,4 milyon dolara ulaştığını bildirmiştir. Bu raporda IMF, gelişmekte olan ülkelerin bu krizde daha büyük bir risk altında olduğu uyarısını yapmıştır. IMF Başkanı Dominique Strauss Kahn, raporun önsözündeki açıklamasında, küresel düzeyde seyreden finansal kriz için parça parça çözümlerin zamanının geçtiğini belirterek, finansal sektörde istikrarın sağlanmasının bir

---

²⁰⁸ **Washington Post Gazetesi Arşivi**, İnternet Erişimi: 08.02.2011

²⁰⁹ **IMF Research Department**, “World Economic Outlook, October 2008: Financial Stress, Downturns and Recoveries”, WASHINGTON DC, 2008

parçası olarak ulusal düzeydeki önlemlerin acilen alınması gerekliliğinin üzerinde durmuştur.²¹⁰

Kriz tüm gerçekliğiyle gerek medyada gerekse de dünya ekonomisini şekillendirmede önemli güce sahip olan IMF ve Dünya Bankası tarafından hazırlanan raporlarda da anlatılmıştır. Bu gerçekçiliğe son bir örnek verecek olursak; 14 Ekim 2008 tarihli Wall Street Journal'da; krizin çalışanları da vurduğu, finans sektörünün ardından reel sektörden de arka arkaya işten çıkarma haberlerinin gelmeye başladığına gazetenin sütunlarında geniş bir yer ayrılmıştır.²¹¹

4.3. CUMHURİYETİN İLANINDAN SONRA TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN KRİZLERE TÜRK BASINININ YAKLAŞIMI

Türkiye ekonomisinin çeşitli boyutlarda ve farklı yapılarda yaşadığı krizlerden bir kısmı kendi dışındaki gelişmelerden, bir kısmı da kendi ekonomi politikası hatalarından kaynaklanmıştır. Türkiye'nin kendi başına yaşadığı ekonomik krizlerin hemen hepsi sonunda Türk lirasının önemli oranda değer kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.²¹² Yani, Türkiye döviz rezervinde bir sorun ortaya çıktığında ekonomik krizle karşılaşmış görünmektedir. Bununla birlikte, konuya farklı bir açıdan bakıldığı zaman da döviz dışındaki dengelerin bozukluğunun son aşamada Türk lirasının değer kaybetmesiyle çözümlenmeye çalışıldığı da iddia edilebilir.

4.3.1. 1929 Krizi

1929 yılında endüstriyel ilişkilerin hâkim olduğu bütün bölgeleri etkisi altına alan ekonomik kriz kapitalizm tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. 1929 krizi ile beraber bilim adamlarının “kriz” olgusuna bakışı değişmiş, kriz yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Birçok açıdan daha önce yaşanan krizlerden farklı olan 1929 krizi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni de etkilemiş, ülkede siyasi ve ekonomik alanda çeşitli sonuçlar

---

²¹⁰ **IMF Research Department**, “Global Financial Stability Report-Financial Stress and Deleveraging, Macroeconomic Implications and Policy”, WASHINGTON DC, 2008

²¹¹ **Wall Street Journal Gazetesi Arşivi**, İnternet Erişimi: 08.02.2011

²¹² **Mahfi Eğilmez**, a.g.e., s:70

doğurmuştur. Krizin patlamasıyla birlikte Türkiye’de gazete ve dergiler de konuyla bir biçimde ilgilenmeye başlamışlardır.

Tablo 6. 1928 Aralık’ın İlk Haftasında Günlük Gazetelerin Tirajları

Gazete Adı	1.12.1928	2.12.1928	3.12.1928	4.12.1928	5.12.1928	6.12.1928	7.12.1928
Cumhuriyet	9000	8650	8500	8000	7750	6900	5730
Milliyet	8500	9620	7700	7500	7240	6200	5250
İkdam	2340	5250	4500	4000	5560	3250	3120
Vakit	5500	5440	4500	4000	3850	3840	2780
Son Saat	3480	2670	2700	3230	1800	1000	1500
Akşam	650	3000	1250	1800	1500	1600	1340

Kaynak: Uygur Kocabaşoğlu, “1919–1938 Dönemi Basınına Toplu Bir Bakış”, Basın 80–84, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1. Baskı, ANKARA, 1984, s: 46

Kriz yıllarında Türkiye’de çıkan gazetelerde borsadaki günlük değişimler, lira ve sterlinin değerindeki dalgalanmalar, tahıl fiyatları, ithalat ihracat dengesi ve dünyadaki siyasi gelişmelerden güzellik yarışmalarına kadar çok çeşitli haberlerin yer aldığını görebilmekteyiz.

1929 krizinin gerçekleştiği yıllarda Türkiye’de çıkan belli başlı gazeteler; Cumhuriyet, Milliyet ve İkdam’dır.

1929 krizinin başladığı yıllarda Türk basını genel olarak değerlendirirsek krizin yeterince önemsenmediği ve bu doğrultuda da haber konusu yapılmadığı dikkat çeken bir noktadır. Krizin Amerika’dan Avrupa’ya sıçraması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Avrupa’yla olan iktisadi ilişkilerinin etkilenmesiyle beraber krizle ilgili yazı ve haberlerin de gazete sayfalarında boy göstermeye başladığına tanık oluyoruz. Ancak 1920’li yılların sonunda gazete ve dergilerin dağıtımının bazı büyük kentlerle sınırlı olduğu da bir gerçektir. Buradan yola çıkarak toplumun krizle ilgili yeterince bilgilendirilmediği de düşünülebilir.

Tablo 7. 1929 Krizi Döneminde Para Piyasaları İle İlgili Haberler

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Cumhuriyet	21.10.1929	"İngiliz lirası 1033,5 kuruş. Bu tereffüün sonu ne olacak?" ²¹³
Cumhuriyet	23.10.1929	"Bu meyanda müderrislerimizden bir zat şu suretle beyanı fikir etmiştir: Ben sterlinin nasılsa alıştığımız dokuz yüzü geçmesine sebep göremiyorum. Bir memleketin hayat ve iktisadiyatı, birkaç kişinin, birkaç müessesenin danışıklı döğüşlü blöfüne terk ve teslim edilemez." ²¹⁴
Cumhuriyet	27.11.1929	"İngiliz lirası dün de fırladı: 1047,50" ²¹⁵
Milliyet	07.12.1929	"İngiliz lirası dün mü evvelki gün mü ne, tam 1115 kuruşa çıktı. Bu, milletin elindeki nakdi servete karşı bir tehlike ve sebep olanlar için bir suikast cürümüdür". ²¹⁶

Krizin gazetelere ilk yansımaları Türk parasının değerinin hızla düşüşüne dair haberlerdir. Özellikle Ekim 1929'dan sonra Türk parasının İngiliz parasına göre değer kayıpları gazetelerde tedirginlik yaratacak şekilde yer almıştır. Çeşitli gazetelerden alınan aşağıdaki haberler bu panik havasını yansıtmaktadır. Krizin henüz başladığı tarihlerde Cumhuriyet Gazetesi'nde İngiliz lirasındaki yükselişin önüne geçilemez bir boyuta ulaştığı ifade edilmektedir. Aynı tarihlerde yine Cumhuriyet Gazetesi'nde paranın değerindeki dalgalanmaların spekülasyon kaynaklı olduğu ve bunun engellenmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Kasım ayı içinde de İngiliz lirasının yükselişi devam etmekte ve konuyla ilgili haberler her gün gazetelerde yer almaktadır. Aynı günlerde paranın değeriyle ilgili haberler dönemin diğer gazetelerinin de gündemini meşgul etmektedir. Milliyet Gazetesi'nde İngiliz lirasındaki yükselişin toplumda genel bir sıkıntı yaratacağı ve buna sebep olanların büyük bir suç işlediği ifade edilmiştir.

Aynı zamanda krizin gerçekliği kabul edilmekte ama sıkıntının giderilebilmesi için krizin tam olarak ne olduğu konusuna açıklık getirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

²¹³ Cumhuriyet Gazetesi, 21.10.1929, s. 1

²¹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 23.10.1929, s. 1

²¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 27.11.1929, s. 1

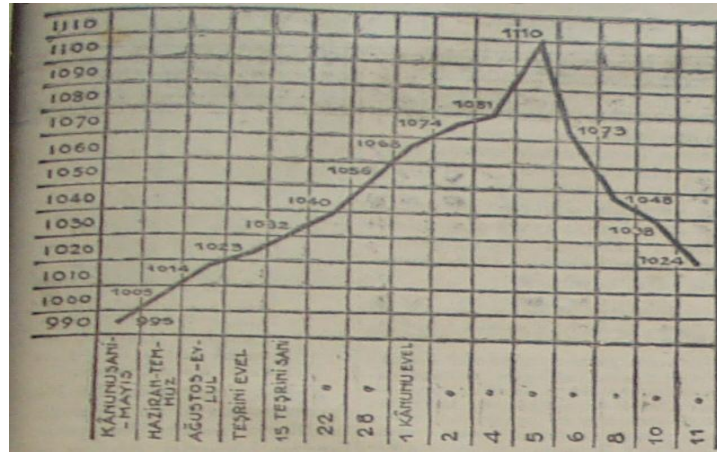
²¹⁶ Milliyet Gazetesi, 07.12.1929, s. 1

Bu konuda da iktisat doktoru olan Nizamettin Ali Bey 30 Kasım 1929 tarihli Cumhuriyet Gazetesi için kaleme aldığı makalesinde krizi açıklama gayretine düşmüştür. (bkz. Tablo 8) Aralık ayına gelindiğinde ise artık hükümetin konuyla ilgili çalışmaya başladığı ve çalışmaların olumlu etkilerinin kısa zamanda görüleceğine dair haberleri gazetelerde görmekteyiz.

Tablo 8. 1929 Krizi Döneminde Cumhuriyet Gazetesindeki Yorumlar

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Cumhuriyet	30.11.1929	"Buhran etrafındaki münakaşalarda, buhrandan ne anlaşıldığı söylenmediği için mesele etrafındaki mütalaalarda sarahat görülemiyor. Buhran; para buhranı, kredi buhranı ve emtia buhranı olduğuna göre, her birinin ayrı ayrı izahları ve tedbirleri bulunmak gerektir." ²¹⁷
Cumhuriyet	02.12.1929	"İngiliz lirasının son günlerde yükselmesi hükümetin ittihaz edilecek tedbirlerde isticlal göstermesini mucip olmuştur. Maliye Vekâleti hazırlıklarını ikmal ederek tedbirlerini iki güne kadar tatbikine başlanacaktır," ²¹⁸
Cumhuriyet	18.01.1930	"İstiklal mücadelemizi nasıl başardıkça bu mücadeleyi de behemehâl başaracağız." ²¹⁹

Yine aynı günlerde, İngiliz lirasının bir yıl içinde gösterdiği dalgalanma bir tablo ile halka gösterilmeye çalışılmıştır:

Şekil 5. İngiliz Lirasının Son Bir Sene Zarfındaki Temevvücünü (Dalgalanmasını) Gösterir Grafik²²⁰

²¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 30.11.1929, s. 4

²¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 02.12.1929, s.

²¹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 18.01.1930, s. 1

Bu haberler 1929 krizinin kamuoyundaki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Ancak gazetelerde yer alan bu haberlerle kriz arasında bir bağlantı kurulmadığını belirtmek gerekir. Belirli bir tarihe kadar New York'taki borsa felaketine dair herhangi bir habere gazetelerde rastlamamaktayız. Kriz henüz kamuoyuna sunulmamıştır. New York'taki ünlü çöküş 24 Ekim 1929'da gerçekleşmiştir. Türk kamuoyunda da Kasım ayı içinde panik havası doğmuş ve hükümet ilk tedbirlerini Aralık ayı içinde almıştır.

Ulusal paranın değerinin korunması kriz yıllarında Cumhuriyet yöneticilerinin üzerinde durduğu temel konulardan biri olmuştur. Ulusal paranın korunması krizin tüm ülkeleri etkisi altına aldığı bir dönemde çok önemli bir ilke olarak ortaya çıkmıştır. 1929 krizinin yarattığı fırtınadan ülkeyi korumak için “serbestî”nin dışında yeni bir politikanın izlenmesi gereği artık kesinleşmiştir. Bir yandan ithalatı frenlemek, diğer yandan uluslararası finans ve ticaretin ülke ekonomisi üzerindeki etkisini azaltmak için Türk Parasını Koruma Yasası Şubat 1930'da kabul edilmiştir.²²¹

1929 krizinin ilk aylarında sıklıkla vurgulanan döviz kıtlığı sorununun çözülmesi ve tasarruf amacının gerçekleştirilmesi için ciddi önlemlerin alınması ve ithalatın kısıtlanması zorunluluğu da ortaya çıkmıştır. Bu sebeple yerli malına özendirilmenin bir gereksinim olduğu açıktır. Nitekim başbakan İsmet İnönü 1929'un son ayında bu gereği şöyle dile getirir:

“ Devlet hayatında olduğu gibi, millet hayatında da kendi menbana, yani istihsaline kifayet etmek endişesi, işte asıl büyük tedbir budur. Millet kendi istihsalinden fazla sarf etmeyerek, kanaatkâr bir hayata girmek mecburiyetindedir. Bu memlekette senede beş milyon liralık kahve iki milyon liralık çay tüketilmektedir. Geniş ormanları ile meşhur, henüz demiryolu uğrağı olmayan bir şehrimiz elektrik tesisatı için lazım olan direkleri demir olarak harice ismarlamışlardır. Eğer istihsalatımız kifayet etmiyorsa ve çalışkan vatandaş ekmekle kahve arasında kayıtsız kalacaksa, onun kahveyi tercih edip dermansız düşmemesi için, gücümüz yettiğince kulağına bağıracağız. Güzel lavanta sürünmüş ince ipekliler içinde Türk

---

²²⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 12.12.1929, s. 1

²²¹ Tefrik Çavdar, “Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900–1960”, İmge Kitabevi, ANKARA, 2003, s. 213

kızlarının cılız ve ciğeri çürümüş bir hale gelmesine muvafakat etmeyeceğiz. Anadolu dağlarının çiçeklerini başına takarak gürbüz vücutla cephane taşıyan anaları gibi, kızlarımızın; sağlam vücutlu ve yerli ipekleriyle dağ çiçeği kokusunu dalgalandırarak her şeyden evvel kuvvetleri, kanaatkârlıkları, tasarruflarıyla kendi yuvalarını yılmaz kaleler gibi sağlamlaştırmalarını isteyeceğiz.”²²²

İsmet İnönü bu konuşmasını yaparken, aslında kahve içtiği halde ekmeği olmayan veya lavanta sürmüş, ipekli elbise giymiş fakat açlıktan ciğerleri çürümüş bulunan tekil şahıslardan çok, bu tür çok farklı tüketim özelliklerine sahip sosyal grupların varlığının doğuracağı sakıncalara da işaret etmektedir.

Böylece tasarruf ve yerli malı kullanımının milli bir hedef ve gereklilik olduğu vurgulanmakta, gazeteler de bu yeni yaşam tarzının ve yeni tüketim normlarının topluma benimsetilmesinde başlıca araç görevini üstlenmektedir. Bu nitelikteki bir haber Cumhuriyet gazetesinde bulunmaktadır. Toplumun milli duygularına hitap eden slogan niteliğindeki başka bir habere de Milliyet Gazetesi’nde rastlıyoruz.

Tablo 9. 1929 Krizi Döneminde Yerli Malı Kullanılması Kampanyasının Gazetelere Yansıması

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Cumhuriyet	18.01.1930	“İstiklal mücadelemizi nasıl başardıkça bu mücadeleyi de behemehâl başaracağız.” ²²³
Milliyet	16.06.1930	“ Birinci hedef Akdeniz’di, ikinci hedef iktisat, vatandaş yerli malı kullan.” ²²⁴

Bu bağlamda 25 Aralık 1929 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde 25 Aralık gününün “Tasarruf Günü” olduğu ilan edilmiş ve halkın tasarruflu olması gerekliliği üzerinde duran yayınlara ağırlık verilmiştir.

²²² **Tevfik Çavdar**, a.g.e., s. 212

²²³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 18.01.1930, s. 1

²²⁴ **Milliyet Gazetesi**, 16.06.1930, s. 1

İktisat mücadelesinde toplumu tek vücut haline getirmeyi amaçlayan bu haberlerden de anlaşılacağı gibi ekonomik bağımsızlık ve ulusal bağımsızlık birbirine eş değerde tutulmuştur. Söz konusu amaçlarla ilgili gazetelerde çıkan haberlere bakıldığında, gazeteler mevcut ekonomik sorunları geniş halk kitlelerinin milli hislerine hitap eden sloganlar içinde aktarmakta ve onların yardımını talep etmektedir. Gazetelerin belki de bu yıllardaki en faydalı yönü herhangi bir tartışma yapmaktan çok resmi çevrelerce dile getirilen ekonomik sorunların önemini çok kaba hatlarıyla da olsa bu kitlelere iletebilmesi olmuştur.

4.3.2. 1958 Krizi

1950–1960 arası dönem Türkiye Cumhuriyeti için yeni bir dönem olup, bu dönemde Demokrat Parti iktidardadır. Demokrasi istekleri sebebiyle basın her kesiminden destek alan iktidar ile ilişkiler; kısa bir süre sonra karaborsa, görevi kötüye kullanıldığına iddia edilmesi, ekonominin öne çıkarılması ve temel ihtiyaçlara yapılan zamlar vb. konular yüzünden bozulmuştur. Bu dönemde yayınlanmakta olan başlıca gazeteler: Milliyet, Akşam, Hürriyet, Son Posta, Tercüman, Yeni İstanbul ve Ulus'tur. Yayınlanan bu gazeteler içinde günlük ekonomi haberlerine en çok ağırlık veren gazete; Milliyet'tir. Ekonomi gazeteciliğinin ilk örneklerinden sayılan Milliyet, araştırmamızla doğrudan ilgili olduğu için ismi geçen diğer gazetelere kıyasla ayrı bir incelemeye tabi tutulmuş olup, dönem ile ilgili ekonomik gelişmelere genellikle Milliyet gazetesi arşivi taranarak ulaşılmıştır.

1958 Ekonomik Krizi'nin gazete manşetlerine ve gazete içeriğindeki haberlere yansımalarına bakıldığında krize dair karamsar bir tablo görülmemektedir. Kriz ile ilgili haberler daha ziyade; hükümetin alacağı para yardımı, bu yardım ile ilgili hükümet cephesinden yapılan açıklamalar gibi politik dille kaleme alınmış haberlerdir. Kısmi olarak krizin günlük yaşama yaptığı etkiyi içeren haberleri görmek de mümkündür.

Krizin başlangıç tarihi olan 3 Ağustos 1958 ve 4 Ağustos 1958'i takip eden gün gazetelerde yer alan haberler şöyledir:

Tablo 10. 1958 Kriz Döneminde Gazetelerdeki Yorumlar

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Milliyet	05.08.1958	“Üçüncü bir “ticaret kuru” ihdasıyla doların 8–9 lira olarak tesbit edilmesi muhtemel. Bir müddetten beri devam eden çalışmalar esnasında birçok hususlar kararlaştırılmıştır. Bunların başına muhtemelen ithalat ve ihracatta kademeli prim esasının tatbiki gelmektedir. Diğer taraftan üçüncü bir kur ihdası da ilgililer tarafından tetkik konusu olmuştur.” ²²⁵
Milliyet	05.08.1958	“Türkiye’ye verilecek dış yardımlar hakkında Maliye Vekili Hasan Polatkan tarafından yapılan beyanat piyasada büyük memnuluk ve ferahlık yarattı. Gerçi mezkûr beyanatın ithalat ve ihracat hususlarındaki belirsizlikleri henüz tamamen bertaraf etmiş olduğu söylenemez. Bu noktaların yakın günlerde çıkarılacak olan sirkülerle aydınlığa kavuşturulacağı muhakkaktır.” ²²⁶
Ulus	05.08.1958	“280 kuruşta muhafaza edilen doların resmi kuruna 620 kuruş prim ödemek suretiyle doların fiati hakikatle 900 kuruşa çıkarılmaktadır. Bu suretle paramızın dış kıymeti iki misli düşürülmüş oluyor. Ancak eski borçların hariçteki devlet memurları maaşlarının, menkul sermaye iratlarının hangi kur üzerinden transfer edileceği hususu henüz meçhulümüzdür.” ²²⁷
Milliyet	06.08.1958	“İhracatta kademeli prim sistemi kabul edilmiştir. Yani krom, bakır ve afyon ihraç edenler dolar başına 210 kuruş ve üzüm, incir ve fındık ihraç edenler dolar başına 280 kuruş prim alacaklardır. Diğer ihraç mallarımızdan (mesela pamuk ve buğday gibi) ihraç edenler ise, 620 kuruş prim alacaklardır.” ²²⁸
Hürriyet	06.08.1958	“Memleket dâhilinde mali ve iktisadi istikrarı temin için tatbiki derpiş edilen tedbirleri de yürek ferahlığı ile karşılamak icabeder.” ²²⁹
Ulus	07.08.1958	“Piyasada tereddüt devam ediyor. Tüccar dolaşan rivayetlerin aydınlanmasını bekliyor. İktisadi kararlar günün mevzuu olmakta devam etmektedir. Piyasa yine tereddütlü bir gün geçirmiş ve bilhassa tüccar, derdine deva olacak merci aramıştır.” ²³⁰
Milliyet	08.08.1958	“Parada yapılan ayarlama davranışlarda büyük dikkati icabettiriyor. Paramızın dış kıymeti prim vermek suretiyle yüzde 322 nisbetinde düşürülürken başlıca iki noktanın göz önünde bulundurulduğu muhakkaktır: 1-) İhracatımızı arttırmak 2-) İthalatımızı azaltmak” ²³¹

²²⁵ **Milliyet Gazetesi**, 5 Ağustos 1958, s: 1

²²⁶ **Milliyet Gazetesi**, 5 Ağustos 1958, s: 2

²²⁷ **Ulus Gazetesi**, 5 Ağustos 1958, s: 3

²²⁸ **Milliyet Gazetesi**, 6 Ağustos 1958, s: 2

²²⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 6 Ağustos 1958, s: 2

²³⁰ **Ulus Gazetesi**, 7 Ağustos 1958, s: 1

²³¹ **Milliyet Gazetesi**, 8 Ağustos 1958, s: 1

Hükümete muhalif tavrıyla ve muhalefet partisi olan CHP'nin yayın organı olarak bilinen Ulus Gazetesi, 5 Ağustos 1958 tarihli sayısında diğer gazetelere nazaran sert üsluplu bir habere yer vererek, hükümeti ekonomik icraatlarından dolayı eleştirmiştir. 6 Ağustos 1958 tarihli Milliyet Gazetesinde yer alan haberin içeriğine bakıldığı zaman herkesin durumu daha net kavrayabilmesi için var olan durumu açıklama yönüne gidildiği görülmektedir. Milliyet Gazetesi 8 Ağustos 1958 tarihinde İktisat doktoru Haluk Cillov tarafından kaleme alınan köşe yazısını birinci sayfasına taşıyarak, krize karşı alınması gerekli önlemlere değinmiştir.

Krizin altına yaptığı etkiyi ifade eden bir haber şu şekilde yer bulmuştur:

Tablo 11. 1958 Krizinde “Piyasalar” ile İlgili Haber

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Akşam	07.08.1958	<i>“Altın istikrarsız. Altın piyasası istikrarsızdır. Dün Cumhuriyet Altınının fiatı 2 lira düşmüş, buna mukabil Reşatın fiatı 1 lira yükselmiştir. Serbest Piyasada Cumhuriyet 141,50, Reşat 173,00, İngiliz 175,00, külçe 21,00 liradan muamele görmüştür. Limanımızdan yapılan ihracat birdenbire durmuştur. Dün ihracat yapılmamıştır.”²³²</i>

Aynı şekilde krizin günlük yaşamı etkilemesine değinen Milliyet 13.08.1958 günü yapılan zamları birinci sayfasında yayınlamıştır. Yazılı basının olmazsa olmazı kâğıda yapılan zam, hemen hemen tüm gazetelerde birinci sayfadan ilan edilmiş, Milliyet bu haberi manşetine taşımıştır. Muhtelif ihtiyaç maddelerine yapılan zamlar ile ilgili haberler Tablo 12 ‘de verilmiştir.

Tablo 12. 1958 Kriz Döneminde Gazetelerdeki “Zam” Haberleri

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Hürriyet	08.08.1958	<i>“Tekel maddelerine zam yapılmayacak. Buna mukabil son ayarlamaların bazı sahalarda fiat artışlarına sebep olacağı sanılıyor. Dün toplanan Ticaret Odası Hükümet nezdinde teşebbüse geçiyor.”²³³</i>

²³² Akşam Gazetesi, 7 Ağustos 1958, s: 5

²³³ Hürriyet Gazetesi, 8 Ağustos 1958, s: 1

Milliyet	13.08.1958	“Akaryakit’a zam yapıldı. Artış ortalama yüzde 53. Otobüs, tramvay, taksi ve dolmuş ücretlerine de zam yapılması muhtemel” ²³⁴
Milliyet	14.08.1958	“Kâğıt fiyatına zam yapıldı. Yüzde 150 nisbetinde yapılan zamlarla gazete kâğıdının tonu 1000’den 2500 liraya çıktı.” ²³⁵

Tablo 13. 1958 Kriz Döneminde “Hükümet Tarafından Yapılan Açıklamalar”

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Akşam	05.08.1958	4 Ağustos 1958 tarihinde yaptığı açıklamada dönemin Maliye Bakanı Hasan Polatkan: “ABD’den 234 milyon, Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatından 100 milyon ve Para Fonu’ndan 25 milyon dolar olmak üzere Türkiye’ye 359 milyon dolarlık yardım yapılacaktır. Bu yardımın 44 milyon lirası A.B.D.’ne olan borçlara mahsup edileceğine göre 315 milyon dolar kullanılabilir meblağdır. Bundan başka Avrupa Tediye Birliğine olan borçlarımızın 1961 yılı sonuna kadar vadesi gelecek olan 400 milyon dolar, tecil edilmiştir” ²³⁶ demiştir.
Milliyet	09.08.1958	9 Ağustos 1958 tarihli Milliyet’in haberine göre “Milli Korunma Kanununun tadil edilmesiyle ilgili çalışmalara dünden itibaren Ticaret Vekâletinde başlanmıştır. Son iktisadi tedbirlerin tatbik şekilleri üzerinde tetkiklerde bulunan ilgili Daire Umum Müdürleri, dün sabahki toplantılarında bu karara varmışlar ve değişikliğin hangi esaslar üzerinde yapılması gerektiğini tesbite başlamışlardır. Bildirildiğine göre, Milli Korunma Kanununda aşağıdaki değişiklikler yapılacaktır: 1-) İthalat ve ihracatı tahdit eden maddeler 2-)Cezai hükümler 3-)Esnafın tabi tutulduğu formaliteler (Etiket meselesi ve defter usulü gibi) 4-)Fatura mecburiyeti ile ilgili kısımlar 5-)Kar hadlerine dair hükümler” ²³⁷

²³⁴ Milliyet Gazetesi, 13 Ağustos 1958, s: 1

²³⁵ Milliyet Gazetesi, 14 Ağustos 1958, s: 1

²³⁶ Akşam Gazetesi, 5 Ağustos 1958, s: 2

²³⁷ Milliyet Gazetesi, 9 Ağustos 1958, s: 5

Yaşanan iktisadi sıkıntının çalışan kesimin sıkıntısına dönüşmesi uzun sürmemiş, 11.08.1958 günü yayınlanan Ulus'ta çalışan kesimin sıkıntısına şu şekilde yer verilmiştir:

Tablo 14. 1958 Kriz Döneminde “Halkın Tepkisinin Ulus Gazetesine Yansıması”

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Ulus	11.08.1958	“İki yüz liman işçisi dün işbaşı yapmadı. Ücretleri az bulan ve günün Pazar olmasını ileri süren işçilerin hareketi polise aksetti.” ²³⁸

Krizin başlangıç tarihi olan 4 Ağustos 1958'den 14 Ağustos 1958'e kadar geçen 10 gün içinde gazetelerde yer alan haberlerde krizin halkın günlük yaşantısına etkisini bildirmekten çok hükümetin aldığı önlemleri okuyuculara duyurma görevi üstlenilmiştir. Bu durumdan hareketle yaşanan krizin hükümetin ekonomi politikalarına etkilerinin, vatandaşın yaşam sahasına etkilerinden daha fazla olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

4.3.3. 1978 Krizi

1973–1980 dönemlerinde kısmen dış şokların etkisi, kısmen ülke içindeki ekonomik bunalım sonucu enflasyon %100'e ulaşmış, ekonomik büyüme haddi sıfıra düşmüş ve ekonomi büyük bir krizin içinde kalmıştır. 1974 petrol şokları Türk ekonomisinin ithal maliyetini büyük ölçüde artırmıştır. Döviz ve enerji dar boğazları üretim hacminin yavaşlamasına sebep olmuştur. Bu durum, fazla kapasitelerin oluşmasına sebep olmuş ve bu da üretim maliyetini yükseltmiş, arzı daraltmıştır. Arz daralışı ve maliyetlerdeki artışlar karşısında toplam nakdi talep gereği kadar daralmamış ve böylece gittikçe artan bir hızla %100'ü aşan bir enflasyon dönemi yaşanmıştır.²³⁹

1978'de başlayan kriz ve onu takip eden istikrar programı boyunca, ekonomi ciddi bir resesyon ve işsizliğin yanında kargaşa da yaşamıştır. Dış dünyadan yansıyan etkiler olumsuzlaşırken, içeride bir taraftan serbestleşmeye uyum sağlama sorunları, diğer taraftan

²³⁸ **Ulus Gazetesi**, 11 Ağustos 1958, s: 1

²³⁹ **Yakup Kepenek-Nurhan Yentürk**, a.g.e., s: 182-191

her gün değişen idari kararlar kargaşa yaratmaya yeterken, tüm bunlara bir de her gün değişen faiz hadleri, döviz fiyatları ve görelî fiyatlar eklenince tam bir bunalım ortamı yaşanmıştır. Askerî rejimden kaynaklanan bunaltıcı siyasi ortama, ekonomide yaşanan kargaşa ve işsizlik ile iflasların eklenmesiyle durum daha da bunaltıcı hale gelmiştir.²⁴⁰ İstikrar programıyla girilen bu ortam, önceki kriz yıllarından pek de farklı değildir.

1978 Ekonomik Krizi'nin gazete manşetlerine ve gazete içeriğindeki haberlere yansımalarına bakıldığı zaman, 1958 krizine benzer bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Kriz ile ilgili haberler genellikle hükümetin alacağı para yardımı, bu yardım ile ilgili hükümet cephesinden yapılan açıklamaların okuyucuya aktarıldığı haberlerdir. Kısmi olarak krizin günlük yaşama yaptığı etkiyi içeren haberleri görmek de mümkündür.

Bu dönemde yayınlanmakta olan başlıca gazeteler; Milliyet, Hürriyet, Tercüman ve Cumhuriyettir. Krizin başlangıç tarihi olan 11 Nisan 1978 ve 12 Nisan 1978'i takip eden gün gazetelerde yer alan haberler şöyledir:

Tablo 15. 1978 Kriz Döneminde "Hükümet Tarafından Yapılan Açıklamalar"

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Cumhuriyet	12.04.1978	"Başbakan Ecevit, ekonomi bir yıl sonra düzelecek dedi." ²⁴¹
Hürriyet	17.04.1978	"1978 programı yayınlandı, kalkınma hızı %6,1 öngörüldü." ²⁴²

²⁴⁰ Gülten Kazgan, a.g.e., s: 205

²⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Nisan 1978, s: 3

²⁴² Hürriyet Gazetesi, 17 Nisan 1978, s: 1

Tablo 16. 1978 Kriz Döneminde Milliyet Gazetesinde Yer Alan Yorumlar

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Milliyet	11.04.1978	<i>“Dünya Bankası heyetiyle görüşmelere başlandı. Dünya Bankasından 450 milyon dolar kredi isteniyor. OECD Yardım Konsorsiyumu ile görüşmeler Mayıs 'ta Paris 'te sürdürülecek.”²⁴³</i>
Milliyet	16.04.1978	<i>“6 yabancı banka, yeni kredi vermeyi ve borçlarımızı ertelemeyi ilke olarak kabul etti. 1978 yılı sonuna kadar ödemek zorunda olduğumuz 2,5 milyar dolarlık borç 7 yılda ödenecek, ilk 3 yıl ödemesiz süre olacak.”²⁴⁴</i>

Tablo 17. 1978 Kriz Döneminde “Piyasalar” İle İlgili Haberler

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Tercüman	19.04.1978	<i>“Serbest piyasada döviz fiyatları, dün resmi kurların değerine yakın bir düzeyde düşerken, altın fiyatlarında da önceki günlerde görülen gerilemeler dün en yüksek düzeye erişmiştir.”²⁴⁵</i>

Tablo 18. 1978 Krizine Uzman Yaklaşımı

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Milliyet	23.04.1978	<i>“İktisadi Kalkınma Vakfı Başkanı Ertuğrul Soysal: Ekonominin ve sanayiİN kötü gitmesi hükümetin başını yiyebilir.”²⁴⁶</i>

Geçmişte yaşanan krizlerden edinilen tecrübeler ile ekonomik kriz haberlerini en yalın haliyle okurlarına aktarmaktan vazgeçen gazeteler, kriz havasını daha ılımlı hale getirmek için basit ve iyimser haberlere yer vermişlerdir. Çünkü siyasi açıdan kaynaklı ve her gün birkaç ölüm haberinin yer aldığı gazete haberlerine bir de ekonomik kriz ile ilgili karamsar

²⁴³ **Milliyet Gazetesi**, 11 Nisan 1978, s: 1

²⁴⁴ **Milliyet Gazetesi**, 16 Nisan 1978, s: 1

²⁴⁵ **Tercüman Gazetesi**, 19 Nisan 1978, s: 1

²⁴⁶ **Milliyet Gazetesi**, 23 Nisan 1978, s: 1

haberlerin eklenmesi toplumsal buhranı arttırabilir, sorunu içinden çıkılması daha güç hale getirebilirdi. Bu durumu doğru yorumlayan gazeteler de ekonomi haberlerinde “kriz” sözcüğünü kullanmamışlar, vadesi dolan borçların ödenmemesinden kaynaklanan durgunluktan bahsederek, alınacak borç ile bu durgunluğun yerini hızlı bir devinime bırakacağını işlemişlerdir.

4.3.4. 2000–2001 Krizleri

2000–2001 yılı medyanın dördüncü kuvvet olma yetisini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasının zirve yaptığı bir dönemdir. 1960’larda sanayileşmeyle birlikte gözlenmeye başlayan bu durum, 2000’li yılların başına gelindiğinde Türk basınının adeta temel özelliği haline gelmiştir. Neredeyse her medya patronunun bir bankasının olmasının yaygın olduğu bu dönemde holdingleşmenin asıl amacı; bilgiye, gündeme, yönlendirme gücüne ve ekonomik güce sahip olma arzusudur.

Bu bölümde Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin Zaman, Hürriyet ve Sabah Gazeteleri tarafından nasıl yorumlandığı anlatılacaktır. Araştırma için bu üç gazetenin tercih edilmesindeki ortak amaç; tirajlarının yüksek seviyelerde olması, sahiplik ilkesi ve bilinirliklerinin yaygın olmasının yanında farklı okur profiline hitap etmeleridir.

Zaman Gazetesi; yüksek tirajlara sahip olmasının yanında diğer iki gazetenin hedef kitlelerinden farklı bir kitleyi hedeflediği için tercih edilmiştir.

Hürriyet Gazetesinin tercih edilme sebebi ise; tirajlarının yüksekliğinin yanında, bağlı bulunduğu medya kuruluşunun sahip olduğu diğer gazeteler arasında “Amiral Gemisi” olarak adlandırılarak grubun en ünlü gazetesi olmasıdır.

Sabah Gazetesi de yine sahiplik ilkesi açısından farklı bir kuruluşun ürünü olması, tirajlarının yüksekliği ile bilinirliğinin yaygın olması ve aynı zamanda dönemin iktidarının dünya görüşüne yakın bir yayın politikası izlemesi sebebiyle tercih edilmiştir.

Tablo 19. 2001 Yılı Günlük Ortalama Tiraj Bilgileri

GAZETELER	TİRAJ
HÜRRİYET	475,261
POSTA	389,916
MİLLİYET	338,140
SABAH	313,209
TÜRKİYE	254,447
ZAMAN	200,858
FANATİK	168,254
AKŞAM	167,561
TARAFTAR FOTOMAÇ	160,462
TAKVİM	158,046
GÜNEŞ	148,594
GÖZCÜ	132,853
CUMHURİYET	41,877
RADİKAL	40,507
YENİ ŞAFAK	40,415
MİLLİ GAZETE	13,427
FİNANSAL FORUM	9,600
DÜNYA	3,039
HÜRSES	1,527
TURKISH DAILY NEWS	1,487

Kaynak: Bileşim Araştırma Şirketi 2001 Yılı İlan Gelirleri Raporları, YAYSAT Aylık Tiraj Raporları

Kasım 2000 krizinin ilk günleri olan 22–23 Kasım’da, gazetelerin mevcut durumu ele alışına baktığımız zaman ekonomik krizin ciddi bir şekilde başladığını görmekteyiz.

Tablo 20. Kasım 2000 Krizi Döneminde “Borsa ve Para Piyasaları ile İlgili Haberler”

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Hürriyet	22.11.2000	“Hazine son bir yılın en yüksek faiziyle borçlandı.” ²⁴⁷
Zaman	23.11.2000	“Borsa gitti geldi. Sabah seansında 10,333 puana kadar değer kaybı yaşayarak adeta çöken Borsa, gün içinde gelen olumlu açıklamalarla toparlandı.” ²⁴⁸
Sabah	24.11.2000	“Piyasaya hayat öpücüğü! Dedikodularla başlayan tedirginlik dün depreme dönüştü. Piyasadan 1,5 milyar dolar talebi geldi. 1 günde piyasadan çıkan 1 katrilyon lira gecelik faizi yüzde 250’ye fırlattı, Ankara olağanüstü toplantı yaptı. Rahatlatan açıklamalar ve Merkez Bankası’nın 11 ay sonra ilk kez gecelik repo ile para vermesi, sistemi rahatlattı.” ²⁴⁹
Zaman	24.11.2000	“Mali hastalık var. Önceki gün başta borsa’da olmak üzere piyasalarda yaşanan panik havasının azalmasına rağmen, yatırımcılar üzerindeki tedirginlik halen devam ediyor.” ²⁵⁰
Sabah	28.11.2000	“Paranın ateşi sönmüyor! Hazine, nakite sıkışan piyasaya destek için 1997’den sonra ilk kez geri alım ihalesi yaptı, bankalara 410 trilyon kaynak yarattı. Ama dövize 630 milyon dolarlık talep gelince istenilen rahatlama olmadı. Faizler yüksek seviyesini korudu, borsada düşüş sürdü.” ²⁵¹
Hürriyet	28.11.2000	“Merkez Bankası bastırды faiz 100’ün altına indi. Geçen haftaki gerginlikten sonra, bu hafta para piyasaları Merkez Bankası’nın yeni düzenlemelerinin, açtığı ihalelerin etkisiyle başladı. Ancak gün içinde bankaların dolar talebi, Merkez Bankası’nın disonibilite düzenlemeleri, Arjantin ekonomisinin Türkiye üzerindeki etkisi ve gün içinde Merkez Bankası tarafından yapılan ‘geri alım’ ve ‘kesin alım’ ihalelerindeki miktarın düşük olması faizleri dalgalandırdı.” ²⁵²
Sabah	29.11.2000	“Paranın ağladığı gün! Piyasalardaki depremin dineceği umulurken, dün 1,2 milyar dolar daha talep geldi. Bu talep piyasaların toparlanma umudunu yok etti.” ²⁵³

²⁴⁷ Hürriyet Gazetesi, 22 Kasım 2000, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁴⁸ Zaman Gazetesi, 23 Kasım 2000, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁴⁹ Sabah Gazetesi, 24 Kasım 2000, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁵⁰ Zaman Gazetesi, 24 Kasım 2000, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁵¹ Sabah Gazetesi, 28 Kasım 2000, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁵² Hürriyet Gazetesi, 28 Kasım 2000, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁵³ Sabah Gazetesi, 29 Kasım 2000, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

Hürriyet	29.11.2000	<i>“Borsa bir günde bir yıl geriye gitti. Para piyasalarında dün tekrar yükselen tansiyonun borsadaki faturası ağır oldu. İMKB Endeksi, dün 955 puan birden düşerek, 1999 yılı Aralık ayındaki seviyesine geriledi.”</i> ²⁵⁴
Sabah	01.12.2000	<i>“Cari açıkta rekor düşüş! Cari denge, Eylül ayında 51 milyon dolar açık verdi.”</i> ²⁵⁵
Zaman	01.12.2000	<i>“Fırtına dinmedi! Hükümetten yapılan açıklamalara rağmen piyasalardaki kriz devam etti. Bankaların döviz alımları dün 6 milyar doları aşarken, İnterbank'ta gecelik faizler yüzde 400'e fırladı.”</i> ²⁵⁶
Hürriyet	08.12.2000	<i>“Kriz faturası 7 milyar dolar. Finansal piyasalarda patlak veren ve IMF ve Dünya Bankasının acil desteğiyle aşılacak krizin Merkez Bankasına faturası yaklaşık 7 milyar dolar olarak belirlendi.”</i> ²⁵⁷
Sabah	14.12.2000	<i>“Gerginlik piyasaya yansdı. Piyasada moraller, Fazilet Partisinin kapatılma davası ve polis yürüyüşü ile doruğa tırmanan gerginlikle iyice bozuldu. Dün karamsar bir havada güne başlayan borsa yüzde 6,4 düştü, gecelik repo faizleri yeniden yüzde 187'ye tırmandı.”</i> ²⁵⁸

Krizin ilk beş günü gazete haberlerine yoğun bir şekilde yansımış, bazı haberler okuyucuyu tüm gerçeklerden haberdar etmek için hazırlanmışa, bazıları da mevcut duruma yapılan müdahaleler ile var olan sıkıntının hafifleyeceğinden bahsederek okuyucuyu tedirginlikten alıkoyma adına hazırlanmışa benzemektedir. Kasım ayının son günlerinde kriz şiddetini arttırmış, gazetelerde bu şiddet karşısında vatandaş bilinçlendirme ve uyarma yoluna gitmişlerdir.

Hükümetin krize yaklaşımı Tablo 24'te de gösterildiği üzere krizin geçtiğini söyleyen Başbakan, gelecek yardım ile kötüye giden durumun düzeleceğinden bahsederek Türkiye'nin bölgedeki önemine vurgu yapmıştır.

²⁵⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 29 Kasım 2000, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁵⁵ **Sabah Gazetesi**, 1 Aralık 2000, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁵⁶ **Zaman Gazetesi**, 1 Aralık 2000, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁵⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 8 Aralık 2000, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁵⁸ **Sabah Gazetesi**, 14 Aralık 2000, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

Tablo 21. Kasım 2000 Krizi Döneminde “Hükümet Tarafından Yapılan Açıklama”

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Sabah	06.12.2000	“Mali krizdeki son durumu ‘kâbus gibiydi, geçti’ sözleriyle değerlendiren Başbakan Ecevit, IMF’nin cömert davranacağını belirterek, ‘bizi gözden çıkaramıyorlar’ dedi.” ²⁵⁹

Krizin son günlerinde gazeteler, kriz süresince neler yaşandığı, krizin nelere mâl olduğu, kriz sayesinde temel/muhtelif ihtiyaç maddelerinden hangilerine zam geleceği konusunda haberler hazırlayarak, vatandaşları bilgilendirme yoluna gitmişlerdir.

Tablo 22. Kasım 2000 Krizi Döneminde Zaman Gazetesindeki “Zam” Haberi

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Zaman	08.12.2000	“Fatura vatandaşa çıktı. IMF’nin isteği doğrultusunda vergi gelirlerini artırmayı hedefleyen hükümet, bazı hizmetlerden alınan KDV ile telefon, motorlu taşıt gibi vergilerin oranını artırıyor.” ²⁶⁰

Tablo 23. Kasım 2000 Krizi Döneminde Gazetelerde Yer Alan Yorumlar

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Hürriyet	24.11.2000	“Kulaklar çekildi, piyasa sakinledi. Önceki gün Merkez Bankası, Bankacılık Üst Kurulu ve Hazine tarafından yapılan, ‘panik yaratan bedel öder’ uyarısı, fısıltı gazetesini biraz olsun susturdu.” ²⁶¹
Zaman	30.11.2000	“Kemer sıkmaya devam! Dünya Bankası Türkiye raporunda, sosyal güvenlik, bankacılık, tarım sektörlerindeki reformların kararlılıkla devam etmesi gerektiği vurgulandı.” ²⁶²

²⁵⁹ Sabah Gazetesi, 6 Aralık 2000, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁶⁰ Zaman Gazetesi, 8 Aralık 2000, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁶¹ Hürriyet Gazetesi, 24 Kasım 2000, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁶² Zaman Gazetesi, 30 Kasım 2000, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

Krizin ilk günlerinde Sermaye Piyasası Kurulu Başkanının yaptığı açıklamanın, heyecanı dindirmeye ve istikrarın düşüşünü engellemeye yönelik bir açıklama olduğunu Tablo 24’te görmekteyiz.

Tablo 24. Kasım 2000 Krizine “Uzman Yaklaşımı”

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Hürriyet	23.11.2000	“ ‘Paniğe kapılmayın, sabırlı olun.’ SPK’nın yeni başkanı Doğan Cansızlar, piyasalardaki tedirginliğin gereksiz olduğunu söyledi. Cansızlar, küçük yatırımcılara ‘sabırlı olun’ mesajı verdi.” ²⁶³

19 Şubat 2001’de Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasındaki tartışma sayesinde Kasım kriziyle zaten hassas olan piyasalar altüst olarak döviz krizi başlamıştır. Kasım krizinde TL pozisyonunu koruyan insanların da Şubat’ta dövizde hücum etmeleri sonucu döviz kuru üzerindeki baskı artmış, Merkez Bankası krizi izleyen iki gün boyunca rezervlerini eritmiş, ancak 22 Şubat 2001 tarihinde, döviz kuru çıpasının yürürlükten kaldırılıp dalgalı kura geçildiğini ilan etmek zorunda kalmıştır.²⁶⁴

Şubat 2001’de yaşanan krizde de bu üç gazetenin kriz yaklaşımlarında büyük bir değişikliğin olmadığı gözlenmektedir. Hürriyet ve Zaman gazeteleri Kasım 2000’de olduğu gibi hükümeti hedef tahtasına koyan, görece tarafsız bir tavır sergilerken; Sabah Gazetesi ise hükümeti suçlu göstermekten geri duran bir yayın anlayışını benimsediği görülmektedir.

Üç gazetede yer alan haber başlıkları ve içeriklerinin başlıcalarına bakacak olursak;

²⁶³ Hürriyet Gazetesi, 23 Kasım 2000, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁶⁴ Bülent Güloğlu, a.g.m.,s: 526

Tablo 25. Şubat 2001 Krizi Döneminde “Borsa ve Para Piyasaları ile İlgili Haberler”

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Hürriyet	20.02.2001	“Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında dün MGK toplantısında yaşanan gerginliğin faturası piyasaya patladı. Kavga açığa çıkınca iki saatte 4,9 milyar dolar kaçtı. Borsa günü yüzde 14,6 eriyerek, 1486 puan düşüyle kapattı. Repo piyasasında gecelik faizler yüzde 40’tan yüzde 760’a fırladı.” ²⁶⁵
Sabah	20.02.2001	“1 dakikada yıkıldı. Sezer ve Ecevit arasında çıkan üslup krizi, hazinenin 4,4 milyar dolarlık rekor miktardaki iç borçlanma ihalesi öncesi, piyasaları darmadağın etti.” ²⁶⁶
Zaman	21.02.2001	“Kriz faizleri patlattı. Devletin zirvesinde yaşanan kriz, faizleri ateşledi. Hazine ihalesinde faiz yıllık yüzde 144’e çıkarken, repo faizi yüzde 3000, İnterbank(*) gecelik faizi yüzde 2300’le rekor seviyeye ulaştı.” ²⁶⁷
Hürriyet	22.02.2001	“Faiz de tarihi rekora uçtu: Yüzde 7500. Devletin zirvesinde yaşanan gerginliğin ateşlediği ekonomik kriz, dün piyasaları alt üst etti. Gecelik faizler tarihinin en yüksek seviyelerine, İnterbank piyasasında yüzde 6200’e, repo piyasasında ise 7500’e fırladı.” ²⁶⁸
Sabah	22.02.2001	“Yatırımcının 11 milyar doları buharlaştı. Siyasi krizin ekonomik çöküşe dönüşmesi, İMKB’ye tarihinin en trajik düşüşünü yarattı.” ²⁶⁹
Hürriyet	23.02.2001	“Dolar: 963,943 lira, Faiz: Yüzde 5,200. Dalgalı kurun ilk günü 22 Şubat şokuna dönüştü, dolar fırladı, faizin ateşi düşmedi.” ²⁷⁰

²⁶⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 20 Şubat 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁶⁶ **Sabah Gazetesi**, 20 Şubat 2001, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁶⁷ **Zaman Gazetesi**, 21 Şubat 2001, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

(*)Bankalar arası para piyasasını ifade eden terimdir. Bankalar kendi aralarında da para alışverişinde bulunabilirler. Bu paraların faizi gecelik (overnight) olarak hesaplanır. İnterbank faiz oranının düşmesi piyasadaki para bolluğunu gösterir. Faizlerin uzun süre düşük seyretmesi durumunda dövize olan talep canlanabilir. Oranlar yükseldiğinde ise piyasada para darlığı olduğu anlaşılır. Nakit para sıkıntısı çeken bankalar, İnterbank piyasasında yüksek faizle borçlanmak yerine ellerindeki döviz bozdurmayı tercih ederler. Bu nedenle piyasadaki döviz miktarı artar ve döviz kurları aşağı çekilir. (<http://www.finanshaber.org/finans-terimleri-sozlugu/i-i/interbank-nedir>)

²⁶⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 22 Şubat 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁶⁹ **Sabah Gazetesi**, 22 Şubat 2001, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁷⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 23 Şubat 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

Gazeteler; ekonomik krizin tek sebebinin Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında yaşanan siyasi kriz olduğu havasını vermişlerdir. Hâlbuki yaşanan her iki kriz de 1999 yılından itibaren uygulanan maliye politikalarının sonucudur ve 19 Şubat günü devletin zirvesinde yaşanan kriz bardağı taşıran son damla olmuştur.

Krizin başlamasını takiben iş insanlarından oluşan sivil toplum kuruluşları ardı ardına mevcut durumdan duydukları tedirginliklerini dile getirmişler ve bu da gazetelere Tablo 26'da belirtildiği gibi yansımıştır.

Tablo 26. Şubat 2001 Krizine Uzman Yaklaşımı

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Zaman	20.02.2001	<i>“Ekonomi kriz kaldırmaz. Ekonominin bıçak sırtında olduğu bir dönemde yaşanan Ankara'daki siyasi kriz, işadamlarını ayağa kaldırdı. İşadamları sorunun bir an önce çözülmesini istedi.”²⁷¹</i>
Hürriyet	21.02.2001	<i>“İş dünyası şokta! Milli Güvenlik Kurulu'nda Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında patlak veren kriz, iş dünyasını tedirgin etti. İş dünyası örgütleri, kasımda yaşanan mali krizin yaraları sarılmadan, bu kez siyaset merkezli bir gerginliğin piyasalarda yarattığı şokun Türkiye'ye büyük zarar vereceği görüşünde birleşiyor.”²⁷²</i>

Krizin en hareketli günlerinde gazeteler, ekonomiyi yönetenleri ve bizzat ekonomide meydana gelen ani değişiklikleri haber edinmekten ziyade, kendi cebinin ekonomisini idare etmeye çalışan vatandaşı aydınlatma yoluna giderek; temel/muhtelif ihtiyaç maddelerine yapılan zamlara değinmişler, o dönemde yaygınlaşmaya başlayan kredi kartı kullanımına dikkat etmeleri konusunda okuyucularını uyarılmışlardır.

²⁷¹ Zaman Gazetesi, 20 Şubat 2001, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁷² Hürriyet Gazetesi, 21 Şubat 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

Tablo 27. Şubat 2001 Krizi Döneminde Gazetelerdeki “Zam” Haberleri

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Zaman	27.02.2001	“Piyasalar durdu! Kriz öncesinde 450 bin liradan satılan şekerin kilosu, krizden sonra 600 bin liraya çıktı. Toptancılar bayram hazırlığı yapan esnafa mal vermedi. Dolar kuru üzerinden Türkiye’ye giren Marlboro ve Parliament gibi yabancı sigaralar krizden sonra 1 milyondan 1 milyon 400 liraya çıktı. Beyaz eşya sektörü krizden önce ayakta durmak için başlattığı taksitli satışları ve sevkiyatları durdurdu. Birçok üründe etiketler yenilendi.” ²⁷³
Hürriyet	01.03.2001	“Şimdi de zam dalgası! Devalüasyon sonrasında beklenen zam Tekel’den sonra akaryakıt, doğalgaz ve elektrik yüzde 10 zamlandı.” ²⁷⁴
Zaman	01.03.2001	“Ekonomik kriz Türkiye’yi derinden sarstı. Bir gecede fakirleşen insanlar kara kara borçlarını nasıl ödeyeceklerini, geçimlerini nasıl sağlayacaklarını düşünüyorlar.” ²⁷⁵
Sabah	14.03.2001	“Benzine zam beklenmiyor. Dünya petrol fiyatlarındaki yüzde 30’a yakın düşüş, Türkiye’ye yaradı. Dünyada varili 32 dolardan 25 dolara düşen petrol, Türkiye’de devalüasyondan doğan fiyat artışını hemen hemen karşılıyor.” ²⁷⁶
Hürriyet	14.03.2001	“Tüp gaz ve Oto gaza zam! Halk arasında tüp gaz olarak bilinen, likit petrol gazının (LPG) perakende satış fiyatları yeniden belirlendi.” ²⁷⁷

Kasım 2000 ve Şubat 2001’de yaşanan iki mali krizin ardından Başbakan Ecevit tarafından Türkiye’ye davet edilen Kemal Derviş, 22 yıllık hizmeti olan Dünya Bankası’ndaki görevinden ayrılarak 3 Mart 2001’de Bülent Ecevit Hükümeti’nin Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı görevini üstlenmiştir. Türk finans sisteminin radikal bir şekilde yeniden yapılanmasını sağlamak amacıyla çalışmalarına başlayan Derviş ile ilgili haberlere yer veren gazeteler, onu adeta kurtarıcı olarak lanse etmişlerdir.

²⁷³ Zaman Gazetesi, 27 Şubat 2001, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁷⁴ Hürriyet Gazetesi, 1 Mart 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁷⁵ Zaman Gazetesi, 1 Mart 2001, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁷⁶ Sabah Gazetesi, 14 Mart 2001, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁷⁷ Hürriyet Gazetesi, 14 Mart 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

Tablo 28. Şubat 2001 Krizi Döneminde “Hükümet Tarafından Yapılan Açıklamalar”

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Sabah	02.03.2001	<i>“Krizi aşarız! Kemal Derviş ayağının tozuyla güven mesajı verdi: Türkiye bu krizden mutlaka kurtulacaktır. Hiçbir zorluk görmüyorum.”</i> ²⁷⁸
Hürriyet	05.03.2001	<i>“Sıkıntılı 3–4 haftayı atlarsak önümüz açıılır. Devlet Bakanı Kemal Derviş, ‘önümüzdeki en büyük sıkıntı 3–4 hafta. Bu 3–4 haftayı atlarsak, bence yolumuz açılacak’ dedi. Derviş, enflasyonun önümüzdeki iki ay yüksek çıkacağını söyledi.”</i> ²⁷⁹
Hürriyet	15.03.2001	<i>“Haziran umudu! Derviş’ten üç aşamalı kurtuluş planı! Devlet Bakanı Kemal Derviş’in dün açıkladığı üç aşamalı paket, Türkiye ekonomisinin haziran ayı sonunda normale dönmesini öngörüyor.”</i> ²⁸⁰
Zaman	15.03.2001	<i>“İşte acil önlemler: 1- Bankacılık sektörüne ilişkin tedbirler süratle alınarak, malî piyasalarda belirsizlik azaltılacak ve kriz ortamından en kısa sürede çıkılacak. 2- Özellikle faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanması sağlanacak, ekonomik birimlere orta vadeli perspektif kazandırılmış olacak. 3- Makroekonomik dengeler tesis edilerek ekonomide yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme ortamı sağlanacak.”</i> ²⁸¹
Hürriyet	20.03.2001	<i>“Yazdan sonra düze çıkarız. Devlet Bakanı Kemal Derviş, ekonomik programın çerçevesi konusunda IMF ile anlaşmaya varıldığını, niyet mektubunun nisan sonunda IMF İcra Kurulu’nda görüşülebileceğini açıkladı. Derviş, ‘Yılsonuna doğru aylık enflasyon yüzde 2’nin altına iner. Yaz sonunda ekonomide büyümeye geçeriz’ dedi.”</i> ²⁸²

Tablo 28’de dikkat edilmesi gereken önemli nokta, hükümet tarafından yapılan açıklamaları gazetelerin ılımlı yorumlarıyla aktardıkları görülmektedir.

Krizin başlangıç tarihi olan 19 Şubat 2001 ile 20 Mart 2001 tarihi arasındaki bir aylık dönemin başlangıcındaki haber içerikleri ile son dönemlerindeki haber içerikleri arasında farklılıklar görülmektedir. Özellikle Mart ayı başında Kemal Derviş’in Türkiye’ye gelmesinden sonra umut içeren haberlere yer veren gazetelerin, kriz karşısında alınan

²⁷⁸ **Sabah Gazetesi**, 2 Mart 2001, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁷⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 5 Mart 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁸⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 15 Mart 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁸¹ **Zaman Gazetesi**, 15 Mart 2001, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁸² **Hürriyet Gazetesi**, 20 Mart 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

önlemleri sayfalarına taşıdıkları gözlenmektedir. Bu durum Tablo 29’da net bir şekilde görülmektedir.

Tablo 29. Şubat 2001 Krizi Döneminde Gazetelerde Yer Alan Yorumlar

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Sabah	21.02.2001	“Hükümet Kasım’daki krizden ders almamış!” ²⁸³
Zaman	23.02.2001	“5 Nisan 1994’teki gibi. Döviz piyasalarında yaşanan hareketlilik, 5 Nisan 1994 tarihini hatırlattı. Tansu Çiller’in başbakanlığında 5 Nisan 1994 tarihinde alınan kararlarla döviz piyasası hareketlenmiş ve dolar 27 bin liradan 40 bin liraya çıkmıştı.” ²⁸⁴
Sabah	23.02.2001	“Türkiye bir günde yüzde 40 fakirleşti. Kurlar serbest kalınca, 3 bin 100 dolar olan milli gelir, 1,860 dolara geriledi. Demirel’in deyişiyle, ‘Con Ahmet’in devri daim makinesi durdu.’ ” ²⁸⁵
Hürriyet	24.02.2001	“Ziraat, emekli maaşını geç ödedi. Ziraat Bankasının ödemeleri geciktirmesi SSK emeklisini zora soktu. Dün sabah erkenden bankaya giden pek çok emekli de ‘paramız yok’ denilerek geri çevrildi.” ²⁸⁶
Sabah	28.02.2001	“Kartzedede olmayın! Türkiye’de 13,4 milyon kredi kartı var. Kart sahiplerinin bankalara borcu ise 2,3 katrilyon lira. Kartınızı doğru kullanın, dizinizi dövmeyin.” ²⁸⁷
Sabah	18.03.2001	“Şirketler 2000’i özleyecek. Ekonomik program ve ardından yaşanan büyük Kasım Krizi şirketlerin 2000 yılı bilançolarına olumsuz yansdı. 67 şirket zarar açıklarken, 65 şirketin de karı düştü.” ²⁸⁸
Zaman	19.03.2001	“Kriz bilançolara yansdı. 2 Kasım’dan bu yana Borsa’ya şirket girişi olmadı. Şirketlerin Borsa’nın yükselmesini bekledikleri gözleniyor.” ²⁸⁹
Sabah	19.03.2001	“Piyasalara nefes aldıracak hafta. Hükümetin bu hafta atacağı kritik adımlar, kriz sonrası ekonominin hangi dengeler üzerinde yürüyeceğini daha net şekilde ortaya koyacak.” ²⁹⁰

²⁸³ Sabah Gazetesi, 21 Şubat 2001, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁸⁴ Zaman Gazetesi, 23 Şubat 2001, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁸⁵ Sabah Gazetesi, 23 Şubat 2001, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁸⁶ Hürriyet Gazetesi, 24 Şubat 2001, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

²⁸⁷ Sabah Gazetesi, 28 Şubat 2001, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁸⁸ Sabah Gazetesi, 18 Mart 2001, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

²⁸⁹ Zaman Gazetesi, 19 Mart 2001, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

²⁹⁰ Sabah Gazetesi, 19 Mart 2001, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

Ülkemizin yaşadığı bu çok önemli krizin dış basına yansımalarına da kısaca değinecek olursak, dünyada sayıca fazla okuyucuya sahip olan belli başlı gazetelerin haberleri şöyledir:

Tablo 30. Şubat 2001 Krizine “Dış Basının” Yaklaşımı

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Washington Times	24.02.2001	“TL yüzde 27 devalüe! Türk lirası 27 oranında devalüe edildi. Türk Hükümeti Perşembe sabahı sabit kur sisteminden vazgeçip kuru dalgalanmaya bıraktı Türkiye, kuru serbest bırakarak, istikrar politikasının en önemli enstrümanlarından birini devre dışı bıraktı.” ²⁹¹
Wall Street Journal	24.02.2001	“Programın bel kemiği kırıldı. Türkiye TL’yi dalgalanmaya bıraktı. Reform programının bel kemiği kırıldı.” ²⁹²
La Stampa	24.02.2001	“Ankara kırmızı alarında... Türkiye’de ekonomik deprem yaşıyor. İstanbul borsası yüzde 18 kaybedince, yankısı Moskova’da hissedildi. Ankara kırmızı alarm veriyor. İflasın eşiğine gelindi. Krizin dalgası yakın komşularını da vurdu.” ²⁹³
La Repubblica	25.02.2001	“Zor günler bekliyor! Sezer-Ecevit sürtüşmesi sonrası Türkiye’de büyük kriz çıktı. Borsanın çöktüğü, anayasal kavga ülkeyi kaosa sürükledi. Türkiye’yi zor günler bekliyor.” ²⁹⁴
Washington Post	25.02.2001	“Kaos yaratıldı! Türkiye’deki kavga gelişmekte olan piyasaları endişelendiriyor. Başbakan Bülent Ecevit’in Cumhurbaşkanı ile kavgası, para piyasalarında kaos yarattı. Şimdi, krizle başa çıkabilmek için kararlar alınıyor.” ²⁹⁵
New York Times	26.02.2001	“Hükümet tehdit altında... Derinleşen siyasi kriz Türkiye’de piyasaları sarstı. Hisse senetleri çöktü faiz oranları yüzde 6100’e fırladı. Kriz reform paketi ve koalisyon hükümetini tehdit ediyor. Pek çok kişi, krizin, halkın ve yatırımcının güvenini sarstığı görüşünü paylaşıyor.” ²⁹⁶

²⁹¹ **The Washington Times**, 24 Şubat 2001, <http://www.washingtontimes.com/news/archives>

²⁹² **Wall Street Journal**, 24 Şubat 2001, http://online.wsj.com/public/page/public_home_search.html

²⁹³ **La Stampa**, 24 Şubat 2001, <http://www.bib.uab.es/premsa/be.php?v=295/La-Stampa>

²⁹⁴ **La Repubblica**, 25 Şubat 2001, <http://www.bib.uab.es/premsa/be.php?v=294/La-Repubblica>

²⁹⁵ **The Washington Post**, 25 Şubat 2001, <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/newssearch/>

²⁹⁶ **The New York Times**, 26 Şubat 2001, <http://www.nytimes.com/ref/membercenter/nytarchive.html>

Financial Times	26.02.2001	<i>“Doğru karar! Döviz kurunun serbest bırakılması kararı, yaşanan şartların büyük baskısı altında alınmış en doğru karardır.”²⁹⁷</i>
Guardian	26.02.2001	<i>“Gelecek olumsuz etkilenecek! Krizin derinleşmesi 65 milyon nüfuslu Türkiye'nin Batı'ya bağladığı geleceği olumsuz etkileyecek!”²⁹⁸</i>
Liberation	27.02.2001	<i>“Türkiye 1 yıl kaybetti. Türkiye’de siyasi ve mali kriz istikrarsızlığa yol açtı. Türkiye uluslar arası güven açısından en az bir yıl kaybetti.”²⁹⁹</i>
Corriere Della Sera	27.02.2001	<i>“5 milyar dolar yandı. Türkiye’de borsa çöktü, kaos yaşıyor. Bir anda 5 milyar dolar yandı. Gecelik repo yüzde 5 binlerde. IMF ile anlaşma sallantıda. Bir kavga Türkiye’yi tüketti.”³⁰⁰</i>

Dış basın kaynakları da krizin asıl sebebini Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında yaşanan siyasi krize dayandırmaktadırlar. Türk basını gibi dış basın da krizin sebebini yanlış yorumlama yoluna gitmiştir. Fakat hem Türk basını hem de dünya basını krizin varlığını, şiddetini ve sebep olacağı tahribatı hakkında, genelde, objektif yorumlar yapmışlardır. Yani krizi göz ardı etme gibi bir durum söz konusu değildir. Bu da okuyucuyu konu hakkında bilgilendirmeye yardımcı olmuştur.

Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, finansal nitelikteki krizler olmalarına karşın, bu krizlerin temelindeki esas neden Türkiye’de gittikçe artan kamu açıklarıdır. Bunun yanında, iyi denetlenmeyen ve zayıf yapılı bankacılık sektörü, ödemeler bilançosuyla ilgili olarak; gittikçe artan cari açık, sıcak para kaçıışı, spekülasyon saldırları sonucu rezervlerdeki azalma şeklinde kendini gösteren problemler, siyasal istikrarsızlıklar, kamu sektöründeki yolsuzluklar ve seçim dönemlerinde uygulanan popülist politikalar, krizlerin altında yatan temel nedenlerdir. Sonuçta; uygulanan yanlış ekonomi politikaları ile devleti yönetenlerin aralarındaki çekişmenin yol açtığı krizin ülkeye maliyeti oldukça yüksek olmuştur. Devletin en üst mevkiinde patlayan böyle bir krizden piyasaların ve buna bağlı olarak uygulanan makro ekonomik istikrar programının etkilenmemesi mümkün olmamıştır.

²⁹⁷ **Financial Times**, 26 Şubat 2001, <http://www.ft.com/servicecenters/help/search>

²⁹⁸ **Guardian**, 26 Şubat 2001, <http://archive.guardian.co.uk/>

²⁹⁹ **Liberation**, 27 Şubat 2001, <http://www.liberation.fr/archives/english>

³⁰⁰ **Corriere della Sera**, 27 Şubat 2001, <http://www.corriere.it/english/archives>

4.3.5. 2008 Krizi

Bu başlık altında 2008 Küresel krizinin Türk basının önemli üç gazetesi olan Zaman, Hürriyet ve Sabah Gazeteleri tarafından nasıl yorumlandığı anlatılacaktır. Araştırma için bu üç gazetenin tercih edilmesindeki ortak amaç; tirajlarının yüksek seviyelerde olması, sahiplik ilkesi ve bilinirliklerinin yaygın olmasıdır.

Tablo 31. 2008 Yılı Ekim Ayı Günlük Ortalama Tiraj Bilgileri

GAZETELER	TİRAJ
ZAMAN	676.406
POSTA	644.117
HÜRRİYET	534.010
SABAH	436.904
FOTOMAÇ	289.407
MİLLİYET	257.320
FANATİK	253.763
TAKVİM	201.692
VATAN	192.526
AKŞAM	163.193
SÖZCÜ	150.292
GÜNEŞ	145.809
TÜRKİYE	144.069
STAR	105.923
YENİ ŞAFAK	103.480
CUMHURİYET	75.574
FOTOSPOR	58.731
YENİÇAĞ	57.205
FOTOGOL	55.509
TARAF	54.645
VAKİT	54.432
MİLLİ GAZETE	51.256
RADİKAL	50.799
YENİ ASIR	43.203
BUGÜN	40.203
TERCÜMAN	21.874
REFERANS	13.654
YENİ ASYA	10.480
BİRGÜN	6.587
EVRENSEL	6.559
DÜNYA	5.921
TODAYS ZAMAN	5.102
TURKISH DAILY NEWS	3.060
ÖNCE VATAN	2.900

Kaynak: <http://www.medyatava.com/tiraj.asp> , Erişim Tarihi: 28. 04. 2011

Zaman Gazetesi; yüksek tirajlara sahip olmasının yanında diğer iki gazetenin hedef kitlelerinden farklı bir kitleyi hedeflediği ve mevcut iktidarın siyasi görüşüyle aynı doğrultuda yayıncılık yapmasından dolayı tercih edilmiştir.

Hürriyet Gazetesinin tercih edilme sebebi; tirajlarının yüksekliğinin yanında, bağlı bulunduğu medya kuruluşunun sahip olduğu diğer gazeteler arasında “Amiral Gemisi” olarak adlandırılarak, mevcut iktidarın siyasi görüşüyle tamamen farklı bir yayıncılık yapması ve yönlendirme gücünün yüksek olmasından dolayı tercih edilmiştir.

Sabah Gazetesi de yine sahiplik ilkesi açısından farklı bir kuruluşun ürünü olması, tirajlarının yüksekliği ile bilinirliğinin yaygın olması ve aynı zamanda dönemin iktidarının dünya görüşüne çok yakın bir yayın politikası izlemesi sebebiyle tercih edilmiştir.

Küresel krizin yoğunluğunun en fazla hissedildiği dönem olan 1 Ekim 2008 – 30 Ekim 2008 tarihlerinde gazetelerin manşetlerine bakacak olursak; krizin, ABD’de tüm şiddetiyle piyasaları altüst ettiği dönemin ülkemizde Ramazan Bayramı tatili olması ve dolayısıyla piyasalarında tatilde olması sebebiyle krizin Türkiye’de başlangıcı dünya piyasalarından daha sonra olduğu görülmektedir. Bu durum; fırsata çevrilerek, tatil sonrası piyasalarda gerçekleşmesi muhtemel krize karşı birtakım tedbirler alınmış, diğer bir deyişle krize hazırlıklı girilmiştir.

Tablo 32. 2008 Krizi Döneminde Gazetelerde Yer Alan Yorumlar

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Hürriyet	02.10.2008	<i>“Erdoğan’dan kriz mesaisi! Başbakan Erdoğan tüm dünyayı sarsan ABD kaynaklı ekonomik kriz sonrası hükümetin ekonomi kurmaylarıyla peş peşe bir araya geldi.”³⁰¹</i>
Zaman	03.10.2008	<i>“Bayram bitti piyasalarda kritik gün! Bayram sebebiyle kapalı olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası için sabah seans açılışındaki seyir kritik önem taşıyor. Uzmanlar Salı günü dünya piyasalarında yaşanan büyük şokun gecikmeli olsa da İMKB’yi de etkilemesinden endişe ediyor.”³⁰²</i>

³⁰¹ Hürriyet Gazetesi, 2 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³⁰² Zaman Gazetesi, 3 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

Hürriyet	06.10.2008	<i>"Uluslar Arası piyasalardaki tedirginlik Türkiye'yi çok kötü vurdu. Borsa, tarihinin en büyük beşinci düşüşünü gerçekleştirirken, dolar 1,36 ile Ağustos 2007'den bu yana en yüksek seviyesini gördü."</i> ³⁰³
Hürriyet	09.10.2008	<i>"Vatandaş kredi kartından asla borçlanmamalı!"</i> ³⁰⁴
Sabah	10.10.2008	<i>"Dolar uçtu, İMKB dipte! Ne alınan önlemler, ne yapılan açıklamalar ne de merkez bankalarının piyasalara para pompalaması dünya piyasalarının yangını söndürmüyor. Ülkelerin bile batma noktasına gelmesiyle alınan önlemlerin krizi durdurmaya yetmeyeceği görüşü tüm dünya gibi Türkiye piyasalarını da olumsuz etkilemeye devam etti."</i> ³⁰⁵
Sabah	15.10.2008	<i>"Türkiye'de işsiz sayısı Temmuz 2008 döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 202 bin kişi artarak 2 milyon 353 bine, işsizlik oranı da 0,6 puanlık artışla yüzde 9,4'e yükseldi. Geçen yılın aynı döneminde işsizlik oranı yüzde 8,8 düzeyinde bulunuyordu."</i> ³⁰⁶
Hürriyet	15.10.2008	<i>"İşsizlikte korkutan artış! İşsizlik oranları Temmuz ayında hızlı bir artış gösterdi. Türkiye'de Temmuz 2008 dönemi itibarıyla işsizlik oranı yüzde 9,4 olarak hesaplandı. Geçen yılın aynı döneminde işsizlik oranı yüzde 8,8 düzeyinde bulunuyordu."</i> ³⁰⁷
Sabah	21.10.2008	<i>"Kriz Türkiye'nin kapısını çalıyor. ABD'den Avrupa'ya sıçrayan küresel krizin, ticaret ve reel sektör üzerindeki etkileri Türk ekonomisinde görülmeye başladı."</i> ³⁰⁸
Zaman	21.10.2008	<i>"Kriz reel sektöre yansımaya başladı; KOBİ'ler ve ihracatçılar desteklenecek. Hükümetin, ABD'de başlayıp dünya geneline yayılan küresel krize karşı çözüm arayışı devam ediyor. Ekonomi yönetimi, reel sektör ve finans kesimi temsilcileri ile dün bir kez daha toplandı."</i> ³⁰⁹
Sabah	22.10.2008	<i>"Krizde paranızı nasıl değerlendireceksiniz? Para piyasalarındaki belirsizlik devam ediyor. Küçük yatırımcının aklındaysa aynı soru var: Paramı nasıl değerlendiririm?"</i> ³¹⁰
Zaman	24.10.2008	<i>"Hükümetler, 'bundan sonra bankalar batmayacak' sözü verdi, krizde en kötü günler geride kalıyor. Dünya ekonomilerini yerle bir eden kredi krizi önce gelişmiş ülkeleri, hemen ardından da gelişmekte olan piyasaları tarumar etti. Tüm dünyada</i>

³⁰³ **Hürriyet Gazetesi**, 6 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³⁰⁴ **Sabah Gazetesi**, 8 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³⁰⁵ **Sabah Gazetesi**, 10 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³⁰⁶ **Sabah Gazetesi**, 15 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³⁰⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 15 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³⁰⁸ **Sabah Gazetesi**, 21 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³⁰⁹ **Zaman Gazetesi**, 21 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³¹⁰ **Sabah Gazetesi**, 22 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

		<i>borsaların tepetaklak olmasına ve mini devalüasyonların yaşanmasına sebep olan bu büyük krizden kaçınılmaz olarak Türkiye de etkileniyor.</i> ” ³¹¹
Zaman	29.10.2008	<i>“Yeni yıl promosyonuna küresel kriz darbesi. Ramazan ve Kurban bayramlarının hemen akabinde gelen yılbaşı bu yıl hediyesiz geçeceğe benziyor. Bazı firmalar finansal krizin etkisini 2008’de sezinleyip hediyelik eşyalarını eylül ayında stoklarken, bazıları kurun yükselmesi üzerine promosyon alımlarını durdurdu.”</i> ³¹²
Zaman	31.10.2008	<i>“Borsa’nın keyfi yerinde, döviz düşüşte... Gelişmekte olan ülkelere malî kaynak sağlamak için gösterilen çabalar, dünya borsalarına bahar havası yaşıyor. Yurtdışındaki iyimserlik, tatil sebebiyle kapalı olan İMKB’de etkisini dün gösterdi.”</i> ³¹³

Krizin şiddetli bir şekilde hissedildiği günlerde gazetelerde yer alan haberlerin genel olarak ferahlatıcı haberler olmadığı görülmektedir. Fakat dikkat edilmesi gereken nokta, yukarıda da belirtildiği gibi, mevcut iktidar ile yakın fikirlere sahip olan Zaman ve Sabah Gazetelerindeki kriz haberleri, yaşanmakta olan krizi okurlarına duyururken daha ılımlı haber içeriklerine yer verirken, Hürriyet Gazetesi krizi okuyucularına duyururken daha sert bir dil kullanarak haberler üzerinden iktidarı eleştiren bir tavır takınmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri; krizin başlamasından kısa bir süre önce Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Doğan Yayın Holding’in sahibi Aydın Doğan arasında yaşanan gerginliktir(08.09.2008). Bu gerginlikten sonra iktidar partisi ile arasındaki tüm köprüleri atan Hürriyet, kriz dâhil tüm haber içeriklerinde iktidar aleyhtarı yayınlara yer vermiştir.

Hükümet tarafından yapılan açıklamaların en belirgin özelliği, genellikle krizin Türkiye’yi etkilemediği ve etkilemeyeceği üzerinde durulmasıdır. Halkı gereksiz yere panik havasına sokan medya organlarının eleştirildiği açıklamalara Tablo 33’te yer verilmiştir.

³¹¹ Zaman Gazetesi, 24 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³¹² Zaman Gazetesi, 29 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³¹³ Zaman Gazetesi, 31 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

Tablo 33. 2008 Krizi Döneminde “Hükümet Tarafından Yapılan Açıklamalar”

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Zaman	02.10.2008	<i>“Mali disiplin yerinde paniğin anlamı yok. Bakanlar Kurulu, ABD ve Avrupa bankalarının batması ve borsaların çöküşü ile büyüyen ekonomik krizin Türkiye’ye yansımalarını masaya yatırdı. Toplantıdan sonra bir açıklama yapan Hükümet Sözcüsü, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek, ‘paniğe gerek yok’ mesajı verdi.”³¹⁴</i>
Hürriyet	04.10.2008	<i>“Başbakan Tayyip Erdoğan, Türkiye’nin devam eden küresel krize sağlam ve güçlü ekonomisi ile direndiğini söyledi. Erdoğan, Türkiye’de 50 bin YTL düzeyinde bulunan mevduat garantisinin de yükseltilmesine gerek görmediklerini belirterek, ‘Sıkıntı olursa gündeme gelir’ dedi.”³¹⁵</i>
Sabah	07.10.2008	<i>“Dünya ekonomik krizde, Türkiye bağımsız değil! Devlet Bakanı Mehmet Şimşek, küresel ekonominin sıkıntılı bir dönemde geçtiğini belirterek, ‘Ama geçmişle, hatta bazı benzer ülkelerle karşılaştırılmayacak kadar daha az kırılğan, sağlıklı, daha dayanıklı bir yapıya sahip olduğumuz düşüncesindeyim’³¹⁶</i>
Sabah	09.10.2008	<i>“Erdoğan: Hamdolsun korkulduğu gibi olmadı. Başbakan Tayyip Erdoğan, ABD ve Avrupa’yı sarsan finans krizini değerlendirirken, ‘Demek ki bazı şeylerden ders alınmamış, bunun için bu ülkelerde sıkıntı yaşandı’ dedi.”³¹⁷</i>
Hürriyet	10.10.2008	<i>“Dış ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen, global krize yönelik değerlendirme yaparken; ‘Rüzgar, Atlantik Okyanusu’nda büyük dalga yapıyor. Bu dalga okyanusa kıyası olmayan Türkiye’de küçük kalıyor. Kısacası bu krizi daha az hasarla atlattırız’ dedi.”³¹⁸</i>
Hürriyet	11.10.2008	<i>“Sular dalgalı, herkes kendi gemisine bakmalı! Türk bankalarının en güvenilir bankalar olduğunu belirten Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, ‘Bankacıların nefesini bile izliyoruz. Reel sektöre omuz vereceğiz, mali disiplini sıkılaştıracacağız. Yurtdışındaki Türk paralarının getirilmesi için çalışma yapıyoruz’ dedi.”³¹⁹</i>
Zaman	13.10.2008	<i>“Krizin psikolojik boyutu unutulmasın! Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek, ekonomik krizler değerlendirilirken psikolojik boyutunun unutulmaması gerektiğini söyledi.”³²⁰</i>

³¹⁴ Zaman Gazetesi, 2 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³¹⁵ Hürriyet Gazetesi, 4 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³¹⁶ Sabah Gazetesi, 7 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³¹⁷ Sabah Gazetesi, 9 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³¹⁸ Hürriyet Gazetesi, 10 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³¹⁹ Hürriyet Gazetesi, 11 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³²⁰ Zaman Gazetesi, 13 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

Hürriyet	13.10.2008	<i>"Erdoğan bu kez kriz uyarısı yapanlara kızdı. Başbakan Tayyip Erdoğan, 'yangına körük tutanlar' diye nitelediği kriz uyarısı yapanları uyararak, 'İstikrar ve güven bunalımına fatura kesenler tarihe bunun hesabını veremezler' dedi."</i> ³²¹
Zaman	14.10.2008	<i>"Küresel krizi yakından izleyip tedbir alıyoruz, kimsenin endişesi olmasın. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, küresel krizin Türkiye'de işsizliği artırıp ekonomiyi derinden etkileyeceğine yönelik açıklamalar yapanları, yangına su yerine benzin pompasıyla gidenlere benzetti."</i> ³²²
Zaman	15.10.2008	<i>"Türkiye'ye kötü not verenler krizde tuş oldu. Amerika ve Avrupa'da yatırım bankaları ile derecelendirme kuruluşlarının iflasına yol açan küresel krize Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım'dan ilginç bir değerlendirme geldi. Bakan Yıldırım, 'Ekonomik Kriz öyle bir hale geldi ki Türkiye'ye kötü not verenlerin hepsi tuş oldu. Şimdi bunlara kim not verecek?' dedi."</i> ³²³
Zaman	15.10.2008	<i>"Yurtdışından gelecek para için elimizi çabuk tutmalıyız. Küresel krizle birlikte gündeme gelen yurtdışındaki paraların güvence verilerek Türkiye'ye getirilmesine yönelik kanun taslağı çalışmaları devam ederken, Maliye Bakanı Kemal Unakıtan'dan 'acele edelim' uyarısı geldi."</i> ³²⁴
Hürriyet	23.10.2008	<i>"Bankacılara sert uyarı! Finans kesiminin reel sektöre yaklaşım tarzını beğenmediğini söyleyen Erdoğan, 'aynı 2001 krizi öncesindeki gibi hareket ediyorlar' dedi."</i> ³²⁵
Sabah	23.10.2008	<i>"Büyüme düşecek ama Türkiye olabildiğince az etkilenecek. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 2001 krizinde alınan önlemlerin bizi bu krizden olabildiğince koruduğunu belirterek; 'sütten dilimiz yandı, yoğurdu üfleyerek yiyeceğiz' dedi."</i> ³²⁶
Zaman	23.10.2008	<i>"Başbakan'dan Müslüman ülkelere: 'Batı'da kriz var, parayı Türkiye'ye getirin.' Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da bankaların devletleştirilmesine sebep olan ekonomik kriz, paralarını bu ülkelerde değerlendiren petrol zengini Arap ülkelerini yeni arayışa itiyor."</i> ³²⁷
Hürriyet	25.10.2008	<i>"Erdoğan: Bankalar kriz fırsatçılığı yapmasın! Başbakan Erdoğan, finans kesimine 'Reel sektörüne yaklaşımınızı çok hoş bulmuyorum. 2002 öncesi gibi bir yanlışın içine giriyorsunuz' uyarısında bulundu. Başbakan, bankalara 'O reel</i>

³²¹ Hürriyet Gazetesi, 13 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³²² Zaman Gazetesi, 14 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³²³ Zaman Gazetesi, 15 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³²⁴ Zaman Gazetesi, 20 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³²⁵ Hürriyet Gazetesi, 23 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³²⁶ Sabah Gazetesi, 23 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³²⁷ Zaman Gazetesi, 23 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

		<i>sektörle ayakta duruyorsun, onların ödediği faizlerle ayakta duruyorsun. Ama kriz dönemini de kendin için fırsata dönüştürüyorsun. Böyle şey olmaz' diye çıktı. ”³²⁸</i>
Zaman	27.10.2008	<i>“IMF ümüğümüzü sıkmak isterse onlarla anlaşmayız. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Uluslararası Para Fonu'na (IMF) ve bu kurumla anlaşma yapılmasını isteyenlere yükledi. ”³²⁹</i>
Sabah	28.10.2008	<i>“Türkiye iyi durumda! Sanayi ve Ticaret Bakanı Zafer Çağlayan, 2007 sonu itibarıyla reel sektörün 104 milyar YTL pozisyon açığı olduğunu belirterek, ‘Küresel kriz ortamında Türkiye’nin korkulacak durumu yok. ”³³⁰</i>
Sabah	31.10.2008	<i>“Kriz 2009 sonu geçer! Devlet Bakanı Mehmet Şimşek, küresel finans krizi konusunda, genelde 2009 sonlarına doğru toparlanma olabileceğine ilişkin bir kanı olduğunu kaydetti. ”³³¹</i>

Başbakan, yaşanan diğer krizlere atıfta bulunarak, Türkiye'nin yaşadıklarından ders aldığını, korkulacak bir şeyin olmadığını öne sürerken, eleştiri oklarını dış ülkelere çevirmiştir. Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek, krizin psikolojik boyutunun çok önemli olduğunu üzerinde dururken, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da kriz uyarısı yapanların vatandaşa psikolojik baskı yaptığını öne sürmüştür. Ayrıca bakanların, Türkiye'nin krizden en az etkilenen ülkelerden biri olarak, kısa süre içinde, krizden çıkacağına dair açıklamalarını görmekteyiz. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün krize dair yaptığı açıklaması da Başbakan ve Bakanların açıklamalarından farklı değildir. Bu açıklamalardan hareketle yönetici kadronun krizi iyi yönettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü kriz dönemlerinde krize karşı etkin önlemler almak, mevcut tehdit ve tehlikelerden en az zararla çıkmak ve kriz ortamındaki gelişmeleri fırsata çevirmek ancak etkin bir kriz yönetimi ile olur. Ayrıca krizlere karşı en etkin çözüm tedavi edici değil, koruyucu önlemlerdir. Siyasi erk de bunun farkına vararak, hastalığın ortaya çıkmasından sonra alınacak tedbirlerden önce hastalığın ortaya çıkmasını önleyecek tedbirler alma yoluna gitmiş, vatandaşın krize karşı umudu olmuştur.

³²⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 25 Ekim 2008, <http://hursiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³²⁹ **Zaman Gazetesi**, 27 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³³⁰ **Sabah Gazetesi**, 28 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³³¹ **Sabah Gazetesi**, 31 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

Tablo 34. 2008 Krizine Uzman Yaklaşımı

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Sabah	02.10.2008	<i>“Türkiye'nin bankacılık sistemi sağlam! Dünya Bankası Türkiye eski direktörü Andrew Vorkink, Türkiye'nin gerçekleştirdiği mali sektör reformu sayesinde dünyadaki birçok ülkeden daha düzenli ve daha sağlam bir bankacılık sektörüne sahip olduğunu söyledi.”³³²</i>
Sabah	03.10.2008	<i>“Enflasyon'da korkulan olmadı. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Eylül ayında Tüketici Fiyatları Endeksi'nin (TÜFE) yüzde 0,45 arttığını; Üretici Fiyatları Endeksi'nin ise yüzde 0,90 gerilediğini açıkladı.”³³³</i>
Sabah	06.10.2008	<i>“IMF kredisine ihtiyacımız yok! Merkez Bankası Başkanı Durmuş Yılmaz, Türkiye'nin bugün itibarıyla Uluslar Arası Para Fonu (IMF) kredisine ihtiyacı olmadığını, ancak mutlaka bir çığaya ihtiyacı bulunduğunu belirterek, bu çıpanın sağlanması gerektiğini söyledi.”³³⁴</i>
Zaman	07.10.2008	<i>“Kriz, 700'lük paketle bitmez, olmayan parayı harcamayın! Türkiye İş Bankası Genel Müdürü Ersin Özince, ABD'de başlayan ve dünya geneline yayılan küresel mali kriz sürecinin kısa sürede bitmeyeceğini söyledi.”³³⁵</i>
Zaman	08.10.2008	<i>“Küresel kriz Türkiye'yi uzun süre etkilemez. Halk Bank Genel Müdürü Hüseyin Aydın, ABD'de başlayan ve Avrupa'ya sıçrayan küresel mali krizin Türkiye'ye yoğun olarak yansıtacağı kanaatinde olmadığını söyledi.”³³⁶</i>
Hürriyet	09.10.2008	<i>“Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) Yönetim Kurulu Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ, 'Hakikaten bir ekonomik kriz... Bu artık bir finansal kriz değil. İş dünyası olarak oldukça tedirginiz' dedi.”³³⁷</i>
Sabah	11.10.2008	<i>“Türkiye, krizden güçlenerek çıkar. Merkez Bankası eski başkanlarından ekonomist Zekeriya Yıldırım, küresel piyasalarda yaşanan krizin başladığı nokta ile geldiği nokta arasında büyük bir fark olduğunu söyleyerek, 'Geçen sürede ve bugün tanık olduğumuz gelişmeler, küresel finans oyuncularının aktif kalitesinin ne kadar düştüğünü ve küresel bankaların mali yapıları konusunda dünyadan ne kadar çok şeyin gizlendiğini ortaya koydu. Türkiye, kriz ortamı içinde kitle</i>

³³² Sabah Gazetesi, 2 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³³³ Sabah Gazetesi, 3 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³³⁴ Sabah Gazetesi, 6 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³³⁵ Zaman Gazetesi, 7 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³³⁶ Zaman Gazetesi, 8 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³³⁷ Hürriyet Gazetesi, 9 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

		<i>psikolojisine kapılıp kendini topuğundan vurmazsa bu krizden çok daha güçlenerek çıkar' dedi.</i> ³³⁸
Hürriyet	14.10.2008	<i>"Kriz Türkiye'yi de etkileyecek! Dünyanın önde gelen risk yöneticilerinden Phill Tarling, Başbakan'ın sözlerine katılmadığını ve krizin Türkiye'yi de etkileyeceğini söyledi.</i> ³³⁹
Hürriyet	16.10.2008	<i>"Türk ekonomisi krizden fazla yıpranmadan çıkacak. İMKB Başkanı Hüseyin Erkan, önümüzdeki dönemde Türk sermaye piyasası ve ekonomisinin, dünyadaki krizden ciddi şekilde olumlu ve fazla yıpranmadan çıkacak ilk ülkelerden biri olacağını kaydetti.</i> ³⁴⁰
Zaman	16.10.2008	<i>"Türkiye'nin malî sistemi sağlam! Dünya Bankası Başkanı Robert Zoellick, Türkiye'nin bölgesinde, ekonomik ve siyasi istikrar açısından önemli bir ülke olduğunu söyledi. Türkiye'nin, son yıllarda önemli bir ekonomik dönüşüm sağladığını belirten Zoellick, özellikle malî sektörde gerçekleştirdiği yapısal reformlar sebebiyle sağlam ve dayanıklı bir finansal sisteme sahip olduğunu vurguladı.</i> ³⁴¹
Sabah	17.10.2008	<i>"Yılmaz: Pakete ihtiyaç yok, benzer krizi 2001'de yaşadık. Merkez Bankası Başkanı Durmuş Yılmaz, Türkiye'de ciddi bir kriz tehlikesi bulunmadığına işaret etti. Deutsche Welle'nin haberine göre, Türkiye'nin benzer bir krizi 2001'de yaşadığına dikkat çeken Durmuş Yılmaz, '2001 krizini biz birtakım tedbirler alarak ve sonuçta kamunun üzerine de birtakım yükler vererek çözdük' dedi.</i> ³⁴²
Hürriyet	17.10.2008	<i>"Derviş: Türkiye, krizden en az etkilenen ülke olur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Başkanı Kemal Derviş, Türkiye'nin küresel ekonomik krizden en az etkilenerek çıkacak ülke olduğuna inandığını söyledi.</i> ³⁴³
Zaman	22.10.2008	<i>"OECD: Türk ekonomisi 2009'da yavaşlayacak. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), küresel kriz sebebi ile Türk ekonomisinin 2009 yılında ciddi bir yavaşlama yaşayacağını öne sürdü. Örgütün Türkiye Masası Başkanı kıdemli ekonomist Rauf Gönenç, OECD'nin bu yıl içinde yayımlayacağı küresel finansal krizle ilgili raporunda 'Türkiye ekonomisindeki büyümenin 2009 yılında ciddi şekilde yavaşlayacağı' tahmininde bulunduğunu söyledi.</i> ³⁴⁴

³³⁸ Sabah Gazetesi, 11 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³³⁹ Hürriyet Gazetesi, 14 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³⁴⁰ Hürriyet Gazetesi, 16 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³⁴¹ Zaman Gazetesi, 16 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³⁴² Sabah Gazetesi, 17 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³⁴³ Hürriyet Gazetesi, 17 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³⁴⁴ Zaman Gazetesi, 22 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

Sabah	27.10.2008	<i>“Kriz fırsatçılığı yapmayın. Türk-İş’te küresel ekonomik krize ilişkin hazırlanan raporda, ‘kriz fırsatçılığına’ izin verilmemesi, kriz bahane edilerek yapılmak istenen işsizleştirme, işsizlik tehdidiyle ücret düşürme ya da çalışanları mağdur edecek benzeri uygulamaların önüne geçilmesi gerektiği belirtildi.”³⁴⁵</i>
Hürriyet	27.10.2008	<i>“Merkezden IMF’ye rest! Merkez Bankası Başkanı Durmuş Yılmaz, şu anda ciddi bir dolar likiditesi sorunu yaşandığını, bu sorunun aşılması için mutlaka birtakım tedbirlerin alınması gerektiğini belirterek, ‘Bu aşamada, Türkiye Cumhuriyeti olarak bizim IMF’nin parasına ihtiyacımız yok’ dedi.”³⁴⁶</i>
Hürriyet	29.10.2008	<i>“Şov yapmayalım, ayağımıza kurşun sıkmayalım! Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu, iş adamlarının öldük-bittik yönünde açıklamalar yaparak bankaların sektörlere desteğini çekmesine neden olabilecekleri uyarısında bulundu. Hisarcıklıoğlu, ‘Böyle yaparsak 70 milyon olarak ayağımıza kurşun sıkılmış oluruz’ dedi.”³⁴⁷</i>
Sabah	30.10.2008	<i>“Türkiye krizden güçlenerek çıkacak! Dünya Ekonomik Forumu (WEF) Başkanı Klaus Schwab, Türkiye’nin yaşanan global finansal krizden daha güçlenmiş olarak çıkma olasılığının yüksek olduğunu belirtti.”³⁴⁸</i>

İş dünyasının suskunluğunu bozması TÜSİAD Başkanı krizin gerçekliği üzerine yaptığı açıklama ile olmuştur. Bu açıklama ile iş insanlarının durumdan ne kadar tedirgin olduğu vurgulanmıştır. Merkez Bankası Başkanı Durmuş Yılmaz ise 2001 krizinde yaşanan kötü tecrübe ile krizden ders alındığının üstünde durarak Küresel Krizi 2001’deki krize benzetmiş ve tedirginliğin gereksiz olduğuna değinmiştir. Aynı şekilde 2001 krizinde en çok ismi anılan ve o dönemde Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olan Kemal Derviş’te Türkiye’nin sağlam bir ekonomiye sahip olduğunu vurgulayarak, krizin Türkiye’de daha az hissedileceğini öngörmüştür. Ardından krizin ilk günlerinde söylediğini yineleyen Merkez Bankası Başkanı Dursun Yılmaz, IMF’ye hiçbir şekilde ihtiyaç duyulmadığının üstünde durarak, kamuoyuna güven vermeye devam etmiştir. Dikkat edilecek önemli bir nokta, bu üç gazetenin uzman görüşlerini sütunlarına taşımasındaki farklılıktır. Bu farklılık, iktidara yakın görüşte olan Sabah ve Zaman Gazeteleri ile iktidara karşıt görüşte olan Hürriyet Gazetesinin kendi görüşleri doğrultusundaki uzmanlara söz hakkı tanınmasıdır. Öyle ki, Hürriyet

³⁴⁵ **Sabah Gazetesi**, 27 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³⁴⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 27 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³⁴⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 29 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³⁴⁸ **Sabah Gazetesi**, 30 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

Gazetesinde yer alan uzman görüşleri genellikle krizin var olduğu ve gücünü artırarak devam edeceği, Türkiye'nin de bu krizden son derece kötü etkileneceğine dair görüşlerdir. Zaman ve Sabah Gazetelerinde yer alan uzman görüşleri de genellikle, Türkiye'nin krizden etkilenmeyeceğine, çünkü Türkiye'nin güçlü bir mali sisteme sahip olduğunun üzerinde durulduğu ve Türkiye'nin krizden güçlenerek çıkacağına dair görüşlerdir.

2008 Krizinde en az rağbet gösterilen haberler borsa ve para piyasaları ile ilgili olanlardır.

Tablo 35. 2008 Krizi Döneminde “Borsa ve Para Piyasaları ile İlgili Haberler”

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Hürriyet	03.10.2008	<i>“Hafta başından bu yana global piyasaları etkisi altına alan kriz bugün Türkiye’de de ortaya çıktı. Bayram tatili nedeniyle fırtınadan kurtulan Türkiye’de bugün borsa yüzde 4,16 oranına düşüşle 34 bin 553 puana inerken dolar 1,3050 ile son 5 ayın zirvesini gördü.”³⁴⁹</i>
Zaman	09.10.2008	<i>“Merkez bankalarının faiz indirimi borsaların ateşini düşürmedi. Artan küresel kaygılar, Türkiye’ye de aynen yansıdı. Açılıştta sert satışlara sahne olan İMKB, yüzde 8’den fazla düşerek 28 bin 911 puana kadar geriledi. 1,4320 YTL’yi gören dolar son 19 ayın en yüksek seviyesine tırmanırken, bono bileşik faizi yüzde 21’i aştı.”³⁵⁰</i>
Sabah	16.10.2008	<i>“İMKB’de %6,26’lık düşüş... Resesyon kaygılarıyla global piyasalarda görülen satışların yansmasıyla, ağırlıklı olarak bankacılık hisselerindeki değer kaybının öncülüğünde gün içinde yüzde 8’i aşkın düşüşle Haziran 2005’ten bu yana en düşük seviyesine gerileyen İMKB, yüzde 6’nın üstünde değer kaybıyla günü tamamladı.”³⁵¹</i>

Halkı en çok ilgilendiren kriz getirilerinden biri olan “zam” konusuna değinen Sabah Gazetesi, temel ihtiyaç maddelerinden doğalgaza yapılacak zammı üç gazete arasında okuyucularına ilk duyuran gazetedir.

³⁴⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 3 Ekim 2008, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/arsiv/>

³⁵⁰ **Zaman Gazetesi**, 9 Ekim 2008, <http://www.zaman.com.tr/arsiv.do>

³⁵¹ **Sabah Gazetesi**, 16 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

Tablo 36. 2008 Krizi Döneminde Sabah Gazetesindeki “Zam” Haberleri

Gazete	Tarih	Haber / Yorum / Açıklama / Eleştiri
Sabah	14.10.2008	<i>“Doğalgaza zam geliyor. BOTAŞ, 1 Kasım’da doğalgaza yapılacak zam konusunda hesaplamalara başladı. Hesaplamalarda, Kasım ayında doğalgaza çift haneli zam görüldü. BOTAŞ’ın, fiyat formülü geçmiş 6 aylık ve 9 aylık ortalamalarla çalışıyor. Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında 140 dolara kadar çıkan petrol fiyatları, Kasım ayında faturalara zam olarak yansıtacak. Eylül ve Ekim aylarındaki ortalama kur artışı da dikkate alındığında BOTAŞ’ın satış fiyatlarının yüzde 15 düzeyinde yükseleceği öngörülüyor.”³⁵²</i>
Sabah	24.10.2008	<i>“Benzine zam. Akaryakıt ürünlerinden 95 oktan kurşunsuz benzin, gazyağı, motorini kırsal motorin, fuel oil 4 (kalorifer yakıtı), fuel oil 5 ve fuel oil 6’ya zam yapıldı.”³⁵³</i>

Küresel Krizin gazete haberlerine yansımaları yukarıdaki tablolarda verilmiştir. Yalnız, 2008 yılında ortaya çıkan ve yıkıcı etkisi yüksek olan küresel krize çözüm üretmek yine medyanın üzerine düşmüştür. Tüm dünyada dış ticaret hacminin ciddi bir şekilde daraldığına dikkat çeken TOBB Başkan Yardımcısı ve İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yönetim Kurulu Başkanı Murat Yalçıntaş; 72 milyonluk Türkiye’nin iç pazarını canlandırmanın, Türkiye için krizden çıkışın en önemli göstergesi olduğunu savunarak, TOBB olarak “Kriz varsa, çare de var” isimli bir kampanyaya başlattıklarını söylemiştir. Akabinde, Türkiye Reklam Konseyi “Alın, Verin, Ekonomiye Can Verin” isimli bir kampanyaya başlatmış, medya kuruluşları da tanıtmak ve tüketicileri harekete geçirmek için bu kampanyaya gönüllü destek olmuşlardır. Aynı zamanda kampanyaya özel reklam filmleri, ilanlar vs. tüm mecralarda yayınlanmıştır. Bu kampanya ile halkın kriz algısı değiştirilmeye çalışılmış, küçük alışverişlerle ekonominin hareketleneceği üzerinde durulmuştur. Nitekim kampanya başarıya ulaşmış, medyanın da kriz içerikli haberleri daha az işlemesiyle ülkedeki kriz havası yavaş yavaş sonlandırılmaya çalışılmıştır.

³⁵² Sabah Gazetesi, 14 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

³⁵³ Sabah Gazetesi, 24 Ekim 2008, <http://www.sabah.com.tr/Arsiv>

4.4. Değerlendirme

Gazete taraması yöntemi kullanılan çalışmada, Cumhuriyetin ilanından sonra yaşanan krizlerin gazetelere yansımaları üzerinde durulmuştur. Krize dair bu haberler kendi içinde de sınıflandırılmış ve bu yolla hangi krizde hangi tür haberlere daha sık yer verildiği ortaya konulmuştur.

1929 Krizi için, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin krizin en yoğun dönemi olan 20 Ekim 1929 ile 20 Ocak 1930 tarihleri arasındaki nüshaları taranmıştır. Bu dönemde gazeteler ekonomik krize dair haberlerin para piyasaları ile ilgili olan kısımlarına yoğunlaştıkları görülmektedir. Diğer bir yoğunlaşma da krizin aşılabilmesi için “toplumsal sorumluluk projesi” niteliğinde hazırlanan “yerli malı kullanımına özendirilmesi” konusunda hazırlanan haberlerdir.

1958 Krizi için de Milliyet, Hürriyet, Ulus ve Akşam gazetelerinin krizin en yoğun yaşandığı dönem olan 3 Ağustos 1958 ile 15 Ağustos 1958 tarihleri arasındaki nüshaları taranmıştır. Bu dönemde gazetelerin ekonomik krizi kendi yorumlarıyla aktarmaya çalıştıkları görülmektedir. Asıl yoğunlaşma bu yöndedir. İkinci olarak da zam haberlerine ağırlık verilmiştir.

1978 Krizi için Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerinin krizin yoğun bir şekilde yaşandığı 10 Nisan 1978 ile 25 Nisan 1978 tarihleri arasındaki nüshaları taranmıştır. 1978 Krizi döneminde, gazetelerin ekonomik krizi ele alışları genellikle hükümet tarafından yapılan açıklamaları sayfalarına taşıdıkları görülmektedir.

2000–2001 krizleri birbirinden bağımsız düşünülmemesi sebebiyle bir başlık altında anlatılmış fakat ayrı ayrı incelenmiştir. Her iki kriz dönemi için de Hürriyet, Sabah ve Zaman Gazeteleri taranmıştır.

Kasım 2000 Krizi için bu üç gazetenin, krizin yoğun bir şekilde yaşandığı dönemler olan, 20 Kasım 2000 ve 20 Aralık 2000 tarihleri arasındaki nüshaları taranmıştır. Bu tarihler arasında gazeteler daha çok borsa ve para piyasaları ile ilgili haberler üretmişlerdir. Bu

haberler borsanın günlük durumunu aktaran, Merkez Bankası'nın faizleri düzenlemesiyle ilgili olan ve yine Merkez Bankası'nın piyasalara yaptığı yardımlardan oluşan haberlerdir. Bu haberlerin diğerk bir özelliği de gerçeklerden toplumu bilgilendirmek amacıyla, manipülasyon amacı güdülmeyen hazırlanmışa benzeyen haberler olmasıdır.

Şubat 2001 Krizi için yine bu üç gazetenin, krizin yoğun bir şekilde yaşandığı dönemler olan, 20 Şubat 2001 ve 20 Mart 2001 tarihleri arasındaki nüshaları taranmıştır. Bu tarihler arasında gazeteler krizi kendi yorumlarıyla aktardıkları haberlere ağırlık vermişler, ikinci olarak da borsa ve para piyasaları ile ilgili haberlere yoğunlaştıkları görölmektedir. Ayrıca hükümet tarafından yapılan açıklamalara da sıkça rastlanmaktadır. Burada da özellikle krizin en hızlı olduğu dönemde Dünya Bankasından ayrılıp ölkemize gelen ve Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olan Kemal Derviş ile ilgili haberlere geniş yer ayrılmıştır. Hükümet ile yakın görüşleri benimseyen Sabah Gazetesi, Kemal Derviş'i adeta bir kurtarıcı olarak gösterirken, diğerk iki gazetenin Kemal Derviş'i pek önemsemedikleri göze çarpmaktadır. Netice itibarı ile yirmi birinci yüzyılın ilk krizini gazeteler yoğun bir şekilde işlemişlerdir. Fakat krizi ele alışları yakın durdukları siyasi görüşler ile sınırlı kalmıştır.

2008 Krizi için de aynı üç gazetenin, krizin yoğun bir şekilde yaşandığı dönemler olan, 1–31 Ekim 2008 tarihleri arasındaki nüshaları taranmıştır. Bu tarihler arasında gazetelerde en çok hükümet tarafından yapılan açıklamalara yer verildiği ve ikinci yoğunlaşmanın da uzman görüşleri ve yorumlarına ayrıldığı gözlenmiştir. Hükümet açıklamaları yalın bir şekilde yani hükümet tarafından yapılan açıklamanın birebir metni yayınlanırken, bazen de bu açıklamalara yorumlar yapıldığı görölmektedir.

5. SONUÇ

Günlük yaşamın içinde ticari faaliyetlerin önem kazanmaya başlamasından sonra, ekonomi kavramıyla adeta bütünleşilmiş, bu bütünleşmeyle birlikte ekonomik bilgi talep edilmiş ve bu talebin arzı basın tarafından gerçekleştirilmiştir.

Basının en önemli görevi; toplumu aydınlatıp, bilgilendirip, kamuoyu oluşturarak, toplumun siyasi, iktisadi, sosyal ve teknolojik gelişmelerden haberdar olmasını sağlamaktır.

Gazete okuma alışkanlığını kazanan insanlar, ekonomiyle ilgili haberleri de öğrenmek ihtiyacını hissetmiştir. Ülke ekonomisinin ne durumda olduğunu takip ederken, yapacağı harcamaların yönünü tayin etmede, gazetelerden okuduğu ya da televizyonlardan izlediği haberlerin yardımına başvurmuştur.

Toplumsal ihtiyaçlar ihtisas alanları yarattığı gibi, zaman içinde gazetelerin de ihtisaslaşmaya başlamasıyla ortaya çıkan “ekonomi basını”, ekonomideki değişiklikleri ve gelişmeleri, okurlarla paylaşmak üzere harekete geçmiştir. Çünkü ekonomi, görsel ve yazılı basın için çok önemli bir konu olmasının yanında basın da ekonomi için vazgeçilmez bir unsurdur.

Ekonomi gazetelerinin yayın hayatına başlamasında Sanayi Devrimi'nin payı oldukça büyüktür. Devrimle birlikte dünya çapında bir iş bölümü gelişmiş ve küreselleşme olgusunun temelleri atılmıştır. Ticaretle uğraşan kişiler, ihtiyaçlarını karşılamada küresel pazara bağlanmaya başlamışlar, fiyatlarda meydana gelen değişiklikleri ekonomi sayfalarından takip etmişler ve bu değişikliklerin aleyhlerine dönmeden önce tedbirlerini alma gayreti içine girişmişlerdir.

Ekonomik faaliyetlerin sekteye uğramasında en önemli sebeplerden biri “ekonomik kriz”dir. Ekonomik krizlerin geçmişten günümüze meydana geliş nedenleri araştırıldığında sorunun genellikle finans kesimi ile ödemeler dengesi üzerindeki yoğunlaşma olduğu görülmüştür. Bu sorun, küresel piyasalardan kaynaklanabileceği gibi, ülkelerin siyasi

otoritelerinin tercihlerindeki hatalardan da kaynaklanabilir. Küreselleşmenin etkisiyle birbirlerine sıçrama özelliği gösteren bu sorunları zaman zaman tüm ülkelerin, kısa süreli de olsa, yaşadıklarını görmekteyiz. Çünkü küreselleşen dünya çok geniş ve büyük bir pazar haline gelmiş, bu durumda da ortaya çıkan krizler uluslar arası boyutlara ulaşmıştır.

Ülkemizde de Cumhuriyet'in ilanından itibaren küçük veya büyük ölçekte krizler yaşanmıştır. Bu krizlerin bazıları küreselleşmenin etkisiyle dış ülkelere ekonomimize sirayet eden krizler olurken, bazıları da yanlış ekonomi politikaları ve hükümetlerin yanlış tercihlerinden kaynaklanmıştır. Yaşanan bu krizlerin bazıları çabuk atlatılırken, bazılarının etkisi uzun süre hissedilmiştir.

Ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerin ilki olan 1929 Krizine Türkiye Cumhuriyeti çok genç yaşlarda ve hazırlıksız yakalanmıştır. Küreselleşmenin hızla yayıldığı bu dönemde Türkiye, savaştan arta kalan yıkıntılarını düzeltmeyle meşgulken, kriz aniden patlak vermiş, Türk parası hızla değer kaybetmiştir. Milli Mücadele ruhunun devam ettiği bu yıllarda basın, krizden kurtulmayı ulusal kurtuluş mücadelesi ile bir tutmuş, dayanışma, birlik ve beraberlik temalı haberler işlenmiştir. Bu haberler sayesinde toplumun endişesi azaltılmış, kurtuluş gibi bir hayali gerçekleştiren ülkenin krizden kurtulmasının güç olmayacağı fikri doğrultusunda toplum krize karşı tek vücut olmaya davet edilmiştir.

1958 Krizi, çoğulcu demokrasinin ülkemizde hayata geçmesinden sonra yaşanan ilk kriz olması sebebiyle farklı bir öneme sahiptir. Bu krizin ortaya çıktığı dönemde iktidarda olan Demokrat Parti'ye muhalif olanlar, krizin tek sorumlusu olarak yönetici kadroyu görmüşlerdir. Muhalefet partisi olan CHP de krizden iktidarı sorumlu tutmuştur. Farklı görüşlerin birbirleriyle olan münakaşalarına basın da katılmış, kimi gazeteler dar boğaza giren ekonominin alınacak dış borçla rahatlayacağını dile getirirken, kimi gazeteler de yaşanan sıkıntının iktidar kaynaklı olduğunu dile getirmişlerdir.

1978 Krizi dünyada yaşanan petrol şoklarının Türkiye'ye yansması olarak adlandırılabilir. Bu şoklar sebebiyle ekonominin durgunluğa girmesi, enflasyonun tavan yapması sonucunda kriz gerçekliğiyle yüz yüze kalınmıştır. Bu dönemde siyasi karışıklıkların da gündemi son derece meşgul etmesinden dolayı ekonomik kriz, bu gündemin gölgesinde

kalmış ve krize dair haberlerde de mevcut sıkıntının alınacak yardımla giderileceği üzerinde durulmuştur.

2000 ve 2001 krizleri tamamen Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin ekonomi politikaları nedeniyle çıkmıştır. 21. yüzyılın ilk zamanlarında yaşanan böylesine büyük krizin etki alanı da oldukça geniş olmuştur. Bu kriz sonucunda siyasal istikrar ve güven unsuru da yok olmuştur. Gazetelerde de krize dair genellikle karamsar haberlerle; iflaslar ve bu iflasların sonucunda müflislerin intihar haberlerinin yer alması, toplumu siyasi açıdan yeni bir arayışa itmiş ve halk krizden bir yıl sonra, daha önce hiç tecrübe etmedikleri, yepyeni bir siyasi oluşumu iktidara taşımıştır. Buradan çıkarılacak en önemli sonuç ise ekonomik krizlerin halkın siyasi tercihlerine doğrudan etki edebilecek güce sahip olmasıdır.

2008 küresel krizi neredeyse tüm dünyayı etkisi altına almış, Türkiye gibi küresel pazarda söz sahibi olan bir ülkenin de böyle büyük ölçekli bir krizden bağımsız kalması mümkün olmamıştır. Türkiye, 2008 krizini diğer ülkelere nazaran daha hafif yaşamıştır. Bunda uygulanan ekonomi politikalarının başarısı göz ardı edilemez. Gazetelerde yer alan haberlerde de bu durumdan bahsedilmiştir. Üstelik dış borç almaya gerek duymadan, krizin atlatılmaya çalışılması da gazetelere yansımıştır. 1929 Krizi ile 2008 Krizi'nin bir diğer ortak noktası da, ülkemiz açısından, krizin atlatılması için her iki krizde de dış borç alınmamasıdır.

Günümüzde medyanın sosyal hayatta üstlendiği rol ve manipülasyon gücü onun ideolojik şekilde hareket etmesine sebep olmaktadır. Bu ideolojileri üretme biçimi, haberlerin verilişinden, üretilen her tür programa kadar çeşitli şekillerde olmaktadır. Çünkü medyanın ürettiği her şey insanlara nasıl yaşamaları ve nasıl düşünmeleri gerektiğini söylemektedir. Bu bağlamda da; günümüzde medyanın, ekonominin en önemli araçlarından biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ekonomiyle ilgili veriler resmi kurumlar tarafından açıklanmış, bu verilerin topluma aktarılması da basın-yayın organları yoluyla olmuştur. Krizin yoğun bir şekilde etkilerini gösterdiği dönemde medya da krize kayıtsız kalmamıştır. Fakat medya, yaşanan bu dönemlerde kriz koşulları oluşurken üzerine düşen görevi tam anlamıyla yerine getirememiştir. Çünkü gerek ekonomi muhabirleri gerekse de ekonomi yazarlarının değişik

kaynaklardan aldıkları ekonomiye ve ekonomik krize dair bilgiler, farklı gazetelerde bazen taraflı bazen de objektif bir şekilde okuyuculara aktarılmıştır. Bu tür bilgi aktarımları sonucunda yandaş ve karşıt basın anlayışı doğmuş, okuyucular da kendi fikirleriyle örtüşmeyen haberleri güvenilir olarak görmemeye başlamışlardır. Bu yandaşlık ve karşıtlıktan ötürü medya, meydana gelmesi muhtemel büyük risklere de objektif bir şekilde dikkat çekememiştir. Yine bu yandaşlık ve karşıtlıktan dolayı medya; müşterisi olan kitleyi gelmekte olan ya da yaşanmakta olan kriz konusunda objektif olarak bilgilendirememiştir.

Ülkemizdeki basın-yayın organlarının farklı yayın politikalarına sahip olması, gazetelerin genellikle benzer konulara farklı biçimde yaklaşması ve farklı yorumlar getirmesi sonucunda basın, karar alma noktasında olanları da objektif bir şekilde uyarmaktan ziyade, yayın politikaları doğrultusundaki görüşlerinden ödün vermemişlerdir.

Oysa basından beklenen; toplumu aydınlatıp bilgilendirerek, toplumun siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel gelişmelerden haberdar olmasını sağlayarak, en önemli görevini objektif şekilde yerine getirmesidir. Sübjektiflikle iç içe geçmiş konjonktürel yaklaşım ve okuyucuları gereksiz yere iyiye ya da kötüye yönlendirme tutumu basının gün geçtikçe güvenilirliğini kaybetmesine neden olacaktır.

6. KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Alav, Orhan.** Kitle İletişim ve Yerel Medya, Fakülte Kitabevi, ISPARTA, 2001
- Alemdar, Korkmaz ve İrfan Erdoğan.** Popüler Kültür ve İletişim, Genel Yayın ve Dağıtım, Geliştirilmiş 2. Baskı, ANKARA, 2005
- Alemdar, Korkmaz.** Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar, Afa Yayıncılık, İSTANBUL, 1999
- Apak, Sudi ve Ayhan Aytaç.** Küresel Krizler: Kronolojik Değerlendirme ve Analiz, Avcıol Basım Yayın, İSTANBUL, 2009
- Atılgan, Semra.** Basın İşletmeciliği, Der Yayınları, İSTANBUL, 2000
- Aydede, Ceyda.** Profesyonel Bir İlişki: Medya ve Halkla İlişkiler, Rota Yayınları, İSTANBUL, 2004
- Aydemir, Şevket Süreyya.** Tek Adam-Mustafa Kemal, 3. Cilt, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İSTANBUL, 1992
- Aydın, Nurullah.** İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya, Kum Saati Yayınları, İSTANBUL, 2008
- Berberoğlu, Güneş.** Basın İşletmeciliği, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 34, İSTANBUL, 1991
- Buluş, Abdülkadir.** Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri, Tablet Yayınevi, 1. Baskı, Konya, 2003
- Burton, Greame.** Medya Analizlerine Giriş: Görünenden Fazlası, Çev: Nefin Dinç, Alan Yayıncılık:116, İSTANBUL, 1995
- Clark, Richard E.,** Media Will Never Influence Learning, Educational Technology Research and Development, 1994
- Çavdar, Tefik.** Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900–1960, İmge Kitabevi, ANKARA, 2003
- Dai, Uğur.** Basın İşletmelerinin Finansal Yapısı, Beta Yayıncılık, İSTANBUL, 2008
- Davutoğlu, Ahmet.** Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları, Hazırlayan: Faruk Deniz, Küre Yayınları, 17 Basım, İSTANBUL, 2009
- Demir, Gülten.** Asya Krizi ve IMF, Der Yayınları: 260, İSTANBUL, 1999

- Devran, Yusuf.** Haber, Söylem, İdeoloji, Başlık Yayın Grubu. İstanbul, 2010.
- Devran, Yusuf.** Siyasal İktidar - TRT İlişkisinin Dünü, Başlık Yayın Grubu. İstanbul, 2011.
- Eğilmez, Mahfi.** Küresel Finans Krizi, Remzi Kitabevi, 3.Basım, İSTANBUL, 2009
- Eldeniz, Levent ve Nuri Sertaç Sırma.** Basın ve Sayısal Yayıncılık Teknolojileri, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İSTANBUL, 2010
- Emsen, Selçuk.** Ekonomik Krizler ve Türkiye Deneyimi, Beta Yayınları, İSTANBUL, 2003
- Erkan, Hüsnü.** Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma, İmge Kitabevi, ANKARA, 2000
- Friedman, Milton ve Anna Jacobson Schwartz,** A Monetary History of the United States (1867–1960), e-book, 2008
- Galbraith, John Kenneth.** Kuşku Çağı, Çeviren: Reşit Aşçıoğlu-Nilgün Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi, İSTANBUL, 1989
- Gökçe, Orhan.** İletişim Bilimine Giriş, Turhan Kitabevi, ANKARA, 1998
- Günege (Dai), Uğur.** Hesap Planı ile Muhasebe Uygulamaları, Marmara Üniversitesi Yayın No: 506, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 389, İSTANBUL, 1991
- Güran, Tevfik.** İktisat Tarihi, Acar Matbaacılık, İSTANBUL, 1991
- Güz, Nurettin.** Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları, Nobel Yayın Dağıtım, ANKARA, 2005
- Hall, Stuart.** İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü, Der: Mehmet Küçük, “Medya, İktidar, İdeoloji, Ark Yayınevi, ANKARA, 2005
- Işık, Metin.** Kitle İletişim Teorilerine Giriş, Eğitim Kitabevi, KONYA, 2002
- İnuğur, Nuri.** Türk Basın Tarihi (1919–1989), Gazeteciler Cemiyeti Yayınları No: 37, İSTANBUL, 1992
- İnuğur, Nuri.** Basın ve Yayın Tarihi, Der Yayınları, 3. Basım, İSTANBUL, 1993
- Kazgan, Gülten.** Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929–2001) Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2008
- Kejanlıoğlu, Beybin.** Türkiye’de Medyanın Dönüşümü, İmge Kitabevi Yayınları, ANKARA, 2004
- Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk,** Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, 16. Basım, İSTANBUL, 2004
- Kindleberger, Charles P.** Cinnet, Panik ve Çöküş: Mali Krizler Tarihi, Çeviren: Neşenur Domaniç, Scala Yayıncılık, İSTANBUL, 2004
- Köse, Hüseyin.** Medyatik Parodigma, Yirmidört Yayınları, İSTANBUL, 2006

- Köse, Hüseyin.** Küresel Akıntıya Karşı Sivil Arayışlar: Alternatif Medya, Yirmidört Yayınları, İSTANBUL, 2007
- Krugman, Paul.** Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü, Çev: Neşenur Domaniç, Literatür Yayınları, İSTANBUL, 2010
- Kumcu, Ercan.** Krizler, Para ve İktisatçılar, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İSTANBUL, 2009
- Kuyucuklu, Nazif.** İktisadi Olaylar Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İSTANBUL, 1982
- Öngören, Mahmut T.** İletişim Notları, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları No: 18, ANKARA, 1995
- Parasız, İlker.** İktisat ve İstikrar Politikaları, Ezgi Kitabevi, BURSA, 1998
- Parasız, İlker.** Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2. Basım, ANKARA, 2007
- Picard, Robert G.** The Economic and Financing of Media Companies, Fordham University Press, 2002
- Porter, Michael E.** Rekabet Stratejisi: Sektör ve Rakip Analiz Teknikleri, Çev: Gülen Ulubilgen, Sistem Yayıncılık, İSTANBUL, 2000
- Rosier, Bernard.** İktisadi Kriz Kuramları, Çev: Nurhan Yentürk, İletişim Yay., İSTANBUL, 1992
- Samuelson, Paul A.** İktisat, Çev: Demir Demirgil, Mentş Kitabevi, İSTANBUL, 1966
- Sayılğan, Emine.** Medya İşletmelerinde Pazarlama Yönetimi, Beta Yayıncılık, İSTANBUL, 2010
- Seyidoğlu, Halil.** Uluslar Arası İktisat, Güzem Yayınları, İSTANBUL, 1999
- Seyidoğlu, Halil.** Uluslar Arası Finans, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 3. Baskı, İSTANBUL, 2001
- Seyidoğlu, Halil.** Uluslar Arası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 14. Baskı, İSTANBUL, 2001
- Söylemez, Alev.** Medya Ekonomisi ve Türkiye Örneği, Haberal Eğitim Vakfı, ANKARA, 1998
- Stewart, Michael.** Keynes Devrimi, Çeviren: Asım Baltacıgil, Minnetoğlu Yayınları, İSTANBUL, 1980
- Şahin, Hüseyin.** Türkiye Ekonomisi, Ezgi Yayınları, BURSA, 2003

Şapolyo, Enver Behnan. Türk Gazeteciliği Tarihi ve Her Yönüyle Basın, Güven Matbaası, ANKARA, 1969

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin. 1929 Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Bilge Kültür Sanat, İSTANBUL, 2009

Tomlinson, John. Kültürel Emperyalizm, Çev: Emre Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İSTANBUL, 1999

Toprak, Metin. Küreselleşme ve Kriz-Türkiye ve Dünya Deneyimi, Siyasal Kitabevi, ANKARA, 2001

Tüz, Melek Vergiliel. Kriz Döneminde İşletme Yönetimi, Ezgi Kitabevi, BURSA, 1996

Uluç, Güliz. Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı, Anahtar Kitaplar, İSTANBUL, 2003

Uludağ, İlhan ve Erişah Arıcan. Türkiye Ekonomisi(Teori, Politika, Uygulama), Der Yayınları, İSTANBUL, 2003

Uysal, Yaşar, İsmail Mazgit ve Mustafa Çetinkaya. Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Programları ve Türkiye İçin Bütüncül Bir Yaklaşım, İZMİR, 1995

Üşümezsoy, Şener. Petrol Şoku ve Yeni Ortadoğu Haritası, İleri Yayınları, İSTANBUL, 2006

Watson, James. Media Communication, Mac Millian Press, LONDON, 1998

Yılmaz, Levent. Umberto Eco ile Kriz Üzerine, Yapı Kredi Yayınları, İSTANBUL, 2001

Tezler:

Altuncu, Zafer. Az Gelişmiş Ülkelerde Dış Borç Sorunu ve Türkiye, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü, ANKARA, 1989

Ayhan, Veysel. Petrol ve Güvenlik: Ortadoğu'daki Krizlerin Ekonomi Politikası, Basılmamış Doktora Tezi, BURSA, 2005

Bahçeci, Sema. Ortodoks ve Heteredoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi, DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, DPT Uzmanlık Tezi, ANKARA, 1997

Kaya, Vedat. Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri: 1990–2002 Türkiye Deneyimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ERZURUM, 2005

Yüksel, Erkan. Türk Basınının Gelişiminde Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ESKİŞEHİR, 1996

Yüksel, Erkan. Türkiye’de Ekonomi Basını Gündemi ve Siyasal Gündem İlişkisi (Özelleştirme Örneğinde Bir Gündem Çalışması), Basılmamış Doktora Tezi, ESKİŞEHİR, 1999

Sürelî Yayınlar ve Bildiriler:

Akdiş, Muhammet. “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler”, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Sayı: 26, Ekim 2002

Aktan, Coşkun Can ve Hüseyin Şen. “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı, Cilt: 2, Sayı: 42

Akyıldız, Hüseyin. “Temel Dinamikleri ve Çelişkileriyle Üretim ve Bölüşüm Süreci, TÜHİS, Cilt:19, Sayı:4, Mayıs 2005

Alkinoğlu, Lale. “Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikaları ve Sonuçları”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:15, 1999

Altan, Mikail ve Muhammed Bezirci. “Ekonomik Krizlerin KOBİ’ler Üzerine Etkisi: Karaman Örneği”, 1. Orta Anadolu Kongresi, KOBİ’lerin Finansman ve Pazarlama Sorunları, KOSGEB, NEVŞEHİR, 2001

Atabek, Erdal. “Güç Kayması”, Cumhuriyet Gazetesi, 29.11.2010

Atabek, Nejdet. “Gündem Belirleme Yaklaşımı”, İstanbul Üniversitesi İletişim Bilimleri Dergisi, Sayı: 7, İSTANBUL, 1998

Aydın, Murat, Serpil Mert, Sema Kaynak ve Özlem Hatipoğlu. TOBB Ekonomik Rapor 2007, 2008

Baçoğlu, Ufuk. “Krizlerin Önlenmesinde Sinyal Yaklaşımı”, Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1–2, Bahar-Yaz Dönemi 2001

Batirel, Ömer Faruk. “Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (Bahar 2008), Sayı:13

Bostancı, M. Naci. “Basın ve Özgürlük”, Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı: 41, ANKARA

Calvo, Guillermo ve Enrique G. Mendoza. Mexico’s Balances of Payments Crisis: A Chronicle of a Death Foretold, Journal of International Economics, November 1996

Cansızlar, Doğan. “Bankacılık ve Sermaye Piyasası”, İktisat Dergisi, Sayı: 417, 2001

- Cihan, Erol.** “Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983
- Dai, Uğur.** Basın İşletmelerinde Maliyet ve Bütçeleme dersi basılmamış ders notları, Marmara Üniversitesi Basın Ekonomisi ve İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı, Nisan 2009
- Delice, Güven.** “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran, KAYSERİ, 2003
- Düzel, Cahit.** “Ekonomi Basınının Gelişimi “, Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983
- Ersun, Cengiz ve Tezer Palacıoğlu,** Meksika Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1999–64, İSTANBUL, Ekim 1999
- Erten, Taylan.** “Ekonomik Kalkınma Süreci İçinde Ekonomi Basınının Yeri”, 3. İzmir İktisat Kongresi – 8, DPT, ANKARA, 1993
- Evliyaoglu, Gökhan.** “Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983
- Güloğlu, Bülent.** “İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri”, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 41, ANKARA, Eylül-Ekim 2001
- IMF Research Department,** “World Economic Outlook, October 2008: Financial Stress, Downturns and Recoveries”, WASHINGTON DC, 2008
- IMF Research Department,** “Global Financial Stability Report-Financial Stress and Deleveraging, Macrofinancial Implications and Policy”, WASHINGTON DC, 2008
- İTO.** “Asya Krizi, Uzakdoğu Finans Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, İMKB Araştırma Müdürlüğü, İSTANBUL, 1998
- Karakoyunlu, Yılmaz.** “Ekonomi Haberciliğinin Gelişimi” , Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983
- Kibritçioğlu, Aykut.** “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969–2001”, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Sayı: 44, Eylül-Ekim 2001
- Kozma, Robert B.** The Influence of Media on Learning: The Debate Continues School Library Media Research, Volume 22 and Number 4, 1994
- Köymen, Oya.** “1929 Krizi Çiftçiyi Vurmuştu”, Forum Dergisi, Sayı:1, 1999
- Oktar, Suat.** “Meksika’da Finansal Kriz”, Bankacılık ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 1995, Sayı: 4

- Öktem, Niyazi.** “Kamuoyu Oluşturulmasında basının Eğitim İşlevi ve Kamu Yararı Ölçütü”, Genç Gazeteciler Eğitim Semineri, 1. Baskı, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İSTANBUL, 1986
- Özgüven, Ali.** “İktisadi Krizler”, Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, 2001
- Özkök, Ertuğrul.** “Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983
- Palamut, Mehmet E. ve Filiz Giray,** “Cumhuriyetten Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Uygulanan Politikalar” Yeni Türkiye Dergisi Özel Sayısı 1, Semih Ofset, ANKARA, 2001
- Sayılğan, Şevket.** “Ekonomik Süreç ve İletişim”, Marmara İletişim Dergisi, Sayı: 9, 1995
- Sayın, Hakkı.** “Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983
- Sözdemir, Ali ve Serdar Öztürk.** “Küresel Krizin Ekonomik Etkileri: Küreselleşmenin Krizi”, Turgut Özal Uluslar Arası Ekonomi ve Siyaset Kongresi 1, MALATYA, 15–16 Nisan 2010
- Şener, Abdüllatif.** Osmanlı Mali Düşüncesinin Çağdaşlaşması, Tanzimat’ın 150. Yıl Dönümü Uluslararası Sempozyumu, ANKARA, 1994
- Talu, Umur.** “Kimin Gazetecisi?”, Ekonomi, Sayı:8, Ocak-Mart 1998
- Taşdemir, Erdem.** “1980 Sonrası Türk Basını, Türk Siyasi Hayatı ve Basın Siyaset İlişkisi”, Selçuk İletişim Dergisi, Sayı:3, KONYA
- Tezmen, Oğuz.** “Ekonomik Krizlerin Nedenleri ve Tahribatı ile Krizden Çıkış Yolları”, Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı 1, Semih Ofset, ANKARA, 2001
- Toprak, Metin.** “Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz”, Yeni Türkiye Dergisi, Cilt:2, Sayı: 42, Kasım-Aralık 2001
- Uras, Güngör.** “Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını”, Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını, 1983 Yılı 3. Seminer Tutanakları, Hürriyet Vakfı Seminer Dizisi, No:5, İSTANBUL, 1983
- Uygur, Ercan.** “2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Mart-Nisan 2001
- Varlık, Cemil.** “İkiz Krizler: Para Krizleri ile Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 42–43, Kış-İlkbahar 2002
- Yay, Gülsün Gürkan.** “1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”, Yeni Türkiye Dergisi, Cilt:2, Sayı: 45, Kasım-Aralık 2001

Yazıcı, Nesimi. “Tanzimat Döneminde Ekonomi Basını; Takvim-i Ticaret”, Tanzimat’ın 150. yılı Sempozyumu, ANKARA, 1989

Yeldan, Erinç. “Meksika Krizinin Öğrettikleri ya da Hades Cehenneminde Az Gelişmişlik”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 186, Cilt: 19

Yeldan, Erinç. “Birinci Yılında 2000-Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 226, Cilt: 25

Yılmaz, Levent. “Türk Siyasal Kültürünün Geçmiş ve Olası Kriz Alanları İçin Bir Model”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:23, Sayı: 2, 2008

YÜKSEL, Erkan. “ Türk Basınında Ekonomi Haberciliğinin Kilometre Taşları”, Ekonom, Sayı: 10–11, Temmuz 1998-Ocak 1999

İnternet:

1923–1980 Türkiye Ekonomisi , <http://www.ekonomi.name/turkiye-ekonomisi/1923–1980-turkiye-ekonomisi.html>, Erişim: 17.03.2011

Alantar, Doğan. “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, Erişim: 29.11.2010,

http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuc_lari_MFY81.pdf

Arrighi, Giovanni. “The Windings Paths of Capital”, Erişim: 24.11.2010

<http://www.newleftreview.org/assets/pdf/ArrighiInterview.pdf>

Aybar, Sedat, Uğur Özgöker ve Vedat Akman. “Uluslar Arası Finansal Kriz ve Siyasi Sonuçları”, Erişim: 29.11.2010

http://www.finanskulup.org.tr/Assets/maliyefinans/83/MFY_83_Sedat_AYBAR_Ugur_OZGOKER_Vedat_AKMAN_Uluslararası_Finansal_Kriz_ve_Siyasi_Sonuc_lari.pdf

Gup, Benton E. “Too Big To Fail – Policies and Practicies in Government Bailouts”, Erişim: 24.11.2010

<http://books.google.com.tr/books?id=oeaULhGPI2UC&pg=PA29&lpg=PA29&dq=Too+Big+to++Benton>

Hatırlı, Selim Adem ve Uğur Çiçek. “Küresel Ekonomik Krizin Türkiye İmalat Sanayi Sektörüne Etkilerinin Analizi”, Erişim: 28. 04. 2011,

<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma35.pdf>

İzmen, Ümit. “Küresel Krizden Çıkışta Ülkeler Arası İşbirliği: G 20’nin Artan Önemi”, TÜSİAD-Koç Üniversitesi, Politika Notu, Erişim: 28. 04. 2011, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn0902.pdf

Krugman, Paul. “What Happened to Asia”, <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.htm>, Erişim: 07.07.2010

Maviş, Nazım. Gücün Medyası ve Demokrasi, www.10yazar.com, Erişim: 29.03.2010

Sfliotti, Giuseppe M. Global issues and response strategies: <http://www.unu.edu/unupress>, erişim: 22.06.2010

Susam, Nazan ve Ufuk Bakkal. “Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?”, Maliye Dergisi, Sayı: 155, Temmuz-Aralık 2008, Erişim: 28. 04. 2011

http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/155/05.Nazan.SUSAM_Ufuk.BAKKAL.pdf

Tanrikulu, Sevim Baykan, Serpil Mert ve Sema Kaynak. Ekonomik Rapor 2008, 2009, Erişim: 27. 04. 2011 <http://www.tobb.org.tr/IktisadiRaporlama/Documents/Yayinlar/ekonomik%20rapor.pdf>

Yüksel, Erkan. “Kamuoyu Oluşturma” ve “Gündem Belirleme” Kavramları, <http://www.siyasaliletisim.org/>, Erişim: 12.05.2010

<http://www.genbilim.com/>, erişim zamanı: 14.06.2010

<http://www.maximumbilgi.com/> erişim: 22.06.2010

<http://www.pressreference.com/Ma-No/Mexico.html>, erişim zamanı: 11.05.2011

Sözlükler:

Hank, P., T. Macleod ve L. Urgana. Collins English Dictionary, İkinci Baskı, Whilliam Collins and Sons and Co, LONDRA, 1986

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü

Gazeteler:

Akşam Gazetesi Arşivi, 05.08.1958 – 15.08.1958 /

Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 21.10.1929 – 18.01.1930 / 12.04.1978 – 23.04.1978

Hürriyet Gazetesi Arşivi, 06.08.1958 – 15.08.1958/17.04.1978 – 23.04.1978/22.11.2000 – 14.12.2000/20.02.2001 – 20.03.2001/02.10.2008 – 31.10.2008

Milliyet Gazetesi Arşivi, 07.12.1929 – 16.06.1930 / 05.08.1958 – 15.08.1958 / 11.04.1978 – 23.04.1978

Sabah Gazetesi, 24.11.2000 – 14.12.2000/20.02. 2001 – 20.03.2001/2.10.2008 – 31.10.2008

Tercüman Gazetesi Arşivi, 19.04.1978 – 23.04.1978

Ulus Gazetesi Arşivi, 05.08.1958 – 15.08.1958

Zaman Gazetesi, 23.11.2000 – 14.12.2000/20.02. 2001 – 20.03.2001/2.10.2008 – 31.10.2008

Corriere della Sera, 27.02.2001

Financial Times, 26.02.2001

Guardian, 26.03.2001

La Stampa, 24.02.2001

La Repubblica, 25.02.2001

Liberation, 27.02.2001

Moscow Times Gazetesi, 22.11.2010

Newyork Times Gazetesi, 15.02.2011

Pravda Gazetesi, 22.11.2010

Russian News Journal Gazetesi, 22.11.2010

The Sun Gazetesi, 08.02.2011

The Washington Post, 25.02.2001

The Washington Times, 24.02.2001

Tribuna Gazetesi, 22.11.2010

Wall Street Journal, 24.02.2001

Yomiuru Gazetesi, 09.02.2011